

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Kommunikatsioonijuhtimise õppekava

Pihel Sahk

**Vanemate vaade 2-4 aastaste laste ekraanimeedia
kasutamisharjumuste muutustele COVID-19 eriolukorra ajal ja
selle järgselt**

Magistritöö

Juhendaja: Prof. Andra Siibak

Tartu 2021

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1. Meediastumine ja sotsialiseerumine	5
1.1.1. Perekonna roll meedia kasutamise kontekstis.....	7
1.1.2. Lapse agentsus	9
1.2. Väikelaste ekraanimeedia tarbimisharjumused ja ekraaniaeg.....	10
1.2.1. Ekraanimeedia kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed	14
1.3. Vanemlik vahendamine	15
1.4. COVID-19 eriolukorra mõju laste ekraanimeedia kasutusele.....	19
1.5. Uurimisküsimused.....	20
2. MEETOD JA VALIM	22
2.1. Valim.....	22
2.2. Meetod.....	24
3. TULEMUSED	28
3.1. 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine tavatingimustes	28
3.1.1. Ekraanimeedia 2-4-aastaste laste kodudes.....	28
3.1.2. Ekraaniaeg ja selle võimaldamise põhjused	33
3.1.3. Pere kontekst.....	39
3.2. 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine COVID-19 eriolukorra tingimustes.....	45
3.2.1. Väikelaste ekraaniaeg eriolukorra tingimustes	45
3.2.3. Ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgelt.....	55
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	58
4.1. Milline on lastevanemate pilgu läbi 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine tavatingimustes?	58
4.2. Kuivõrd mõjutas COVID-19 eriolukord laste ekraanimeedia kasutamist?.....	62

4.3. Kuivõrd muutus lastevanemate hinnangul 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine COVID-19 eriolukorrajärgselt?	69
4.4. Meetodi ja valimi kriitika.....	70
4.5. Suundi edasiseks uuringuteks	71
KOKKUVÕTE	73
SUMMARY	75
Kasutatud allikad	77
LISA 1. Üleskutse uuringus osalemiseks.....	87
LISA 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava.....	88
LISA 3. Näide kodeerimisprotsessist.....	90
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	91

SISSEJUHATUS

Üha rohkem lapsi puutub ekraanimeediaga (televiisor, lauaarvuti, puutetundliku ekraaniga telefon, tahvelarvuti, mängukonsoolid, jne) kokku juba väga varases eas. Kui 2011. aastal kasutasid USA-s nutiseadmeid 39% 2-4-aastaseid lapsi, siis vaid kaks aastat hiljem, 2013. aastal, oli see näitaja kasvanud 80%-ni (Barr & Linebarger, 2017). Ka Eestis on kuni kolmeaastastel väikelastel kodus ligipääs laiale hulgale tehnoloogiatele, millest igapäevaselt kasutavad lapsevanemate hinnangul lapsed enim nutitelefone ja tahvelarvutit (Nevski, 2019). Kuna lapsed puutuvad erinevate meediaseadmete ja -sisuga kokku juba varases lapsepõlves, võib väita, et nende lapsepõlv on tugevalt meediastunud (Paus-Hasebrink, Kulterer & Sinner, 2019). Meedial on laste igapäevaeludes väga oluline roll, kujundades nii laste tegevusi kui ka suhteid (Morimoto & Friendland, 2011), mistõttu on oluline uurida, millised ikkagi väikelaste meediaharjumused on ning mis neid vormivad. Nimelt on leitud, et väikelaste ekraanimeedia tarbimisest rääkides tuleks keskenduda ka laiemale kontekstile (Paus-Hasebrink jt, 2019). Laste meediatarbimise mõtestamine läbi nende igapäevaelu konteksti annab infot, millist meediat laps kasutab, ning võib aidata ka mõista, kuidas lapsed nähtut kogevad ja kuidas see neid mõjutab (Piotrowski, 2017). Seega tasuks väikelaste ekraanimeedia harjumusi uurides vaadata suuremat pilti, et mõista erinevaid tegureid, mis laste ekraanimeedia kasutamist mõjutada võivad.

Paljude perede ja seeläbi ka väikelaste igapäevaelu kontekst muutus suuresti 2020. aasta märtsis, kui seoses koroonaviiruse (COVID-19) levikuga kuulutati välja eriolukord. Eestis suleti kõigi üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste, kõrgkoolide, noortekeskuste ja huvikoolide hooned õppetööks ning haridusasutused läksid üle distantsõppele (Rüütel jt, 2020). Paljud lasteaialapsed jäid samuti koju, lisaks kehtis soovitus hoida sotsiaalset distantsi. Võib eeldada, et sotsiaalne isolatsioon mõjutas ka väikelaste praktikaid ja harjumusi, sealhulgas ka ekraanimeedia kasutamist.

Käesoleva magistr töö eesmärk ongi uurida, kas ja kuidas mõjutas lastevanemate hinnangul COVID-19 pandeemiast tingitud eriolukord Eestis 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist ning kuivõrd muutus 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgselt. Eesmärgi täitmiseks viisin läbi 15 poolstruktureeritud intervjuud 2-4-aastaste laste emadega. Võtsin fookusesse 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise, sest vastava eagrupi kohta on Eestis vähe uuringuid, (nt Nevski (2019) doktoritöö keskendus 0-3-aastaste laste digimängule

ja Vinter (2013) uuris 5-7-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist), kuigi mitmed rahvusvaheliste uuringute (nt Chaudron, Gioia & Gemo 2018) tulemused annavad alust arvata, et paljud selles vanuses lapsed on aktiivsed ekraanimeedia kasutajad. Kuigi väikelaste ekraanimeedia kasutamise uuringutes soovitatakse uurida last ennast (Lobe, Livingstone & Haddon, 2007), näiteks etnograafilise meetodi abil, siis antud magistritöö tugineb lastevanemate kogemusele.

Magistritöö teema aktuaalsus tuleneb eelkõige COVID-19 pandeemiast, mis käesoleva magistritöö kirjutamise hetkel veel kestab. Ühtlasi avab töö 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisega seonduvat laiemat konteksti, mille mõistmisest võib kasu olla nii lastevanematele kui ka organisatsioonidele, kes töötavad välja ekraaniaja soovitusi. Praegused ekraaniaja soovitused on üsna must-valged, näiteks Eesti toitumis- ja liikumissoovituste järgi ei ole alla 2-aastastele ekraaniaeg soovitatav ning 2-4-aastastel võiks ekraaniaeg olla maksimaalselt üks tund päevas (Pitsi *et al*, 2017). Samas mitte kõik seadmed ja nendes veedetav aeg pole võrreldavad (Blum-Ross & Livingstone, 2018). Sellest hoolimata on paljud lapsevanemad jäänud kinni just ekraaniaja piirangute soovitustesse ning lasevad end nendest mõjutada, tundes end halva või laisa lapsevanemana, kui võimaldavad lapsele „liiga palju“ ekraaniaega (Blum-Ross & Livingstone, 2018). Ehk, kui mõista, millised on laste tegelikud ekraanimeedia kasutusharjumused, oleks võimalik välja töötada täiendavaid suuniseid lapsevanematele. Olles ise kahe väikelapse ema, leian, et minu uuringu tulemused võiksid olla olulised ja huvipakkuvad ka teistele väikelaste vanematele.

Soovin siiralt tänada oma magistritöö juhendajat Andra Siibakut, kelle suunav abikäsi ning põhjalik, innustav ja konstruktiivne tagasiside aitas töö valmimisele väga palju kaasa. Ühtlasi tänan asjakohaste kommentaaride eest töö retsensenti Marit Sukka.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Antud peatükis annan ülevaate väikelaste ekraanimeedia kasutusega seotud peamistest mõistetest ja uuringutest. Esmalt selgitan lähemalt kahte olulist mõistet – meediastumine ja sotsialiseerumine – ilma milleta ei ole võimalik laste ekraanimeedia tarbimise teemat mõtestama asuda. Seejärel annan põgusa ülevaate väikelaste ekraanimeedia tarbimisharjumustest, ekraanimeedia kasutamise positiivsetest ja negatiivsetest külgedest ning vanemliku vahendamise tehnikatest. Peatüki lõpuosas tutvustan uuringuid, mille fookuses on COVID-19 pandeemia mõju väikelastele ja nende harjumustele.

1.1. Meediastumine ja sotsialiseerumine

Väikelaste ekraanimeedia kasutusharjumusi uurides on oluline vaadata laiemat pilti. Nimelt leiavad Paus-Hasebrink jt (2019), et väikelaste ekraanimeedia tarbimisest rääkides tuleks keskenduda ka sotsiaalsele keskkonnale ja kontekstile, milles lapsed ekraanimeediat tarbivad. Piotrowski (2017) sõnul annab laste meediatarbimise mõtestamine läbi nende igapäevaelu konteksti olulist informatsiooni mitte ainult selle kohta, millist meediat laps kasutab, vaid potentsiaalselt ka selle kohta, kuidas nad seda kogevad ja kuidas see neid mõjutab. Wartella jt (2016) järgi võib arusaamine, millist rolli meedia ja tehnoloogia laste elus ja ühiskonnas laiemalt mängivad, aidata mõista, kuidas elamine kõikjal ümbritseva meediaga võib potentsiaalselt kujundada tulevasi täiskasvanuid.

Meedia ümbritseb meid kõikjal ja on muutunud märkamatuks paljude meie igapäevatoimingute osaks. Retsepte ei otsita enam retseptiraamatutest, vaid toidublogidest; külma- ja soojakraade ei vaadata enam termomeetrilt, vaid telefoni ilmarakendustest ning toidu ostmiseks pole vaja diivaniltki tõusta. Sellised arengud annavad põhjust väita, et me elame täielikult vahendatud (*mediated*) maailmas (Livingstone, 2009), mistõttu ka paljud väikelapsed puutuvad ekraanimeediaga kokku juba enne kahe aastaseks saamist (Rideout & Robb, 2020; Rideout, 2017).

Digitehnoloogiate tormiline areng viimastel aastakümnetel on veelgi suurendanud eri meediakanalite ja digimeedia rolli meie igapäevases toimimises, nii et nüüdisaja inimeste elavikku (*lifeworld*) võib nimetada meedia kujundatud ehk mediatiseeritud elavikuks (Lauristin jt, 2017). Lauristin jt (2017) tähistavad mõistega elavik inimeste suhet ümbritseva

tegelikkusega, seda maailma, milles nad tunnevad end elavat. Krotzi (2007) järgi on meediastumine (*mediatization*) üks metaprotsessidest, mis mõjutab demokraatiat, ühiskonda, kultuuri ja teisi eluaspekte. Ehk ühest küljest peab Krotz (2007) meediastumise all silmas nii (ajaloolisi) arenguid, mis on toimunud meedia mõjutusel, kuid teisalt hõlmab meediastumine ka meedia kasvavat rolli inimeste elus, mille tagajärjel võivad muutuda nii inimeste teadmised ja tähendused maailmast kui ka inimeste identiteedid ja sotsiaalsed suhted kultuuri ja ühiskonna kohta üldisemalt (*ibid.*).

Siinjuures on oluline märkata, et meediastumine ei mõjuta ainult täiskasvanute igapäevaelu, vaid on muutnud tugevalt ka laste ja noorukite elu. Lapsed puutuvad kokku erinevate meediaseadmete ja -sisuga juba varases lapsepõlves, mistõttu võib väita, et nende lapsepõlv on tugevalt meediastunud (Paus-Hasebrink jt, 2019). Õigupoolest leiavad Wartella jt (2016), et kuna tänapäeva lapsed on elanud tehnoloogia-vahendatud (*technology-mediated*) maailmas terve elu, näevad nad ka digitaalselt interaktiivsust kui normaalsust ja aktsepteerivad maailma, mis on üha rohkem ja rohkem tehnoloogia poolt vahendatud. Ehk, meedial on väga oluline – kui mitte keskne roll - laste elavikus, vormides laste päevaseid tegevusi ja sotsiaalseid suhteid (Morimoto & Friendland, 2011). Livingstone (2014) kirjeldab kujunenud olukorda kasutades mõistet meediastunud lapsepõlv, rõhutades seejuures meedia olulist, kuid kohati märkamatuna näivat rolli perekondades.

Arvestades, kui suurel määral on meedia inimeste igapäevaelusse imbunud, oleks naiivne arvata, et see ei mõjuta lapse arenguprotsesse. Paus-Hasebrink jt (2019) käsitlevad lähemalt meedia ja kommunikatsiooni rolli laste sotsialiseerumise protsessides. Selleks, et mõista, kuidas meedia ja kommunikatsioon seostub sotsialiseerumisega, vaatlevad Paus-Hasebrink jt (2019) sotsialiseerumise protsesse nii psühholoogilisest kui ka sotsioloogilisest perspektiivist.

Psühholoogilisest perspektiivist vaadates on sotsialiseerumist võimalik kirjeldada erinevate teooriate, muuhulgas ka ökoloogilise teooria kaudu (Paus-Hasebrink jt, 2019). Üks tuntumaid lähenemisi on Bronfenbrenneri (1979) ökoloogiline süsteemiteooria, mis põhineb struktuuride pesastatud (*nested*) lähenemisel, kus iga struktuur on seotud järgmisega justkui matrjoška nukk (Neal & Neal, 2013). Esialgu eristas Bronfenbrenner nelja süsteemi: mikro-, meso-, ekso- ja makrosüsteemi, ent hiljem lisandus ka **kronosüsteem** (Bronfenbrenner, 1994.) Kui vaadata ökoloogilise süsteemiteooria järgi lapse arengut, siis sellisel juhul hõlmab **mikrosüsteem** lapse jaoks kõige lähedamaid keskkondi (kodu, lasteaed, kool) ja see on aluseks, et lapsel tekiks tugevad suhted ja sidemed pereliikmete, eakaaslaste ja teiste täiskasvanutega (Nevski, 2019).

Mesosüsteemis, mis ümbritseb mikrosüsteemi, toimub suhtlus mikrosüsteemi eri keskkondade vahel (Bronfenbrenner, 1994), näiteks vestlus lasteaiaõpetaja (ehk lasteaia mikrosüsteemi) ja lapsevanema (ehk kodu mikrosüsteemi) vahel. **Eksosüsteemis**, mis omakorda ümbritseb mesosüsteemi, ei ole lapsel otsene roll, kuid selles toimuv mõjutab otseselt lapse mikrosüsteemi, näiteks lapsevanema töökohal on otsene seos lapse koduse keskkonnaga (Bronfenbrenner, 1994). Lapsest kõige kaugemal asetsev süsteem on **makrosüsteem**, mis omakorda ümbritseb eksosüsteemi, kuid sealsed elemendid nagu üldine ideoloogia, ühiskonna väärtused, majandus jmt, mis võivad last mõjutada (Nevski, 2019). **Kronosüsteem** peegeldab muutust või järgnevust ajas, kusjuures muutuda võib nii isik ise kui ka elukeskkond (Bronfenbrenner, 1994). Ehk, kronosüsteem hõlmab erinevaid muutusi eluteel – näiteks puberteediiga või elukohavahetus –, mis mõjutavad inimese edasisist arengut.

Bronfenbrenneri (1994) lähenemine on leidnud üsna rohkelt kasutust, kuna see aitab, näiteks laste internetikogemuse uurimisel, kirjeldada mediakeskkonda kui keerulise vastastikuse mõjutamise süsteemi tehnoloogia ja ühiskonna vahel, kus kommunikatsiooniviisid ja vahendatud vastastikune mõjutamine kujundavad oluliselt inimkäitumist ja ühiskondlikku elu (O'Neill, 2015). Samas on ökoloogilist lähenemist ka rohkelt kritiseeritud. Näiteks Prout (2005) leiab, et süsteemiteooria on liigselt keskendunud eri tasandite kirjeldamisele, jättes tagaplaanile, kuidas ja mis viisil on eri tasandid omavahel seotud. Ka Neal & Neal (2013) leiavad, et kuigi ökoloogiline süsteemiteooria põhineb n-ö pesadel, ei ole paljud süsteemid oma olemuselt pesastatud ning hoopis sotsiaalsed interaktsioonid aitavad mõista, kuidas ökoloogilised süsteemid on seotud. Nad pakuvad välja Bronfenbrenneri ökoloogilise teooria edasiarenduse, mis põhineb võrgustikel ja sotsiaalsetel interaktsioonidel kui ökoloogiliste süsteemide nurgakividel. See omakorda tähendab seda, et ökoloogilised süsteemid ei pea olema tingimata pesastatud, vaid võivad ka keerulistel viisidel kattuda (Neal & Neal, 2013). Paus-Hasebrink jt (2019) leiavad, et Neal & Neal'i mudeli järgi on sotsiaalsed kontekstid kui keskkonnad, kus inimesed arendavad oma identiteeti välja sotsiaalsete mustrite põhjal.

1.1.1. Perekonna roll meedia kasutamise kontekstis

Laste ja noorte meediauuringutes on oluline keskenduda ka erinevatele igapäevaelu struktuure kujundavatele kontekstidele. Sarnaselt Bronfenbrennerile (1994), soovivad ka Paus-Hasebrink jt (2019) vaadelda lapse sotsialiseerimist laiemalt laste ja noorte sotsiaalkultuurilistes kontekstides. Üks tähtsamaid sotsiaalseid kontekste laste

sotsialiseerumise puhul on **perekond**, mis peegeldab samas ka teisi olulisi kontekste, nagu naabruskond, vanemate töökeskkond, pere laiem ühiskondlik positsioon jne (Paus-Hasebrink, 2019). Perekond loob raamid, milles laps kasvab üles ja õpib toime tulema igapäevaste probleemide ja ülesannetega ning tunneb ära enda isiklikud huvid (Paus-Hasebrink jt, 2019). Ühtlasi võib väita, et perel on väga oluline roll väikelapse ekraanimeedia kasutamisharjumuste kujundamisel. Lapse ekraanimeedia tarbimist võib mõjutada näiteks pere sotsiaalmajanduslik taust, lapsevanema tööstaatus, pere suurus, laste sünni järjekord, lapsehoiuteenuste kättesaadavus, sugulased kui ka lapsevanemate enda ekraanimeedia tarbimine (Nathanson, 2015). Holloway jt (2013) leiavad, et laste ja nende vanemate ekraanimeedia kasutamisega seotud praktikate identifitseerimine ja konteksti asetamine aitaksid mõista, milline on konkreetne vanus, ning millised võiksid olla need seadmed ja tingimused, mis tagaksid väikelastele turvalise ja kasutoova ekraanimeedia kasutamise. Seega, laste meediakasutuse puhul tuleks kindlasti arvesse võtta ka perekonna ja nende praktikate konteksti.

Eeltoodust lähtuvalt pakuvad Paus-Hasebrink jt (2019) välja prakseoloogilise (*praxeological*) lähenemise, mis aitab mõista, kuidas perekonnaliikmete igapäevaelu mõjutavad sotsiaalsed tingimused, muudavad seda, kuidas lapsed orienteeruvad, näevad ja tunnetavad end maailmas; kuidas arenevad välja nende individuaalsed eesmärgid ja plaanid ning kuidas nad seeläbi tunnetavad meediat oma igapäevaelus. Seega on prakseoloogiline lähenemine kompleksne ja võtab arvesse laiemat konteksti, millel on moel või teisel mõju laste arengule, mina- ning maailmailmapildi tajumisele ja ühtlasi meediatarbimisele.

Paus-Hasenbrinki jt (2019) prakseoloogilise lähenemise kesksed küsimused on, kuidas lapsed tunnetavad oma meediakasutust ning kuidas see tunnetuslik protsess on seotud interaktsiooniga pere kontekstis. Prakseoloogilise lähenemise abil on võimalik välja selgitada igapäevaelu praktikad, kuidas need praktikad on välja kujunenud nii lastel kui ka nende vanematel ja kuidas nende praktikate – sealhulgas meediapraktikate – kaudu kujunevad välja tähendused ja struktuurid (Paus-Hasebrink jt, 2019).

Paus-Hasebrinki jt (2019) eristavad oma lähenemises kolme analüütilist mõistet: **tegevuse võimalused** (*options for action*), **tegevuse piirjooned** (*outlines for action*) ja **tegevuse pädevused** (*competences for action*).

- **Tegevuse võimalused** on ühest küljest seotud isiku sotsiaalkultuuriliste oludega ja teisest küljest ühiskonna kui terviku sotsiaalkultuuriliste oludega ning selle poliitilise,

majandusliku, kultuurilise ja meedia kontekstiga (Paus-Hasebrinki jt, 2019). Näiteks väikelaste puhul iseloomustab tema sotsiaalkultuurilisi olusid muuhulgas vanemate sissetulek ja haridustase; ühiskonna kui terviku sotsiaalkultuurilisi olusid aga see, kui kaua on lapsevanemal võimalik olla vanemapuhkusel. Tegevuse võimalused hõlmavad isiku sotsiaalsete olude objektiivseid omadusi, mis on kujundatud sotsiaalsete reeglite poolt väljadel, kus ta on aktiivne (*ibid*). Näiteks kui uuringu fookuses on väikelaste ekraanimeedia tarbimine, siis tegevusvõimaluste puhul saab analüüsida, millised ekraanimeediavahendid on kodus olemas, millist meediasisu suunatakse lastele jne.

- **Tegevuse piirjooned** on seotud sotsiaalsete tingimuste subjektiivse tajumisega ja esindavad viise, kuidas isik muudab olukorra objektiivsed olud oma tegevuse subjektiivseks suuniseks (Paus-Hasebrink jt, 2019). Need piirid kajastavad, mis on isiku jaoks loogiline ja osutavad seisukohtadele, mille põhjal ta oma arusaamu ja tõlgendusi maailmast üles ehitab ning seeläbi on kõik pere või isiku eesmärgid ja plaanid tihedalt seotud sotsiaalse miljöö subjektiivse tajuga (*ibid.*). Näiteks tegevuse piirjooni väikelaste ekraanimeedia tarbimisel saab analüüsida lähtuvalt sellest, mis eesmärgil laps ekraanimeediat kasutab, milline on tema suhtumine ekraanimeediasse jne.
- **Tegevuse pädevused** – on seotud inimese käsutuses olevate ressursidega ning peegeldab tema pädevusi, mida iseloomustavad materiaalsed, kultuurilised ja sotsiaalsed ressursid, mis aitavad tal jõuda oma tegevuse piirjoonte realiseerimiseni (Paus-Hasebrink jt, 2019). Kui jällegi vaadelda väikelaste ekraanimeedia kasutamist, siis tegevuse pädevuste abil on võimalik analüüsida, mis on need oskused ja ressursid, mis aitavad jõuda lapsel selleni, et tal on võimalik kasutada ekraanimeediat.

Prakseoloogilise lähenemise kaudu on võimalik mõista, kuidas lapsed meediat kasutavad, ning laiemalt uurida, kuidas lapsed subjektiivselt tajuvad meediat ja selle rolli nende arengus (Paus-Hasebrink jt, 2019). See aga tähendab, et tuleb tähelepanu pöörata laste igapäevaelu struktuuriosadele, sealhulgas ka sellele, millisele meediale ja meediavahenditele on neil juurdepääs ning milline meediasisu on üleüldiselt kättesaadav (*ibid.*).

1.1.2. Lapse agentsus

Lisaks perekonna kontekstile on laste ekraanimeedia kasutamise puhul oluline pöörata tähelepanu ka lapse agentsusele. Väga üldistavalt tähendab lapse agentsus, et laps on võimeline

iseseisvalt tegutsema ja langetama otsuseid (Petersen, 2015). Ühest küljest võib agentsus väljenduda selles, kui laps on idee või tegevuse algataja (Kumpulainen, Sairanen & Nordström, 2019), näiteks avaldab soovi ekraanimeediat kasutada ja valib ise endale meelepärase sisu. Teisalt võib agentsuseks pidada ka seda, kui laps nõustub või ei nõustu kellegi teise algatusega, kahtleb selles, täpsustab või hoopis eirab seda (Kumpulainen jt, 2019), näiteks ei anna emale tagasi nutitelefoni, kui too seda palub. Seega võib väita, et suuremal või väiksemal määral avaldub lapse agentsus ka ekraanimeediat kasutades. Sellest hoolimata nähakse digitaalset lapsepõlve puudutavas diskursuses väikelapsi kui ekraanimeedia ohvreid või passiivseid kasutajaid, kuigi Kumpulainen jt (2019) vaatluse tulemused annavad alust arvata vastupidist. Nimelt nähtub, et lapsed saavad koduses kontekstis ekraanimeediat kasutades olla aktiivsed, interaktiivsed ja loovad tegutsejad ning kaasa rääkida ka ekraaniaja reeglite kehtestamises (*ibid.*).

Lisaks, tihtipeale uuritakse väikelaste ekraanimeedia kasutamist vanemate pilgu läbi, mistõttu tulemused ei pruugi kajastada kogu kompleksust, kuidas väikelapsed seadmeid kasutavad (Radesky jt, 2020). Uurijate jaoks võivad küll lapsevanemaid tunduda usaldusväärsed informandid, kes oskavad rääkida oma laste eludest, huvidest ja tegevustest, kuid samas võivad seeläbi tulemused olla eksitavad (Lobe, Livingstone & Haddon, 2007). Võib väita, et ainult lapsevanema kogemusele toetudes ei saa täielikku ja objektiivset ülevaadet väikelaste ekraanimeedia tarbimise kohta. Näiteks Radesky jt (2020) uuringust nähtub, et enamik vanematest ei taju lapse tegelikku ekraaniaega. Kõrvutades laste isiklikest seadmetest kogutud andmeid lastevanemate endi hinnanguga 3-5-aastaste laste ekraaniaja kohta, selgus, et vaid 29,6% vanematest hindasid oma lapse ekraanimeedia kasutamisele kulunud aega õigesti, samas kui ülejäänud lapsevanemad alahindasid või ülehindasid oma lapse ekraaniaega. Seega, väikelaste ekraanimeedia kasutamist tuleks uurida ka laste kui aktiivsete agentide kaudu (Lobe jt, 2007).

1.2. Väikelaste ekraanimeedia tarbimisharjumused ja ekraaniaeg

Väikelapsed (*toddlers*) kasvavad kodudes, kus on palju erinevaid ekraanimeedia seadmeid (Nevski, 2019; Paus-Hasebrink, jt 2019), mistõttu puutuvad nad ekraanimeediaga kokku juba väga noores eas, tavaliselt juba oma esimese eluaasta jooksul või enne kahe aastaseks saamist (Nevski, 2019; Radesky jt 2020; Chaudron jt, 2018). Uuringutest nähtub, et juba väga väikestest lastest on saanud erisuguse ekraanimeedia, sealhulgas nutitelefonide ja

tahvelarvutite rutiinsed kasutajad (Hiniker jt, 2016; Nevski, 2019). Näiteks 2011. aastal kasutasid USA-s nutiseadmeid (nutitelefone ja tahvelarvutit) 39% 2-4-aastaseid lapsi, siis vaid kaks aastat hiljem, 2013. aastal, oli see näitaja kasvanud 80%-ni (Barr & Linebarger, 2017). Lisaks nähtub empiirilistest uuringutest, et paljudel väikelastel on meediatarbimiseks olemas enda isiklik seade (tahvelarvuti või nutitelefoni). Näiteks Rideout & Robbi (2020) uuringus osalenud vanemate (N=1440) sõnul omavad isiklikku seadet ligi pooled (46%) 2-4-aastastest USA lastest. Chaudron jt (2018) leidsid, et ka Euroopa lapsed vanuses 0-8 aastat on igapäevased ekraanimeediatarbijad: neil on võimalik kasutada telerit, nutitelefone, tahvelarvuteid, mängukonsoole, sülearvuteid ja ka lauaarvuteid, kusjuures lapsed eelistavad väikseid ekraane, mis võimaldavad mobiilsust ja on kättesaadavad 24/7. Chaudron jt (2018) uuringust selgus, et 0-8 aastaste Euroopa laste seas on populaarseim ekraanimeediaseade tahvelarvuti, mida kasutatakse nii mängimise, joonistamise, muusika kuulamise, info otsimise kui ka videote ja teleprogrammi vaatamiseks. Lisaks tahvelarvutitele kasutavad väikesed lapsed ka mängukonsoole, süle- või lauaarvuteid, kuid võrreldes tahvelarvutitega on nende vahendite kasutus lapsevanemate poolt rohkem reguleeritud, ning erinevalt tahvelarvutist on väikelastel nendega keerulisem opereerida (Chaudron jt, 2018).

Digitehnoloogiad leiavad väikelaste seas nii aktiivset kasutust osaliselt just seetõttu, et nutitelefonid ja tahvelarvutid ei nõua keerulisi motoorseid oskusi või klaviatuuri ja arvutihiire kasutamist, mistõttu on nad väikelaste jaoks üsna kasutajasõbralikud (Holloway, Green & Livingstone, 2013). Üldjuhul omandavad eelkoolialised lapsed oma digitaalsed oskused kodust ja lapsevanematelt (Chaudron jt, 2018; Vinter, 2013), ehk lapsevanemad kujundavad laste ekraanimeedia kasutamise harjumusi. Samas võivad väikelapse kasutuse- ja sisueelistuse kujundamisele kaasa aidata erinevad tegurid, näiteks juurdepääs erinevatele ekraanimeedia vahenditele, teiste pereliikmete ekraanimeedia kasutamise praktikad, aga ka vanemate õdede või vendade roll meediasisu tutvustamisel ja juhendamisel (Vinter, 2013).

Enamikul juhtudel tutvustavad lapsele meediat just lapsevanemad, kes ühtlasi julgustavad seda suhet hoidma (Nathanson, 2015). Ent miks nad seda teevad? Lastele suunatud meediasisu võib tunduda hariv – vanemate hinnangul õpivad lapsed ekraanimeedia kaudu uusi „asju“ või arendavad loovust (Rideout & Robb, 2020). Lisaks pakub ekraanimeedia lastele sobivat meelelahutust igas kohas ja mistahes hetkel (Nathanson, 2015). Blum-Ross & Livingstone (2018) leidsid, et ekraanimeediat kasutatakse ka distsiplineerimiseks (ekraaniaeg kui „präänik“). Ühtlasi võimaldatakse lapsele ekraaniseadme kasutamist tema päevarutiini

hoidmist toetava tegevusena (nt magamaminek, lasteaiapäeva lõpetamine) (Nevski & Vinter, 2015). Ent mitte alati ei ole lapse meediakasutuse võimaldamine lapse enda huvides, vaid hoopiski lapsevanema huvides (Nathanson, 2015). Lapsevanemad kasutavad ekraanimeediat „lapsehoidjana“ (Rideout, Vandewater & Wartella, 2003; Nevski, 2019), et ise teha näiteks majapidamistöid (Nevski, 2019; Hiniker jt, 2016), kasutada ka ise ekraanimeediat, hoolitseda enda eest või selleks, et “võtta pause” vanemlikest kohustustest (Hiniker jt, 2016).

Kuigi väikelapsed võivad tunduda osavad ekraanimeedia kasutajad, on nende oskused ja sellest seonduvalt ka kasutusharjumused tegelikult piiratud. Empiirilistest uuringutest nähtub, et väikelapsed kasutavad ekraanimeediat peamiselt meelelahutuslikul eesmärgil (Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018; Radesky jt, 2020). Lapsed kasutavad seadmeid lõõgastumiseks ja meelelahutuseks, kusjuures kõige rohkem kasutavad nad ekraanimeediat (*online*) videote vaatamiseks (Radesky jt, 2020; Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018). Ka Eestis läbi viidud uuringutest (Nevski, 2019; Rannu, 2018) ilmneb, et väikelaste ekraanimeediakasutus on eelkõige meelelahutusekeskne. Näiteks Rannu (2018) uuringust selgub, et lastevanemate hinnangul meeldib 3-5-aastastele lastele ekraanimeediat kõige rohkem kasutada multikate vaatamiseks, kuid neile meeldib ka seadmetes mängida, unejuttu või muusikat kuulata ning *Youtube*'ist nalja-, loodus- või mänguasju tutvustavaid videosid vaadata. Chaudron jt (2018) leidsid oma uuringus, et alla kaheksa aastastel Euroopa lastel pole vahet, kas filme või videoid näidatakse telerist, tahvel- või lauaarvutist, *Youtube*'ist või DVD-lt, samas aga selgus, et teleprogramme ning *Youtube*'i videoid tunnetatakse n-ö lõpmatuna (peale iga osa või videot on automaatne soovitus uuele videole, mis tekitab lastes elevust). Neumann & Herodotou (2020) leidsid, et laste jaoks võib *Youtube*'i kasutamine pakkuda naudingut veel teistelgi põhjustel: näiteks on seda lihtne kasutada (kasutajaliidese disain on lihtne ja intuitiivne), selle multimodaalsus köidab laste tähelepanu, ning seda saab vaadata erinevatest seadmetest (nt telefonist, tahvelarvutist).

Lisaks videote vaatamisele kasutavad alla kaheksa aastased Euroopa lapsed ekraanimeediat sageli ka (video)mängude mängimiseks, eelistades mängu, mis on lõbusad ja meelelahutuslikud (Chaudron jt, 2018). Mängude puhul eristavad Chaudron jt (2018) kolme eri juhtu, millal alla kaheksa aastased lapsed saavad mängu mängida: **erijuhud** (vanemate poolt initsieeritud, st lapsevanematel on vaja, et lapsel oleks rahulik ja turvaline tegevus kodus või väljaspool kodu, nt reisimine, ootamine); **tavapärane ligipääs** (mängimine on osa lapse

rutiinist, nt peale kooli) ja **perekondliku aja veetmine** (mängud on osa perekultuurist, nt suuremate lastega või ka lastevanematega).

Väga vähestes uuringutes mainitakse väikelaste meediatarbimise puhul raadiot, CD-mängijat, MP3- või MP4-mängijaid. Muusika on küll osa noorte laste elust, kuid ka muusikat leivad nad sageli läbi internetiplatvormide nagu *Youtube* või *Spotify*, seda juhul, kui nende vanemad või suuremad vennad või õed on loonud (tasuta) konto (Chaudron jt, 2018).

Varasemad uuringud sedastavad, et vaid mõned väikelapsed kasutavad ekraanimeediat teiste pereliikmete või lähedastega suhtlemiseks (Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018). Tavaliselt kasutavad väikesed lapsed ekraanimeediat kommunikatsioonivahendina, et teha videokõnesid *Skype*'i, *FaceTime*'i või muu vabavara kaudu (Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018; McClure & Barr, 2016). Pered kasutavad videokõnesid, et aidata oma lastel luua ja säilitada suhteid nii vanematega, kes on lahutatud või töö/immigratsiooni tõttu eemal, kui ka eemal elavate vanavanematega (McClure & Barr, 2016). Erinevalt telefonikõnest on videokõnel lisaks visuaalne element, mis võimaldab osapooltel suhelda ka mitteverbaalsel viisil, sealhulgas näoilmete ning žestide abil, ning näha vestluse ümbritsevat füüsilist konteksti (McClure & Barr, 2016). Ainult telefonikõne kaudu suhtlemine on alla 7-aastastel lastel keeruline, sest see nõuab verbaalseid ja kognitiivseid oskusi, mida nii väikesed lapsed ei ole veel omandanud ning on vähetõenäoline, et imikud ja alla kolme aastased lapsed kasutavad sellist meediat efektiivselt (McClure & Barr, 2016). Kuigi videokõnel on võrreldes silmast-silma suhtlusega teatavad piirangud – näiteks puudub füüsiline kontakt, nägemisulatus ja liikumine on piiratud, lõhnasignaalide puudumine, objektid ekraanil tunduvad suuremad või väiksemad kui reaalsed objektid jne (*ibid.*) –, on mõistetav, miks väikelapsed suhtlevad oma eemal elavate vanemate, vanavanemate või sugulastega pigem videokõne kui tavalise telefonikõne kaudu.

Kuna meediasisu ja -teenused võivad väikelaste jaoks potentsiaalselt kättesaadavad olla pea igal ajahetkel, veedavad nad ka üha rohkem ja rohkem aega ekraanimeediat tarbides (Paus-Hasebrink, 2019). Paljud lapsevanemad tunnetavad ekraanimeedias riske lapse heaolule ja seetõttu tahavad seada piire lapse ekraaniajale (Hiniker jt, 2016).

Olgugi et väikelaste ekraanimeedia kasutamise tegelike ja pikaajaliste mõjude kohta on vähe informatsiooni, soovivad ka mõned lastearstid, psühhiaatrid ja psühholoogid laste ekraaniaega piirata (Holloway jt, 2013). Näiteks Ameerika lastearstide ühendus (*American Academy of Pediatrics*) soovitab noorematel kui 1,5-2-aastastel lastel vältida ekraanimeedia

kasutamist (väljaarvatud videokõnede tegemine); piirata 2-5-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist ühe tunnini päevas ning valida lapse jaoks kõrge kvaliteediga sisu ja vaadata seda koos lapsega (Council on Communications and Media, 2016). Eestis võib leida ekraaniaja kasutamise soovitusi näiteks Tervise Arengu Instituudi (TAI) hallatavalt infokeskkonnast Tarkvanem.ee, kus soovitatakse alla 2-aastastel lastel olla ekraanides ainult koos lapsevanemaga, näiteks osaledes videokõnes või vaadata fotosid, ja sedagi mitte üle 30 minuti, ning 3-6-aastastel lastel mängida koos vanemaga sobivaid eakohaseid arendavaid mänge mitte üle tunni aja päevas (Tarkvanem kodulehekül, 2021). Eesti toitumis- ja liikumissoovituste järgi ei ole alla 2-aastastele ekraaniaeg soovitatav ning 2-4-aastastel ekraaniaeg võiks olla maksimaalselt üks tund päevas (Pitsi *et al*, 2017).

Blum-Ross & Livingstone (2018) aga väidavad, et ainult ekraaniaja kasutamise piiramisel pole praktilist väärtust, sest mitte kõik seadmed ja nendes veedetav aeg pole võrreldavad. Näiteks on suur vahe, kas laps kasutab ekraanimeediat videokõne tegemiseks kaugel elavatele pereliikmetega või hoopis selleks, et vaadata *Youtube*'ist, kuidas avatakse üllatusmunasid. Blum-Rossi ja Livingstone'i (2018) sõnul tuleks seega ekraaniajast olulisemaks pidada seda, mida lapsed tegelikult ekraanimeediaga teevad: millist sisu nad tarbivad, milline on nende ekraanimeedia kasutamise laiem kontekst ning milliseid ühendusi nad seeläbi loovad või ei loo. Õigupoolest nendivad mitmed autorid (Holloway jt, 2013; Blum-Ross & Livingstone, 2018), et lastevanematele oleks vaja luua uued, realistlikud ja teaduspõhised juhendid, mis tooksid välja ka selle, mil viisil, millistes tingimustes ja miks võib laste jaoks ekraanimeedia kasutamine olla kasulik või hoopis kahjulik. Sellest hoolimata on paljud lapsevanemad jäänud kinni just ekraaniaja piirangute soovitusesse – tihtipeale teadmata, kus kohast on need soovitusel üldsegi pärit – ning lasevad end nendest mõjutada, tundes end halva või laisa lapsevanemana, kui võimaldavad lapsele „liiga palju“ ekraaniaega (Blum-Ross & Livingstone, 2018).

1.2.1. Ekraanimeedia kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed

Palju vanemad soovivad pakkuda oma lastele ekraanimeedia kasutusvõimalust, kuna leiavad, et ekraanimeedia kasutamine võib lapsi mõjutada positiivselt. Vanemate hinnangul võib ekraanimeedia avaldada soodsat mõju lapse käitumisele (nt multifilmid kinnistavad elementaarseid viisakusreegleid), sotsiaalsetele oskustele (*Youtube*'i videod õpetavad, kuidas teiste lastega käituda) või loovusele (Rideout & Robb, 2020). Wartella jt (2016) näiteks

leiavadki, et ideaalis võiks meedia ja interaktiivne tehnoloogia olla vahendiks, mis aitab lapsel saada intelligentsemaks, edukamaks, tervislikumaks ja sotsiaalsemaks täiskasvanuks, kellel on tugevad põhiväärtused. Uuringutest nähtub samuti, et ekraanimeedia kasutamine aitab kaasa digitaalse kirjaoskuse arengule ja võib tulevikus toetada akadeemilisi saavutusi (Holloway, Green & Livingstone, 2013). Lisaks võib meedia pakkuda lastele rikkalikku kogemust, mis edendab nende õppimist ja arengut (Wartella jt, 2016.). Ühtlasi saab ekraanimeedia kasutamine (näiteks videokõnede tegemiseks, mängude mängimiseks jne) toetada ka lapse sotsiaalseid tegevusi ja mängu (Holloway jt, 2013). Ekraanimeedia kasutamisest rääkides on oluline mõelda ka tulevikule, kus tööd nõuavad eeldatavasti “21. sajandi oskusi”, mis võimaldavad navigeerida nii tehisintellekti, algorütmide, robotite, asjade interneti (*internet of things*) ja palju muuga (Children’s Commissioner, 2017; European Commission, 2017, viidatud Blum-Ross & Livingstone, 2018 kaudu). Seega, et tulevikus olla tööturul konkurentsivõimelised, peavad tänased lapsed paratamatult erinevaid digitaalseid ja tehnoloogilisi oskusi omandama.

Ent ekraanimeedia tarbimisel on ka negatiivseid külgi. Lapsed kasutavad internetti nii tahvelarvutis, nutitelefonis, sülearvutis kui ka n-õ tarkade mänguasjade vahendusel, ent kõik need seadmed võivad koguda andmeid, mis võivad lapse privaatsust ja turvalisust riivata (Holloway, jt 2013). Kasutades videote vaatamiseks *Youtube*’i või teisi analoogseid veebilehtesid, võivad lapsed üsna kergesti sattuda sisule, mis ei ole eakohane (Holloway jt, 2013) või annab vanemate hinnangul halba eeskuju (Rideout & Robb, 2020). Rohke ekraanimeedia tarbimine enne kolmandat eluaastat on tavaliselt seotud tähelepanuhäiretega ning ekraanide ees veedetud aja suurenemist on seostatud kõrgendatud rasvumise riskiga, unehäiretega ja paljude teiste terviseprobleemidega (Hiniker jt, 2019). Vanemate hinnangul võivad lapsed ekraanimeediast jääda kergesti sõltuvusse ning muutuda agressiivseks ja tujukaks (Rideout & Robb, 2020). Lisaks on leitud, et lapsed jäljendavad vägivalda, mida nad ekraanidelt näevad ja vägivaldse sisuga kokkupuute suurendamine omakorda suurendab vaenulikkust (Anderson jt, 2003).

1.3. Vanemlik vahendamine

Chaudron jt (2018) uuringust selgus, et kuigi lapsevanemad kirjeldavad, et lapsed õpivad ekraanimeediat kasutama justkui iseenesest, pole see päris nii. Need oskused tulenevad vaatlusest, kuidas teised pereliikmed või lähedased seadmeid kasutavad; teiste poolset juhendamist ja teiste käitumise imiteerimisest (Chaudron jt, 2018), ehk kodusel kontekstil ja

pereliikmetel on oluline roll väikelapse ekraanimeedia kasutamisoskuste kujundamisel. Just lastevanematel on väga oluline roll selles, kuidas lapsed kogevad ekraanimeediat ja selle mõjusid: nemad võimaldavad lastele ligipääsu ekraanimeediale ja mõjutavad seda, kuidas lapsed reageerivad meediasisule (Nathanson, 2015). Üks võimalus laste meediakasutuse reguleerimiseks on **vanemlik vahendamine**.

Vanemlik vahendamine (*parental mediation*) on lai mõiste, mis hõlmab nii meediakasutuse piiranguid (nt aja- ja sisupiiranguid) kui ka strateegiaid, millega soovitakse ennetada meedia võimalikku negatiivset mõju (Nevski & Vinter, 2015). Vanemliku vahendamise uurimine aitab mõista, miks ja kuidas sekkuvad lapsevanemad laste meediakasutusse, ning kuidas vanemate sekkumine kujundab meedia võimalikke mõjusid lapsele (Nathanson, 2015). Vanemlikku vahendamist on varasemalt uuritud väga palju teleri vaatamise kontekstis (Nathanson, 1998; Valkenburg *et al*, 2009; Warren, 2001), ent ka videomängude mängimise (Nikken jt, 2007) ning interneti kasutamise kontekstis (Livingstone & Helsper, 2008; Nikken & Jansz, 2014; Vinter, 2015; Nevski, 2019).

Üldjuhul eristatakse vanemliku vahendamise uurimisel kolme eri tüüpi vahendamisestrateegiaid, mille on välja arendanud Valkenburg jt (1999) ning Nathanson (1999): **aktiivne vahendamine** (*active mediation*), **piirav vahendamine** (*restrictive mediation*) ja **koosvaatamine** (*co-viewing*). Algselt kasutati neid vahendamisstrateegiaid teleri vaatamise kontekstis, ent Livingstone & Helsper (2008) leidsid, et neid saab üle kanda ka teiste meediavahendite kasutamisele, asendades mõiste koosvaatamine mõistega **kooskasutamine** (*co-using*). Seoses interneti ja erinevate mobiiliseadmete laialdase kasutamisega on kasutusele tulnud ka **monitooriv vahendamine** (*monitoring*) ja **tehniline vahendamine** (*technical restrictions*) (Livingstone & Helsper, 2008; Nikken & Jansz, 2014; Nevski, 2019). Ühtlasi käsitlevad Nikken & Jansz (2014) **jälgivat vahendamist** (*supervision*).

Aktiivne vahendamine toimub ajal, mil laps tarbib meedia sisu, ning hõlmab sisu üle arutlemist, et stimuleerida lapse mõtlemist ja mõistmist (Nevski & Vinter, 2015). Aktiivse vahendamise strateegias nähakse mitmeid positiivseid tulemeid. Näiteks, kui vanem kasutab lapsega telerit vaadates aktiivset vahendamist võib vähendada tõenäosus, et lapse käitumine võib teisi kuidagi kahjustada või riivata (Nathanson, 1999). Mõned uuringud (nt Livingstone & Helsper, 2008) viitavad, et aktiivne vahendamine on üks peamisi strateegiaid, mida lapsevanemad kasutavad lapse interneti kasutamiskogemuse reguleerimiseks. Seevastu leidsid Nikken & Jansz (2014), et aktiivne vahendamine ei ole vanemate seas niivõrd laialdaselt kasutusel kui seda on piirav

vahendamine. Ilmselt mõjutab vahendamistehnikate kasutamist ka laste vanus. Näiteks Nikken & Jansz (2014) leidsid, et lapsevanemad rakendasid aktiivset vahendamist just laste sotsiaalmeedia kasutamise seonduvalt, samas kui väikelapsed ei pruugi olla aktiivsed sotsiaalmeedia kasutajad.

Piirav vahendamine hõlmab endas reegleid, millega piiratakse lapse ekraanimeedia kasutamist, (nt ekraaniaega või sisu), sealjuures tihtipeale selgitamata konkreetse sisu tähendust või võimalikku mõju (Livingstone & Helsper, 2008). Piirava vahendamise puhul võivad piirangud suruda alla lapse enda initsiatiivi ja tekitada ka olukorra, kus lapsed õpivad vanemate tähelepanu oma interneti kasutusele mitte juhtima (Livingstone jt, 2017). Mõned uuringud (nt Vandewater, 2005; Thompson, jt 2015) on näidanud, et piirav vahendamine on üks peamiseid tehnikaid, millega seatakse piire väikelaste tehnoloogia tarbimise ajale, ning väidetavalt on selline vahendamine väikelaste arengut soosiv (Hiniker, 2016). Teisest küljest on aga piirav vahendamine viinud n-ö keelatud vilja efektini, kus noored (eriti teismelised) pigem tarbivad sisu, mida nende vanemad keelavad (Piotrowski, 2017). Samas leidis Nevski (2019), et Eesti 0-3-aastaste laste vanemad ei rakendata mitte niivõrd aktiivset ja piiravat vahendamist, vaid pigem kasutavad eri tüüpi vahendamisstrateegiatega elemente samal ajal ja omavahel seonduvalt. Näiteks piirava vahendamise puhul kehtestasid vanemad lapse ekraanimeedia tarbimisele nii aja- kui ka sisupiiranguid ning jälgiva vahendamise puhul asus lapsevanem lapse vahetus läheduses ning jälgis, mida laps seadmega teeb (Nevski, 2019).

Kooskasutamine või -vaatamine viitab sellele, et lapsevanem on kohal, kui laps kasutab seadet ja jagab seega temaga sama kogemust, ent ei selgita sisu või selle mõjusid (Livingstone & Helsper, 2008). Koosvaatamise puhul mõeldakse üldjuhul seda, et lapsevanem vaatab lihtsalt koos lapsega telerit, ent Anderson & Hanson (2017) eristavad kaht eri tüüpi koosvaatamist: otsene (*foreground*) ja taustvaatamine (*background*). Otsene koosvaatamine tähendab seda, et lapsevanem(ad) vaatavad koos lapsega lastele suunatud sisu ning sellisel juhul on lapsed rohkem telerile keskendunud kui nende vanemad (Anderson & Hanson, 2017). Taustvaatamine esineb siis, kui telekas mängib n-ö taustaks ruumis, kus viibib ka laps, kuid sealt nähtav sisu on suunatud lapsevanemale, kes on sel juhul telerile rohkem keskendunud kui laps (*ibid.*). Näiteks Leaner (2017) arutleb, et isegi kui telekas mängib taustaks, võib sellel olla negatiivne mõju väikese lapse mängule ja õppimisele ning see vähendab ka lapse-lapsevanema suhtlust. Ühtlasi leiab Leaner, et kui vanemad vaatavad lapsega telerit, on oluline, et nad oleksid aktiivselt kaasatud ning vanemad peaksid telekavaatamise muutma interaktiivseks, keeleliselt

rikkaks sotsiaalseks kogemuseks. Minu magistritöö käsitleb väikelapse ekraanimeedia kasutamise puhul ainult otsest koosvaatamist. See tähendab, et uuring ei käsitlen seda, kui palju telekas mängib väikelaste kodudes n-ö taustaks, vaid keskendub sellele, kuidas vanemad vaatavad koos lapsega just lastele suunatud sisu.

Jälgiva vahendamise puhul saab laps seadet kasutada üksinda, kuid on sealjuures lapsevanema vahetus läheduses (Nikken & Jansz, 2014), ja seega hoiab vanem lapse ekraanimeedia kasutamisel moel või teisel silma peal. Näiteks jälgiv vahendamine toimub siis, kui ema teeb köögis süüa, ent laps kasutab samas ruumis iPadi. Seega, ema kuuleb või näeb, mida laps parasjagu vaatab või teeb, ning vajadusel juhendab või sekkub lapse ekraanimeedia kasutusse. Nikken & Jansz (2014) leidsid, et väikeste laste ekraanimeedia kasutamise puhul kasutasid vanemad enim just jälgivat strateegiat.

Monitooriva vahendamise puhul kontrollib lapsevanem lapse meediatarbimist internetilehtede ajaloo kaudu ning tehniline vahendamine võimaldab lapsevanemal seadmetes filtreerida või lausa blokeerida teatud tegevusi tarkvara lahenduste kaudu (Livingstone & Helsper, 2008). Ühest küljest on monitooriva vahendamise eesmärk maandada interneti kasutusega seonduvaid riske, ent teisalt nähtub Livingstone & Helsperi (2008) uuringust, et tarkvarapõhised vahendamisstrateegiad ei ole riskide hajutamisel efektiivsed. Lisaks leidsid Nikken & Jansz (2014) enda uurimuses, et nooremate laste (2-12-aastastest) vanemate puhul ei olnud monitooriv vahendamine selgelt eristuv, ilmselt laste vanuse tõttu. Seega võib eeldada, et mida noorem laps, seda rohkem hoiab lapsevanem tema ekraanimeedia kasutamisel vahetult silma peal, ning vajadusel suunab või juhendab teda, vajamata sealjuures tarkvaralahenduste abi.

See, milliseid vahendamisstrateegiaid lapsevanemad rakendavad sõltub nii sellest, kuidas vanem ise meediasse suhtub (Livingstone & Helsper 2008), aga ka sellest, milline on vanemlusstiil (*parenting style*), st lapsevanema ja lapse suhte laiem kontekst ning tavapärased suhtlusstrateegiad, mida vanemad lapse kasvatamisel sobivaks peavad (Warren & Aloia 2019). Lisaks võib vahendamist mõjutada ka vanemate stress, näiteks stressis vanem võib kasutada rohkem piiravat vahendamist ning vähem aktiivset vahendamist ja kooskasutamist (Warren & Aloia, 2019).

1.4. COVID-19 eriolukorra mõju laste ekraanimeedia kasutusele

2019. aasta lõpus tuvastati Hiinas uus koroonaviirus SARS-CoV-2-ks (ingl k. Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2), mis põhjustab haigust nimega COVID-19 (Coronavirus Diseases 2019) (Rüütel jt 2020). 12. aprill 2021 seisuga oli kogu maailmas registreeritud 131 639 092 COVID-19 juhtu, nende hulgas 2 857 866 surma (European Centre for Disease Prevention and Control, 2021).

Eestis tuvastati esimene nakatunu 26.02.2020, ning paar nädalat hiljem (12.03.2020) kuulutas Vabariigi Valitsus seoses koroonaviiruse pandeemilise levikuga maailmas ja viiruse tõenäolise Eesti-sisese leviku laienemisega riigis välja eriolukorra. Alates 16. märtsist suleti Eestis kõigi üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste, kõrgkoolide, noortekeskuste ja huvikoolide hooned õppetöökse ning haridusasutused läksid üle distantsõppele (Rüütel jt, 2020). Mõnes omavalitsuses suleti ka lasteaiad ning töötasid vaid valverühmad ja kuigi suurem osa lasteaedu oli siiski eriolukorra ajal avatud, jälgisid paljud pered Vabariigi Valitsuse soovitusi ja jätsid lapsed lasteaiast koju (Vapper, 2020). Võib eeldada, et eriolukord mõjutas väga paljusid peresid, nende igapäevaseid praktikaid, muuhulgas ekraanimeedia tarbimist.

COVID-19 pandeemia veel kestab ning selle (pikaajalist) mõju lastele ja nende ekraanimeedia kasutamisele on raske hinnata. Sellegipoolest on rahvusvahelistes kvantitatiivsetes uuringutes juba jõutud uurida COVID-19 pandeemia tõttu välja kuulutatud eriolukorra mõju lastele, nende liikumis- ja ekraanimeedia kasutamise harjumustele ning unele. Senistest uuringutest (Eyimaya & Irmak, 2020; Aguilar-Farlas jt, 2021, Olive *et al* 2020) ilmneb, et pandeemia eriolukorra ajal reeglina kasvas (väike)laste ekraaniaeg oluliselt. Näiteks Türgis läbi viidud uuringu tulemustest nähtub, et COVID-19 pandeemia esimese laine ajal kasvas 6-13 aastaste laste ekraaniaeg vanemate (N=1115) hinnangul päevas $6,42 \pm 3,07$ tundi (Eyimaya & Irmak, 2020), ning Tšiilis tõusis 1-5-aastaste aastaste laste ekraaniaeg vanemate (N=3157) sõnul keskmiselt 1,5 tundi (Aguilar-Farlas, 2021). Nagu viidatud uuringute tulemustest nähtub, siis COVID-19 eriolukorra tingimustes sõltus laste ekraaniaeg laste vanusest: nooremas vanuserühmas kasvas ekraaniaeg vähem, vanemate laste seas aga rohkem.

Pandeemia eriolukorra ajal võis lapse ekraaniaega mõjutada lisaks vanusele ka sugu, sotsiaalmajanduslik staatus, ema hõivatus tööga, ekraaniaja reeglite rakendamine ja ebakindlad vanemlikud praktikad (Eyimaya & Irmak, 2020). Ka Aguilar-Farlas jt (2021) leidsid, et COVID-19 pandeemiast tingitud liikumispiirangute ajal mõjutas laste ekraanimeedia

kasutamist pere sotsiaalmajanduslik taust. Nimelt selgus nende uuringust, et ekraanimeedia tarbimine kasvas eriti nende 1-5-aastaste Tšiili laste seas, kes elasid korterites.

Kui eelnevalt viidatud uuringud keskendusid rohkem ekraaniajale, siis Arufe-Giráldez jt (2020) uuring annab ülevaate ka seadmetest, mida 0-4-aastased Hispaania lapsed (N=280) kasutasid COVID-19 piirangute ajal. Nende uuringust nähtub, et väikelapsed kasutasid erinevaid ekraanimeedia seadmeid: telerit, videokonsoole, tahvelarvutit, arvutit ja mobiiltelefone. Enim aega kulutasid lapsed teleri vaatamisele, seejärel tahvelarvuti ja telefonide kasutamisele, vähem aega kasutati mängukonsoole ja arvutit (Arufe-Giráldez jt, 2020)

Eyimaya & Irmak (2020) väidavad, et kuigi lastevanematel võib olla raskusi lapse ekraaniaja kontrollimisega, üritades pandeemia ajal ise leida tasakaalu personaalse elu, tööalase elu ja vanemlike kohustuste vahel, peaksid vanemad siiski monitoorima lapse ekraaniaega, seadma ekraaniajale kindlad reeglid ja ka tagama, et lapsed veedaksid ekraanidest eemal aega vähemalt sama kaua aega kui ekraanimeediat kasutades.

1.5. Uurimisküsimused

Magistritöö eesmärk on uurida, kas ja kuidas mõjutab lastevanemate hinnangul COVID-19 pandeemiast tingitud eriolukord Eestis 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist ning kuivõrd muutus 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgselt. Selle tarvis oli vaja esmalt kaardistada, milline on 2-4-aastaste ekraanimeedia kasutamine n-ö tavatingimustes ning seejärel uurida COVID-19 eriolukorra mõju pere kontekstis laiemalt. Vastavalt töö eesmärgile olen püstitanud kolm uurimisküsimust:

1) Milline on lastevanemate pilgu läbi 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine tavatingimustes?

- Millistele ekraanimeedia seadmetele on 2-4-aastastel lastel ligipääs ning kuidas, millal, kui palju ja mille jaoks nad neid kasutavad?
- Milline on ülejäänud pere roll 2-4-aastaste laste ekraanimeedia harjumuste kujunemisel?

2) Kuivõrd mõjutab COVID-19 eriolukord lastevanemate hinnangul 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist?

- Kuivõrd muutus 2-4-aastaste laste ekraaniaeg COVID-19 eriolukorra ajal?
- Millistele seadmetele ja mis olukorras pääsesid lapsed eriolukorra ajal ligi?

- Milline oli eriolukorra ajal ülejäänud pere roll 2-4-aastaste laste ekraanimeedia harjumuste kujundamisel?

3) Kuivõrd muutus lastevanemate hinnangul 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine COVID-19 eriolukorrajärgselt?

- Kuivõrd on 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine muutunud eriolukorra järgselt?

2. MEETOD JA VALIM

Käesolev peatükk keskendub magistritöös kasutatud meetodile ja valimile. Esimene alapeatükk käsitleb valimit, selle moodustamise põhimõtteid ja protsessi. Teine alapeatükk annab ülevaate valitud metoodikast ja selle sobivusest uuringu eesmärkidega.

2.1. Valim

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks viisin läbi 15 intervjuud 2-4-aastaste laste emadega, kelle lastel oli COVID-19 eriolukorra ajal ligipääs ekraanimeediale (tahvelarvuti, televiisor, nutitelefon, mängukonsoolid, sülearvuti, iPod või muu MP3-mängija, nutikell). Võtsin fookusesse 2-4-aastaste laste emad, sest vastava eagrupi ekraanimeedia kasutamise kohta on Eestis võrdlemisi vähe kvalitatiivseid uuringuid: Nevski (2019) võttis fookusesse 0-3-aastased väikelapsed ja Vinter (2013) lapsed vanuses 5-7 eluaastat. Kuigi väikelaste ekraanimeedia kasutamise uuringutes soovitatakse uurida last ennast (Lobe jt, 2007), näiteks etnograafilise meetodi abil, siis oma magistritöös otsustasin toetuda siiski emade kogemustele ja arvamustele. Minu valiku tingis tõik, et väikelaste puudulikud lugemise- ja kirjutamise oskused ei võimaldaks neil osaleda ankeetuuringutes (Holloway, Green & Livingstone, 2013) ning kuna alla kolme aastaste laste kõne on alles arenemas, on ka nende intervjukeerimine raskendatud. Etnograafilise vaatluse kasutamine ei olnud aga võimalik, kasvõi seetõttu, et hakkasin teemat uurima tagasiulatuvalt, mistõttu otsustasin uurida väikelaste ekraanimeedia kasutamist eriolukorra tingimustes just vanemate vaatepunktist lähtuvalt.

Valimi moodustamise peamine kriteerium oli ekraanimeedia võimaldamine 2-4-aastastele lastele COVID-19 eriolukorra ajal. Värbamisprotsessi käigus aga kujunes üheks valimi kriteeriumiks ka lapsevanemate elukoht, et valim ei jääks ühe maakonna – Harjumaa – keskseks. Kuigi kvalitatiivsete uurimismeetodite puhul ei taotleta valimi representatiivsust või üldistatavust (Kalmus, Masso & Linno, 2015), siis leidsin, et ainult ühe maakonna vanemate kogemusele tuginedes võib uuring jääda ühekülgselt, mistõttu soovisin värvata vanemaid Eesti eri paikadest. Valimi moodustamise juures oli tegu kombinatsiooniga **strateegilisest valimist**, kus valimisse värbamise puhul lähtutakse konkreetsetest kriteeriumitest (Kalmus, Masso & Linno, 2015) ja **lumepallivalimist**.

Valimi moodustamiseks jagasin isiklikul *Facebook*'i seinal uuringus osalemise üleskutset (vt Lisa 1), millele reageeris kolm ema, kes nõustusid oma kogemust jagama. Ühtlasi levitasin

üleskutset *Facebook Messenger*’i kaudu 18 tuttavale 2-4-aastaste lapse vanemale (sh kolmele isale) ning selle värbamisringi kaudu sattus valimisse kõige rohkem uuritavaid – kokku viis ema –, lisaks andis algselt oma nõusoleku uuringus osalemiseks veel kolm ema, kuid erinevatel põhjustel jäid intervjuud lõpuks ära. Uuringus osalemise üleskutse postitasin ka *Facebook*’i gruppidesse „Märtsi beebid 2017“ (reageeris kaks ema) ja „Kaisulapsed“ (postitusele ei reageerinud ükski lapsevanem) ning Perekooli foorumisse (selle kaudu sattus valimisse üks ema). Ühtlasi soovisin postitust jagada Facebooki grupis „Positiivne ja rahumeelne vanemlus“, kuhu kuulub 20 600 liiget, ent grupi moderaator palus seda mitte teha, kuna üleskutse ei olnud tema hinnangul grupi missiooniga seotud. Üks uuringus osalenud lasteaiaõpetaja jagas üleskutset ka enda rühma meililistis, ja selle üleskutse peale reageeris kaks lapsevanemat. Viie intervjuu lõpus palusin intervjuueeritavatel soovitada valimisse sobivat vanemat: üks intervjuueeritav ei osanud kedagi soovitada, ent kahe intervjuueeritava soovitude abil värbasin valimisse juurde veel kaks lapsevanemat (samuti *Facebook Messenger*’i abil).

Lõpliku valimi moodustasid ainult emad, olgugi et soovisin värvata ka isasid (nt jagasin üleskutset kolmele tuttavale 2-4-aastase lapse isale *Facebook Messengeri* vahendusel). Ühest küljest võis selle põhjuseks olla, et üleskutse jõudiski pigem emadeni, sest Facebooki gruppides „Kaisulapsed“ ja „Märtsi beebid 2017“ on liikmeteks peamiselt emad (mõne üksiku erandiga) ning ka *Facebook Messenger*’i kaudu värbamisel oli emade osakaal isadest kordades suurem (vastavat N=15 ja N=3). Ent teisalt võib see olla tingitud asjaolust, et väikelastega tegelevadki suures osas emad, kuna peamiselt viibivad nemad lapsehoolduspuhkusel (Nevski, 2019).

Valimisse värvatud emade vanus jääb vahemikku 29-39 eluaastat ja enamik (N=12) neist omab kõrgharidust. Kaheksa intervjuueeritava elukoht asub Harjumaal, ülejäänud intervjuueeritavad elavad Raplamaal (N=3), Läänemaal, Pärnumaal, Järvamaal ja Tartumaal. COVID-19 eriolukorra ajal töötas täiskohaga kuus uuringus osalenud ema, kaks olid vabakutselised, üks ettevõtja, viis ema viibisid lapsehoolduspuhkusel ja kaks olid kodused (ühel juhul COVID-19 eriolukorrast tingituna). Intervjuude läbi viimise ajal käisid kõikide uuringus osalenud emade 2-4-aastased lapsed lasteaias (N=16), ning enamik neist (N=14) käis lasteaias ka eriolukorrale eelnevalt. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes jäid kõikide uuringus osalenud emade lasteaialapsed koju. Enamike intervjuueeritavate peredes kasvas kaks last (N=11), kahes peres oli kasvamas üks laps, ühes kolm ja ühes peres neli last. Kolmes peres kasvasid ka kooliealised lapsed, kes jäid eriolukorra ajal distantsõppele. Uuringus osales võrdselt nii poisse kui tüdrukuid kasvatavaid emasid (mõlemaid kaheksa).

Osalejate anonüümsuse tagamiseks ei ole nende nime uuringus välja toodud. Tulemusi analüüsidest nimetasin intervjuude transkriptsioonides intervjuueeritava pseudonüümina I ja lisasin järjekorranumbri (I1, I2, I3 jne). Järgnevalt on lisatud tabel, mis kirjeldab magistritöö valimit anonüümsust tagavate tunnustega.

Tabel 1. Valimi kirjeldus

Lapsevanema kood	Vanus	Haridustase	Elukoht	Laste arv
I1	36	Kõrgharidus	Raplamaa	2
I2	35	Kõrgharidus	Pärnumaa	2
I3	31	Kõrgharidus	Harjumaa	2
I4	39	Kõrgharidus	Harjumaa	2
I5	30	Kõrgharidus	Harjumaa	2
I6	35	Keskharidus	Harjumaa	2
I7	30	Kutseharidus	Harjumaa	1
I8	37	Kõrgharidus	Läänemaa	3
I9	30	Kõrgharidus	Raplamaa	2
I10	30	Kõrgharidus	Harjumaa	2
I11	30	Keskharidus	Järvamaa	4
I12	29	Kõrgharidus	Tartumaa	1
I13	31	Kõrgharidus omandamisel	Harjumaa	2
I14	30	Kõrgharidus	Raplamaa	2
I15	37	Kõrgharidus	Harjumaa	2

2.2. Meetod

Magistritöös on kasutusel kvalitatiivne uurimisviis, kuna leidsin, et vanematega vahetult läbi viidavate intervjuude kaudu on parem mõista, milline on nende 2-4-aastaste ekraanimeedia kasutamine, millised tegurid seda mõjutavad ning kuivõrd muutus see vanemate hinnangul COVID-19 eriolukorra ajal ja selle järgselt. Leidsin, et just kvalitatiivne uurimustöö võimaldab

mul saada terviklikumat empiirilist andmestikku, hõlmates detailsemaid olukorda iseloomustavaid seiku (Laherand, 2008).

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks viisin läbi 15 poolstruktureeritud intervjuud 2-4-aastaste laste vanematega, kes võimaldasid oma lastel COVID-19 eriolukorra ajal ekraanimeediat kasutada. Kuna poolstruktureeritud intervjuu kaudu on võimalik välja selgitada nähtusi ja nende tunnuseid (Õunapuu, 2014), ja meetodi oluliseks plussiks on paindlikkus, (Lepik jt, 2014) otsustasin just selle meetodi kasuks.

Individuaalintervjuude kasuks otsustasin seetõttu, et arvasin, et uuringu teema võib lastevanemate jaoks olla mõnevõrra tundlik (nt mõni ema võib tunda end halvasti, kui võimaldab lapsele piiramatut ekraaniaega või ligipääsu nutitelefonile), mistõttu ei pruugi vanemad end grüpiintervjuudes täielikult avada. Individuaalintervjuu plussiks on ka tõik, et selle meetodi puhul saab vastaja liikuda rohkem omas tempos, samas kui uurijal on võimalik minna rohkem sisse vastaja maailma, kasutades aktiivse kuulamise võtteid (Vihalemm, 2014).

Eeltoodud kaalutlustest lähtuvalt viisin vahemikus veebruar – aprill 2021 läbi 15 poolstruktureeritud individuaalintervjuud. COVID-19 viiruse leviku tõkestamise meetmeid silmas pidades viisin enamiku intervjuudest läbi veebi vahendusel – 11 intervjuu puhul kasutasin *Facebook Messenger*’i videokõne võimalust, mida intervjuueeritavad eelistasid Skype kõnele. Ühel juhul toimus intervjuu telefoni teel ja kolm intervjuud toimusid silmast silma.

Veebiintervjuude läbi viimise juures nägin mitmeid plusse. Näiteks võimaldasid veebiintervjuud uuringus osaleda ka neil, kes muidu oleksid ajaliste või geograafiliste piirangute tõttu osalemisest kõrvale jäänud (Murumaa-Mengel, 2020). Tänu veebiintervjuudele sain intervjuueerida emasid eri Eesti paikadest, mis traditsiooniliste intervjuude puhul oleks osutunud suureks väljakutseks ressursikulu tõttu. Varasemalt on leitud, et veebiintervjuude puhul on osalejatega kontakti taasloomine lihtsam kui traditsioonilise näost näkku intervjuu puhul (Murumaa-Mengel, 2020). Sain sellele väitele ka enda kogemuse kaudu kinnitust, kuna paar intervjuueeritavat võttis minuga peale intervjuud veel täiendavalt veebi teel ühendust, et täpsustada teatud teemasid (nt milliseid mängu lapsed tahvelarvutis mängivad). Omalt poolt tundsin veebiintervjuu tugevusena ka suuremat ajalist paindlikkust, mis eriti väikelaste emadest valimi puhul oli oluline pluss. Nii näiteks oli mul võimalik veebiintervjuusid läbi viia väga operatiivselt (nt üks intervjuu toimus ca kaks tundi pärast uuringus osalemise nõusoleku saamist) ja pea igal ajahetkel (nt õhtul kell 19).

Veebiintervjuu meetodil on samas ka omajagu nõrkuseid, eelkõige on nõrkustena täheldatud tehnilisi viperusi, probleeme programmide töökindluse ja internetiühendusega, kuid probleeme võib tekitada ka mitteverbaalse kommunikatsiooni piiratus (Murumaa-Mengel 2020). Kuigi minu veebiintervjuud kulgesid suures osas tehniliste viperusteta, esines siiski olukordi, kus intervjuueeritava sõnul minu kaamerapilt hetkeks hangus. Väikesed tehnilised tõrked ei seganud siiski edasist intervjuu kulgu. Tuleb aga tõdeda, et kohati nii mind kui intervjuueeritavaid mõjutas veebiintervjuusid läbi viies ümbritsev füüsiline keskkond. Koduses keskkonnas segati mõnel korral (tahtmatult) veebiintervjuule vahele nii mulle (nt laps jalutas tuppa ja siis lahkus) kui ka paarile intervjuueeritavale (nt mees tuli koos lapsega samasse tuppa riideid otsima) ning see viis hetkeks fookuse intervjuust eemale. Lisaks võisid tähelepanu hajutada ka tausthelid (nt kõrvaltoast kostev lapse nutt).

Silmast silma intervjuude puhul täheldasin intervjuueeritavates teatud ebamugavustunnet – kehakeelest oli näha, et lapse ekraaniajast ausalt kõnelemine ei olnud nende emade jaoks kerge. Samas veebi- ja telefoniintervjuudel sellist käitumist ei täheldanud. Mulle tundub, et ühiskonnas on seatud lastevanematele väga tugevad ootused ja eeldused, mille järgi nn hea lapsevanem ei luba oma lapsele palju ekraaniaega. Samas puudub tegelikult ühtne arusaam, mis tähendab „palju ekraaniaega“. Sellegipoolest tunnevad emad end justkui süüdi, kui laps kasutab „liiga palju“ ekraanimeediat. Kaheksa intervjuueeritavat olid minu tuttavad, mistõttu võis varasem kontakt suuremal või väiksemal määral mõjutada ka intervjuueeritava ja intervjuueerija vahelist usaldust ning seeläbi nende vastuseid. Paljude intervjuude puhul tundsin, et varasema tutvuse tõttu olid emad avameelsemad ja jagasid oma kogemust väga detailselt, tundmata sealjuures süütunnet või häbi. Võõraste emadega intervjuusid läbi viies läks rohkem aega n-ö jää murdmiseks, mistõttu jäid mõned vastused mõnevõrra pinnapealseks.

Poolstruktureeritud intervjuukava olin jaotatud kolmeks osaks. Esimene osa keskendus lapsevanemate üldandmetele (vanus, haridustase, tööstaatus, elukoht, laste arv, laste vanus ning laste lasteaias või koolis käimine). Teise osa fookuses oli ekraanimeedia kodudes ja laste ekraanimeedia kasutamine ning selle eripärad tavatingimustes. Kolmanda osa eesmärk oli uurida, kuidas mõjutas COVID-19 eriolukord vanemate hinnangul peresid ja laste ekraanimeedia kasutamist. Intervjuukava on lisatud töö lisadesse (vt Lisa 2).

Helisalvestasin kõik intervjuud ja hiljem transkribeerisin. Transkribeeritud materjali maht on 117 lehekülge (Times New Roman, kirja suurus 12, reavahe 1,5). Intervjuusid transkribeerides andsin kõikidele lastevanematele koodnimetuse I (nt I1; I2 jne) ning intervjuus esinenud

eesnimede kasutasin puhul pseudonüümi X või Y. Kuna terviklike intervjuude kaudu võib olla võimalik intervjueeritavaid identifitseerida, ei ole esitatud intervjuude transkriptsioone töö lisana.

Kogutud andmete analüüsimiseks kasutasin Microsoft Excel andmetöötlusprogrammi, kus moodustasin seitse erinevat töölehte (Üldandmed, Ekraanimeedia pere kontekstis, COVID-19 mõju, Koodid_ekraaniaeg, Koodid_COVID-19). Analüüsi esimeses faasis lugesin transkriptsioone korduvalt läbi ja seejärel hakkasin sobitama saadut infot kategooriatesse ja koodidesse. Sisuanalüüsis kombineerisin induktiivset – andmetest lähtuvat – ja deduktiivset – teoorial ja/või varasematel uurimustel põhinevat kategooriate loomist – lähenemist (Kalmus, Masso & Linno, 2015). Esmalt kodeerisin lastevanemate üldandmed intervjuust tulenevate kategooriate alusel (sugu, vanus, haridustase, tööstaatus COVID-19 eriolukorra ajal, suhte staatus, elukoht, laste arv, laste sugu, laste vanus, laste vanus eriolukorra ajal ja lasteaias või koolis käimine). Seejärel lõin intervjuudest ja teooriast lähtuvalt kategooriad (nt „Seadmed kodus“, „Vanemliku vahendamise tehnikad“, „Ekraaniaeg“, „Erandid“, „Lapsevanema hoiakud ekraaniaja suhtes“), mida kodeerimise käigus jooksvalt täiendasin. Kodeerisin iga intervjuu esmalt kategooriate põhjal, lisades mõne koodi juurde iseloomulikud tsitaadid. Kodeerimise viimases faasis moodustasin esialgsest kodeerimisest tulenevad üldisemad alakategooriad ja koodid (näiteks **üldise kategooria** „Youtube“ alla kuulus **alakategooria** „Väikelastele suunatud sisu“ **koodidega** „nursery rhymes“, „Hariduslikud värvi- ja numbrivideod“, „Cocomelon TV“, „Voolavad kujundid“; lisaks **alakategooria** „Sisuturundus ja reklaam“ koodidega „unboxing videod“, „Like Nastya“, „Youtube’i sisuloojad“, „üllatusmunade avamine“ jne), mis võimaldasid vastata uurimisküsimustele laiemalt. Magistritöö lisadest leiab näite koodide kategoriseerimisest (Lisa 3).

3. TULEMUSED

Tulemuste peatükk on jagatud kaheks osaks, millisest esimene annab laiemat ülevaate 2-4-aastaste väikelaste ekraanimeedia kasutusharjumustest tavaolukorras lastevanemate pilgu läbi. Teine osa aga keskendub COVID-19 eriolukorra mõjule 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisharjumustele.

3.1. 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine tavatingimustes

Käesolevas peatükis annan emadega läbi viidud intervjuudele toetuvalt ülevaate väikelaste ekraanimeediakasutusest nn tavatingimustes. Tutvustan seda, millise ekraanimeediaga intervjuueeritud emade lapsed kokku puutuvad; milline on intervjuueeritavate peredes väikelapsele eraldatud ekraaniaeg ja sellega seonduvad reeglid; ning avan lähemalt seda, millisena tajuvad intervjuueeritavad 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise juures pere ja lapsevanemate rolli.

3.1.1. Ekraanimeedia 2-4-aastaste laste kodudes

Intervjuueeritud emade sõnul saavad nende 2-4-aastased lapsed kodus kasutada erinevat tüüpi ekraanimeediat: **televisorit, tahvelarvutit, nutitelefone, sülearvutit, lauaarvutit, nutikella, iPodi ja mängukonsoole (xBox).**

Paljud uuringus osalenud emadest väitsid, et nende 2-4-aastased lapsed vaatavad igapäevaselt **televisorit**, peamiselt **multifilme**. Mitmed intervjuueeritud emad eelistavad enda sõnul näidata lastele **ETV ja ETV2 programmi** ning aeg-ajalt ka **TV3-st pikemaid multikaid**. On mõnevõrra üllatav, et suur hulk emasid eelistasid just ERR-i programme, kuigi teleteenuse pakkujate (näiteks Elisa Elamus ja Telia TV) kanalivalikus on mitmeid ainult lastele suunatud kanaleid. Ühest küljest tundub, et emad soosivad Rahvusringhäälingu kanaleid, kuna sealsed multifilmid on emade hinnangul õpetlikud ja eakohased. Paar intervjuueeritavat pidas oluliseks, et multifilmid oleksid eestikeelsed, kuid lisaks ETV ja ETV2-le näitavad eestikeelseid multifilme ka teised kanalid.

15: Mulle tundub, et need kõige sellised nagu nagu kohati nagu õpetliku sisuga. Siis on kuidagi, kuidagi sellised armsad ja kenad, et ei ole mingid vägivaldsed kuidagi nii

palju, kui ma näinud olen. Ja selle järgi siis ja noh, eestikeelseid ka olen pigem ikkagi tahtnud näidata.

Lisaks võib pidada ETV ja ETV2-e tugevuseks ka reklaamide puudumist, kuid samas ei pruugi see olla peamine argument, miks neid kanaleid eelistatakse, sest üldjuhul kasutavad uuringus osalenud emad multikate näitamiseks järelvaatamise teenust. **Järelvaatamise võimalust** kasutatakse intervjueeritute sõnul nii lühemate kui ka pikemate multifilmide vaatamiseks, ning selle teenuse populaarsuse tagab asjaolu, et lapsed saavad oma lemmikmultikaid vaadata igal ajahetkel ning pikema perioodi vältel. Paar uuringus osalenud ema tõi välja ka Telia TV Lasteriuli ja Elisa Huubi, kus lastel on võimalik valida endale meelepäraseid filme. Vaid üks intervjueeritav ei olnud teadlikult valinud teleteenuse pakkujat ja seega said tema lapsed vaadata multikaid ainult vabalevi kanalitelt (ETV või ETV2) n-ö lineaarselt, mis seadis ekraaniajale omad piirid. Samas väitsid paar intervjueeritavat, et teler töötab nende peres väga harva ja laps vaatab multikaid hoopis mõnest teisest ekraanimeedia seadmest (nutitelefonist, sülearvutist või tahvelarvutitst).

Mitmed uuringus osalenud emad märkisid, et näitavad telekast **Youtube**'i videoid või **Netflix**'i kaudu multikaid. Samas kasutatakse **Youtube**'i ja **Netflix**'i vaatamiseks ka teisi seadmeid. Valdav enamus intervjueritavaid leidsid, et nende 2-4-aastased vaatavad **Youtube**'ist videoid – mõned igapäevaselt, mõned harvem – ning eelistavad väga eripalgelist sisu: lastelaule, *unboxing* videoid, plastiliinist kujude meisterdamist, multikaid (nt „Käpapatrull“) jmt. On mõnevõrra üllatav, et paljud emad mainisid sarnase sisuga videoid või lausa samasid kanaleid, kuigi **Youtube**'is on videote valik äärmiselt lai. Näiteks mitmed uuringus osalenud emad märkisid, et nende 2-4-aastastele lastele meeldib **Youtube**'is vaadata lastele suunatud videoid, mis on tehtud sisuloojate poolt (nt „Vlad & Nikita“, „Like Nastya“). Samas aga nähtub, et just sellelaadsed videod ei meeldi emadele, ehk emad pigem ei soovi sellist sisu oma lastele näidata.

I13: siis asi, mida ta veel ise vaatab, aga mis mulle nagu nii väga ei meeldi, on olemas mingid vene siuksed Youtube'i channelid, kus on mingid Vlad ja Nikita äkki /../, kus nad avavad lihtsalt hästi palju kingitusi, kus seal on väga palju asju kogu aeg vaata. Ja seda ma nagu ka proovin nagu panna niimoodi sujuvalt ära niimoodi, et ta ei saaks aru, et ma selle ära parem. Sest et ma arvan, et muidu tal tekib siuke, et miks ma ei saa ja ma tahan kaa, et, seal on ja nii edasi ja nii edasi

Uuringust selgus, et need 2-4-aastased lapsed, kellel on võimalik vaadata *Youtube*'i, eelistavad seda muudele ekraanimeedia tegevustele. Ilmselt paelub *Youtube* lapsi seetõttu, et sisu valik on tõeliselt mitmekülgne – ühel hetkel saab *Youtube*'ist kuulata lastelaule, teisel hetkel aga vaadata oma lemmikmultifilmi või hoopis mänguasjade tutvustusi. Lisaks järgneb ühele videole automaatselt teine, seega ei vaja laps kõrvalist abi ka siis, kui ta ise ei oska seadet otseselt kasutada (nt kui *Youtube*'i vaadatakse telerist). Samas aga nähtub intervjuudest, et võrreldes teiste ekraanimeedia tegevustega, mida lapsed harrastavad (nt teleka vaatamine või mängude mängimine), tekitab *Youtube*'i vaatamine emades kahetisi tundeid. Ühest küljest nentis mitu intervjuueeritavat, et *Youtube* võimaldab kuulata lemmiklaule ja vaadata põnevaid, harivaid või arendavaid videoid. Teisalt jõuab laps *Youtube*'is üsna kiiresti sisuni, mis pole eakohane, arendav ega hariv või muul moel sobilik, mistõttu suunavad mitmed intervjuueeritud emad lapsi konkreetsest sisust eemale või kasutavad alternatiivina *Youtube Kids*'i või *Netflix*'i. Emade hinnangul on *Netflix*'il mitmeid eeliseid: hea valik multifilme, eakohane sisu, pole reklaame, ehk *Youtube*'iga võrreldes leitakse, et *Netflix*'i sisu on kvaliteetsem ja kontrollitum (laps ei jõua ebasobiva sisuni). Seega, ühest küljest tundub, et emade jaoks on kontrollitud ja kvaliteetse sisu olemasolu väga oluline. Samas ei selgunud uuringust, miks eelistavad emad *Youtube Kids*'i või *Netflix*'i näiteks eestikeelsetele multikakanalitele või ERR-i veebilehele Lasteekraan.ee, mis pakub samuti nii multifilmide kui ka pikemate filmide valikut.

Mitmed uuringus osalenud emad nentisid, et nende lastel on võimalik kasutada lisaks telekale ka **tahvelarvutit**. Mõne intervjuueeritava 2-4 aastasel lapsel oli olemas isiklik tahvelarvuti, kusjuures paaril juhul oli lapse isikliku tahvelarvuti soetamine seotud reisimisega. Nimelt ilmnas, et tahvelarvutis nähakse suurt abimeest just lennureisidel. Võib eeldada, et lastevanemate arvates aitab tahvelarvuti last lennukis distsiplineerida: selle kasutamine hoiab last tegevuses (laps püsib paigal) ja seeläbi ei häiri ka kaasreisijaid.

I10: Me läksime Dubaisse ja ta oligi aasta ja kaheksa kuune. Ja siis me mõtlesime okei, et mis me teeme seal lennukis. Siis me mõtlesime, et peaks iPadi ostma. Ja siis, enne seda, ongi me hakkasime talle näitama mingit multikad ja ta hakkas vaatama ja tal hakkas huvi tekkima, ennem ei olnud üldse.

Emade sõnul kasutavad nende lapsed tahvelarvutit peamiselt **mängude mängimiseks**, *Youtube*'i, *Netflix*'i ja muude multikate vaatamiseks (näiteks „Minu Telia“ rakenduse kaudu) ning mõnel juhul ka joonistamiseks või värvimiseks. Olgugi et üldjuhul ei osanud intervjuueeritavad nimetada, milliseid mängu nende lapsed mängivad, kinnitasid nad siiski, et

lapsed mängivad tahvelarvutis peamiselt n-ö **arendavaid mängu**: erinevaid pusle-, sorteerimis-, arvutus-, ja osavusmänge ja *memory* mängu. Uuringus osalenud emad väitsid, et on mängud ja teised lastele suunatud rakendused ise tahvelarvutisse alla laadinud, otsides üldjuhul vajalikku infot peamiselt *Google*’ist. Samas on mõnel juhul tulnud initsiatiiv rakenduse alla tõmbamiseks siiski lapse enda poolt (näiteks vanema venna või teise sõbra eeskujul).

Mitmed uuringus osalenud emad märkisid, et juhul kui lapsel on ligipääs tahvelarvutile, eelistab laps seda (eriti *Youtube*’i vaatamiseks), ning teleka roll ja multikate vaatamine jäävad tagaplaanile. Ühe ema hinnangul võimaldab tahvelarvuti lapsel valida ise kogu aeg uusi ja uusi asju, mis pakuvad põnevust. Võib eeldada, et väikelastele meeldibki tahvelarvuti telerist rohkem, sest seda saab kasutada ka muul otstarbel kui multikate või videote vaatamiseks, selle kasutamine on tunduvalt lihtsam ja ega pruugi nõuda nii palju kõrvalist juhendamist – seda eriti vanuses, kus lapsel on soov kõike ise teha.

Kui mitme uuringus osalenud emade 2-4-aastane laps omas isiklikku tahvelarvutit, siis isiklikku nutitelefoni ei omanud neist ükski. Vaid paar uuringus osalenud ema tõdesid, et nende lastel on igapäevane ligipääs **nutitelefoni**, samas kui moel või teisel puutuvad pea kõik uuringus osalenud emade 2-4-aastased lapsed nutitelefoni kasutamisega kokku. Üldjuhul saavad lapsed nutitelefoni kasutada vaid **videokõnedes osalemiseks**, ent mõned emad kinnitasid, et nende lapsed kasutavad nutitelefoni ka *Youtube*’i või *Netflix*’i vaatamiseks, (arendavate) mängude mängimiseks, pildistamiseks, filmimiseks, endast tehtud videote või piltide vaatamiseks, muusika kuulamiseks, *TikTok*’i vaatamiseks või telefoni funktsioonide (nt taskulambi, äratuskella, kalkulaatori jmt) kasutamiseks.

I11: Aga põhiline rõhk on tal ikkagist telefonil, minu telefonil. Ja seal ta istub enamuse aja Youtube'is või siis on need mingid mängud, mida nad mängivad siis kordamööda kuidagi koos või või siis vennaga, vend mängib teises telefonis sama mängu, mingeid siukesed mängud on need.

Intervjueritud emade kirjeldustest jääb mulje, et nutitelefoni kasutamine pakub väikelastele kõige mitmekülgsemat kasutajakogemust, mistõttu võiks eeldada, et lapsed eelistavad seda teistele ekraanimeedia seadmetele. Samas aga nähtub intervjuudest, et uuringus osalenud emad piiravad väikelaste ligipääsu nutitelefoni – võrreldes teleri või tahvelarvutiga – mõnevõrra rohkem. Näiteks mitmed emad lubavad oma 2-4-aastastel lastel kasutada nutitelefoni ainult

autosõitudel, kuid muul ajal ligipääs puudub. Ilmselt võib selle põhjuseks olla, et teler või tahvelarvuti täidab peredes peamiselt meelelahutuslikku funktsiooni, samas kui nutitelefonid kasutatakse ka muuks otstarbeks.

I4: aga jah nagu autosõidud on ka, kus nad võivad telefonidega mängiga, et nad muidu ei mängi telefonimänge, aga autosõidud on.

Lisaks televiisorile, tahvelarvutile ja nutitelefonile saavad osade uuringus kaasa löönud emade lapsed kasutada ka **sülearvutit** (multikate, *Youtube*’i või enda ja pere piltide ning videote vaatamiseks), aga ka **xBoxi või iPodi**. Võrreldes teiste ekraanimeedia vahenditega ei ole xBox ja iPod väikelastega peredes siiski eriti populaarsed. Kui nutitelefonid ja televiisor olid olemas kõikide intervjuueeritavate kodudes, siis xBox oli kolme ja iPodi ühe intervjuueeritava kodus. Samas on võimalik, et iPod on olemas rohkemates kodudes, kuid ei leia kasutust, sest teised seadmed (nt nutitelefon) täidavad iPodi funktsioone (muusika kuulamine).

I4: väiksemal on iPod siis oma kõrvaklappidega, kus, kus ongi nagu seal mingi iidamast-aadamast ajast, kus tal on nagu need jutud ainult. Et tal on siis sealt võimalik kuulata õhtujutte ja, ja mingeid lastelaule ja selliseid asju.

Emade sõnul ei saa lapsed xBoxi üksinda kasutada, vaid teevad seda näiteks koos vanema õe, venna või lapsevanemaga. Üks intervjuueeritav märkis, et laps ise ei mängigi, vaid jälgib kõrvalt vanema venna mängimist. Ilmselt puuduvad 2-4-aastastel lastel vajalikud oskused, et üksi, ilma vanema või suurema õe-venna abita xBoxis sobivaid mängu leida ja neid mängida, mistõttu ei ole see konkreetne seade selles vanusegrupis niivõrd populaarne.

Laste oskused ekraanimeedia kasutamisel

Mitmed uuringus osalenud emad peavad oma lapsi üsna **osavateks ekraanimeedia kasutajateks**. Intervjuudest ilmnes, et mitmed lapsed oskavad käsitleda tahvelarvutit või nutitelefonid: oskavad seadmeid avada; leiavad ikoonide järgi huvipakkuvad rakendused, mida kasutavad sihtotstarbeliselt; oskavad kasutada kaamerat pildistamiseks või filmimiseks jne. Mõni laps oskab avada ka sülearvutit ja leida sealt soovitud sisu. Ühel juhul märkis ema, et laps oskab *Facebook*’i vestlusaknas saata emotikone ja teha ise videokõnesid. Paari intervjuueeritava hinnangul on laps õppinud seadet ja rakendusi kasutama läbi kõrvaltvaataja kogemuse (vaatab, kuidas vanem või õde-vend seda kasutab, jätab meelde ja teeb järgi). Samas

võib eeldada, et mitmed väikelapsed on õppinud seadmeid kasutama katse- ja eksitusmeetodil või siis teisi jäljendades.

I2: Aga see on hämmastav, kui kiiresti, nagu ühe korra näitad ja siis ta nagu oskab nagu. Ma arvan, vanaema-vanaisa ei saaks elusees hakkama nende asjadega.

Erinevalt tahvelarvuti või nutitelefoni kasutamisest vajavad paljud 2-4-aastased lapsed uuringus osalenud emade sõnul rohkem abi ja juhendamist telekast meelepärase sisu otsimisel. Vaid paar intervjuueeritavat väitis, et laps oskab telekapulti kasutada sihtotstarbeliselt ning ei vaja lapsevanema abi, samas kui valdav enamus leidsid, et lapsed ei oska ise pulti kasutada sobiva sisu leidmiseks. Isegi kui mõni laps oskab puldil vajutada teatud nuppe, siis näiteks otsingu kasutamise oskus puudub. Võib eeldada, et siinkohal mängib roll väikelaste puudulik kirjaoskus, mis on alles välja arenemas. Erinevalt tahvelarvutist või nutitelefoni ei ole paljudes telerites ikoone, mis muudaksid seadmes orienteerumise lihtsamaks. Samas jäi paljudest intervjuudest kõlama, et 2-4-aastased lapsed jäävad kasutamisega hätta ka teistes seadmetes, näiteks ka tahvelarvutis ja nutitelefoni. See tähendab, et meelepärase sisu otsimiseks palutakse kas lapsevanema või vanema õe-venna abi või lihtsalt vaadatakse rakenduse poolt soovitatud videoid või multifilme.

I12: Ta üsna tihti küsib mu käest ikkagi, et ta tahab mingit autovideoid vaadata, siis no panen talle otsingusse mingi cars näiteks. Ja siis, mis ta vaatab, lihtsalt noh, et ma ise küsin. Eks ta sealt selle põhjalt muidugi ongi see Youtube talle ise need poisid ja tüdrukud sinna ette visanud.

3.1.2. Ekraaniaeg ja selle võimaldamise põhjused

Intervjuudest emadega nähtus, et üldjuhul kasutavad 2-4-aastased lapsed ekraanimeediat **kodustes tingimustes**, kuid vahel ka väljaspool kodu: peamiselt (pikematel) **autosõitudel**, **lennureisidel**, mõnel juhul ka **teise lapsevanema või vanavanemate juures viibides** või **riidepoodi külastades**. Võib eeldada, et riidepoes kulub lapsevanemal riiete valimiseks ja proovimiseks rohkem aega kui toidupoes rutiinseid oste sooritades, mistõttu võib tekkida vajadus last ekraani abil distsiplineerida. Kui muidu ei jäänud läbi viidud intervjuudest kõlama, et 2-4-aastased lapsed puutuvad ekraanimeediaga ka lasteaias kokku, siis üks emadest märkis, et tema lapse lasteaias vaadatakse „Jänku-Juss“ multifilme ja tehakse tutvust ka robotikaga. Kui kodustes tingimustes vaatavad 2-4-aastased lapsed uuringus osalenud emade sõnul

tavaliselt telerit, siis väljaspool kodu antakse lastele kasutada peamiselt tahvelarvutit või nutitelefonit.

Valdav enamus uuringus osalenud emadest nentis, et nende 2-4-aastased lapsed kasutavad ekraanimeediat **iga päev** ning laste ekraaniaeg jääb vanemate hinnangul keskmiselt **30 minuti kuni tunni aja piiresse**. Väga paljud uuringus osalenud emad nentisid, et nende lapsed vaatavad ekraanimeediat üldjuhul argipäeviti enne või peale lasteaeda, seevastu nädalavahetusel varieerub laste ekraaniaeg rohkem. Vaid ühest intervjuust jäi kõlama, et 3-aastane laps vaatab multfilme nädalas paar-kolm korda, ega kasuta ka muid ekraanimeediaseadmeid.

I5: Lapsed kasutavad vaatavad üksnes telerit. /.../ No nad iga päev ei vaata, et nädalas võib-olla paar-kolm korda. Kuskil pool tundi kuni tund aega.

Samas väärib märkimist, et üldjuhul olid emad ekraaniajast rääkides üsna umbmäärased. Paljud neist ei osanud lapse täpset ekraaniaega määratleda, väites, et see varieerub (mõnel päeval rohkem, mõnel vähem või üldse mitte). Kohati jäi mulje, et mitmete uuringus osalenud emade jaoks oli üks tund ekraaniaega päevas üsna turvaline või optimaalne valik, ilmselt tingituna erinevatest veebis levivatest ekraaniaja soovitudest. Samas oli valimisse sattunud mitu ema, kelle laste päevane ekraaniaeg ulatus üle tunni, mõnel juhul kahe kuni kolme tunnini päevas.

I5: No tegelikult olen ka mingeid uuringuid näinud, kus nagu soovitatakse, et see võiks jääda sinna sellises vanuses lastel võib-olla sennapoole tunni tunni juurde kohe praegu ei oska välja tuua, aga aga kuskilt olen lugenud ja võib-olla siis sellepärast.

Üldjuhul piiravad uuringus osalenud emad enda hinnangul moel või teisel lapse ekraaniaja kasutamist, järgides erinevaid (kirjutamata) kokkuleppeid või reegleid. Näiteks ühe ema sõnul ei saa tema lapsed ekraaniaega, kui pole käinud õues. Seevastu mõned teised uuringus osalevad emad teevad lapsega kokkulepe enne, kui tema ekraaniaeg hakkab läbi saama, st ekraaniaja kasutamise käigus (näiteks enne viimast multikat tuletab lapsevanem meelde, et nüüd on jäänud üks multikas veel). Samas väitsid mitu intervjuueeritavat, et neil pole otseseid reegleid või kokkuleppeid, sest neil pole olnud probleeme lapse ekraaniajaga.

I13: aga muidu, miks ma ütlesin, et meil ei ole olnud ka mingisugust, nagu Screentime'i on, sellepärast et mul ei ole olnud oma lastega probleemi, et ma ütlen, et pange tahvel

või ekraan või telefon ära ja nad hakkavad mingi jalgu trampima ja jonnima, mingi miks ma pean. Siis, kui nad seda teeksid, siis ma tõenäoliselt ütleksin väga kurjalt, et pane nüüd see tahvel sinna kapi otsa mingi kaheks nädalaks, sest ega ma väga ei lase nendel endal niisugustes asjades väga vastu vaielda.

Intervjuudest nähtub, et vanemate praktikad ekraaniaja reguleerimisel on väga erinevad ja ühtseid põhimõtteid intervjuueeritavate puhul välja ei tulnud. Ühest küljest võib see olla tingitud infoväljast, milles lapsevanemad viibivad (nt sotsiaalmeediagrupid, kus levivad väga erinevad soovituselaste ekraaniaja piiramise osas), teisalt aga võivad lapsevanemad ekraaniaja reguleerimisel lähtuda puhtalt lapse käitumisest.

Uuringus osalenud emad võimaldavad oma lastele ekraaniaega erinevatel põhjustel: **igapäevapäeva rutiini toetamiseks, distsiplineerimiseks või premeerimiseks, n-ö emotsionaalseks toetuseks, lähedastega suhtlemiseks, pereliikmetega (kvaliteet)aja veetmiseks**, kui lapsevanemal endal on vaja või ka siis, kui **laps ise avaldab soovi**.

Igapäevarutiini toetamine

Uuringust ilmnes, et väga suur osa intervjuueeritud emadest kasutavad ekraanimeediat moel või teisel lapse igapäevarutiini toetamiseks. Näiteks nähtus, et paljude laste ekraaniaeg on **selgelt seotud lasteaiapäevaga**. Emade kirjeldustest ilmnes, et enamikel puhkudel saavad lapsed ekraanimeediat tarbida peale lasteaiapäeva. Ühest küljest võimaldab lasteaiapäevajärgne ekraaniaeg samal ajal lapsevanemal õhtusööki valmistada, ent teisalt leidis paar intervjuueeritud ema, et ekraanimeedia kasutamine aitab lapsel lasteaiapäevast ka puhata või end n-ö laadida.

I9: Aaa mõni, mõni päev on ka niimoodi, et nad tulevad lasteaiast, siis nad ütlevad, nii, nüüd tahaks multikaid. Siis ma vaatan, et kuidas see päev neil on, et ma saan ju iga päev tagasisidet, on ju. Et kui on raske päev, siis ma ütlen, et loomulikult, ma teen sulle teed ka veel, et mine ja mõnule, onju

Mõned uuringus osalenud emad märkisid, et lapsed saavad telekat vaadata ka lasteaiahommikul, ent siis on multikad osa rutiinist (riidesse panek, söömine jms) ja mängivad pigem taustaks. On mõnevõrra huvitav, et mitmele emale meenus laste hommikune multikate vaatamine alles intervjuu käigus, samas kui lasteaiapäeva järgset ekraanimeedia kasutamist mainiti juba intervjuu alguses. Ühtlasi nähtub intervjuude analüüsist, et kohati ei kipu emad

pidama ekraaniajaks seda, kui laps tegeleb multikate vaatamise ajal samal ajal ka muude toimetustega.

Mitu uuringus osalenud ema rääkisid, et lapse ekraanimeedia kasutamine on seotud ka **söögikordadega** (nt multifilmide vaatamine hommiku- või õhtusöögi taustaks) või **õhtuste rituaalidega** (ekraaniaeg peale vannitamist, hambapesu ajal, enne magamaminekut).

I10: Et õhtul siis mees annab talle üks tund enne, ütleme noh, peale vannitamist, ta saab ühe tunni ja nii-öelda iPadis istuda.

Väärrib märkimist, et emade suhtumine sellesse, kui laps kasutab ekraanimeediat söömise ajal või enne magamaminekut, on mõnevõrra erinev. Intervjueeritavate seas on neid emasid, kelle hinnangul teler segab söömist, kuna laps jääb seda vaatama ja unustab söömise ära, samas kui teised ei näe selles midagi halba. Mitu intervjueeritavat ei luba ekraane tund enne magamaminekut, samas kui üks leiab, et ekraanidel on hoopis uinutav mõju. Intervjuudest küll ei ilmnenud, mille põhjal on sellised hoiakud või arvamused kujunenud, kuid võib eeldada, et siinkohal on oma roll nii pere üldistel harjumustel (nt teised pereliikmed kasutavad samuti söömise ajal ekraanimeediat) kui ka ema enda teadmistel (nt on lugenud, et ekraani kasutamine enne uneaega ei ole kasulik) ja vanemlusstiilil. Ühtlasi ilmneb intervjuude analüüsist, et kui lapse ekraaniaeg on selgelt seotud kindlate rutiinidega nagu söömine või õhtused toimetused, siis on vanematel raske neid harjumusi muuta, isegi kui vanemad ei pea seda õigeks.

I4: Et nad kuulavad õhtul õhtujutte peale seda, kui ma olen neile raamatu ära lugenud ja see neil on veel nii põnev, et nad ei jää magama ja ma tean, et see tegelikult on vale. Noh, sest, et parem oleks, kui neil on nii igav, siis nad jäävad magama.

Ekraanimeedia kui lapsehoidja

Väga paljud uuringus osalenud emad märkisid, et võimaldavad oma 2-4-aastasele lapsele ekraaniaega, kui neil endal ei ole võimalik lapsega tegeleda. Väikelapsed saavad ekraanimeediat kasutada näiteks siis, kui ema teeb **süüa, majapidamistöid, tööülesandeid, tegeleb teise lapsega** või ka siis, kui on **ise väsinud või vajab enda aega** (näiteks duši all käimiseks, raamatu lugemiseks jms).

I12: No pärast lasteaiast tulekut ehk siis see hetk, kus mina näiteks teen süüa ja too, tollel hetkel ma ei saa temaga tegeleda

On raske hinnata, kas see on otseselt halb või vale, kui ekraanimeedia täidab lapsehoidja rolli. Ei saa eeldada, et lapsevanem tegeleb lapsega pidevalt, jättes enda vajadused kõrvale. Võib ju soovitada, et ema kaasaks ka last majapidamistöösse või söögi valmistamise protsessi, kuid see nõuab vanemalt kannatlikku meelt ja rohkem aega, sest last on vaja juhendada, jälgida ning tema järgi koristada. Lisaks ei pruugi väikesel lapsel jaguda kannatust või tahtmist vanemat aidata. Seetõttu võibki emadele tunduda lihtsam suunata laps ekraanimeedia poole ajaks, mil ise ei saa või ei jaksa lapsega tegeleda.

Mitu intervjuueeritavat nentisid, et **kasutavad lapse ekraaniajal ka ise ekraanimeediat**, ning jäi mulje, et nad tunnevad seetõttu häbi või süütunnet. Tundub, et emad tajuvad justkui mingit laiemat ühiskondlikku fooni, mille järgi ei tohiks hea lapsevanem laste ees ekraanimeediat kasutada.

I6: meil on vahest õhtul niimoodi, et nagu mingi kõik nüüid lähevad oma nutiseadmesse /.../ Jumala hea nutipere noh, aga siis ongi mingi nutipaus ja kõik teevad oma asjad ära ja siis jälle teeme midagi edasi.

Intervjuudest nähtus, et lapse ekraaniaeg võimaldas vabamat suhtlemishetke ka vanemate endi jaoks. Ühel juhul märkis ema, et lapse ekraaniajal saavad lapsevanemad omavahel segamatult vestelda.

Pere ühine aeg ja lähedastega suhtlemine

Paljud uuringus osalenud emad võimaldavad oma 2-4-aastastele lastele **ekraaniaega perega ühiselt (kvaliteet)aja veetmiseks**. Mitmed emad märkisid, et teevad perega aeg-ajalt filmiõhtuid, kus üldjuhul vaadatakse telerist pikemaid kogupere filme. Mõnel juhul kasutavad õed-vennad ekraanimeedia seadmeid koos ning ka seda võib pidada ühiseks aja veetmiseks.

I9: Laupäev on nagu kindel meil. Et me oleme perega õhtul koos ja siis vaatame nende filmi.

Mitmete uuringus osalenud emade sõnul saab nende 2-4-aastane laps osaleda ka **videokõnedes**, mida tehakse näiteks välismaal töötavale isale, vanaemadele-vanaisadele või teistele lähedastele. Mõnes uuringus osalenud peres tehakse videokõnesid igapäevaselt, teistes aga pigem harvemini. Võib eeldada, et lapsevanemad kaasavad last videokõnedesse, sest tahavad hoida lapse suhet kaugel viibiva lähedasega tugevana. Samas märkis paar intervjuueeritud ema,

et videokõnede tegemise puhul ei oska laps alati käituda hästi või keskenduda videokõnele endale. Seega tundub, et arusaam videokõne eesmärgist on pigem hägune. Ühest küljest näevad lapsed videosilla abil oma lähedast, ent teisalt näevad lapsed ka enda pilti, mis võib nende jaoks olla paeluvam kui teiselega suhtlemine.

I7: see kõne läheb nii käest ära, et ma lõpuks vihastan. Ja siis no sellel vestlusel ei ole, sellest ei tule midagi välja, et ta ei vaata seda issit üldse seal, vaid vaatab ennast ja siis vahetab neid nägusid.

Ekraaniaeg kui präänik

Paar uuringus osalenud ema märkis, et ekraaniaeg või mingi kindel seade (näiteks tahvelarvuti) on laste jaoks kui **preemia** või vanemate jaoks **distsiplineerimise vahend**. Ühe intervjuueeritava sõnul on ekraanimeedia kasutamine preemia peale hambapesu, teise hinnangul aga näeb laps igapäevast multikaaega kui preemiat. On küsitav, kuivõrd peaks ekraanimeedia kasutamist või konkreetset seadet seostama preemiaga, ning milliseid laiemaid mustreid võib see lapse jaoks luua. Tundub, et sellisel juhul nihkub argise tegevuse eesmärk (nt hambapesu puhul suuhügieeni hoidmine) mujale (nt laps peseb hambaid sellepärast, et saaks ekraanimeediat kasutada) ning lapsel ei teki selget seost, miks ta mida teeb.

I14: Ta võtab seda nii-öelda televiisori aega vahepeal kui preemiana. /.../ et, et kui kõik päevakorraldused ja kõik asjad on kõik hästi läinud, siis ta saab lõpuks televiisori taha multikat vaatama.

Paljud uuringus osalenud emad kasutavad ekraanimeediat distsiplineerimiseks erinevates olukordades (nt külalisi võõrustades) ja üldjuhul väljaspool kodu (nt lennureisidel või pikematel autosõitudel). Ühest küljest on mõisteta, et lapsevanemal on väga lihtne suunata laps ekraanimeedia juurde, et too oleks paigal, rahulikult ning ei segaks teisi. Samas aga on küsitav, mis signaali saadab see lapsele – kuivõrd ta seostab head käitumist ekraanimeediaga ja oskab paigal olla vaid seda kasutades; kuivõrd õpib laps tundma igavust ja endale tegevuse leidmist.

I13: Kui meil on pikk autosõit /.../, siis on okei, vaadake, sest et ma saan aru, mul on endal ka ausalt öeldes igav. Ja eks see on laisa lapsevanema lahendus, ma võiksin nendega ju mängida keelemänge, ma võiksin nendega laulda ja lugeda autosid kokku

või autode värve. /.../ Tegelikult ma saan ju aru, et see mõistlik ei ole, aga noh mõnikord lihtsalt ma arvan, et see tasakaalu küsimus eksole.

3.1.3. Pere kontekst

2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisel on väga oluline roll perel, eelkõige lapsevanematel, aga ka õdedel ja vendadel. Käesolev peatükk käsitleb vanemliku vahendamise strateegiaid, õdede-vendade rolli ja annab ülevaate ka lapsevanamate hoiakutest ekraanimeediasse.

Vanemliku vahendamise strateegiad

Uuringus osalenud emad kasutavad oma laste ekraanikogemuse kujundamisel erinevaid vanemliku vahendamise tehnikaid: **piiravat, tehnilist, aktiivset, koos kasutamist / vaatamist, monitoorivat ja jälgivat strateegiat.**

Uuringus osalenud emade kogemusele toetuvalt võib väita, et enamasti kasutatakse 2-4-aastase laste ekraanimeedia kasutuse kontekstis **piiravat vahendamist**. Uuringus osalenud emad **piiravad** oma 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise **aega ning ka ligipääsu teatud sisule või seadmetele**. Mitmed intervjueeritavad tõid esile konkreetse ajalise piirangu (keskmiselt 30min-1h), samas kui teised väitsid, et piiravad ekraaniaja kasutamist multifilmi pikkuse järgi (ekraaniaeg on võrdne näiteks paari lühema või ühe pikema multifilmi kestvusega). Seevastu ei olnud paljud intervjueeritud emad seadnud lapsele kindlat ajalist piirangut, vaid otsustasid ekraaniaja kestuse vastavalt lapse üldisele käitumisele (n-ö tunnetuslik piiramine).

I14: kui ta on juba nagu emotsionaalne ja, ja, ja ta on nagu täiesti läinud omadega, siis televiisor ei aitaks palju kaasa, et, et siis me siis me pigem nagu seda aega talle ei anna enam ka juurde.

Mitu intervjueeritavat leidsid, et lisaks ekraaniaja piiramisele on vaja **piirata** väikelapsele **ligipääsu** teatud seadmetele, eelkõige tahvelarvutile, sest vanemad leidsid, et erinevalt televiisorist mõjutab tahvelarvuti laste käitumist negatiivses suunas (nt ei kuula sõna), tekitades nähte, mida intervjueeritud emad seostasid sõltuvusega.

Lisaks **piirasid** mitmed uuringus osalenud emad ka lapse **ligipääsu teatud meediasisule**, peamiselt *Youtube*’ile. Samuti märkisid paar ema, et keelavad lastele sisu, mis on vägivaldne või hirme tekitav. See aga eeldab, et lapsevanem jälgib nii seda, millega laps ekraaniajal tegeleb, kui ka lapse käitumist üldisemalt, ning oskab seeläbi seostada lapse (negatiivseid) emotsioone ekraanimeedia kasutamiselega. Ühe intervjuueeritava hinnangul võivad lapsed vägivaldse või hirmutava sisuga kokku puutuda ka ainuüksi lastele suunatud multifilme vaadates. Seetõttu ei tohiks lapsevanemad eeldada, et iga multifilm sobib väikelapsele, ning võiksid ka ise analüüsida sisu, mida lapsed vaatavad.

I4: Ma olen selle koha pealt päris karm, sest et no ma näen, et nad hakkavad kartma siis, kui on juba isegi mingi Peeter Paan ja seal on see Kapten Hook või, või see Zorro oli see, siis tegelikult need on ju mõeldud täitsa lastele, aga mina nägin ära, et et ikkagi nagu tekitas neil mingit pinget ja ma keelasin ära sellised. /.../Aga jah, ma nagu hoian nagu selliselt silma peal, et nad ei vaataks liiga pingelisi mingeid multikaid.

Vähesed uuringus osalenud emad kasutavad lapse ekraanimeediakasutuse vahendamisel **aktiivset juhendamist**. Vaid paar intervjuueeritavat märkis, et selgitavad lastele meediasisu (nt kurba või hirmsat), küsivad küsimusi või arutlevad nähtu üle.

I9: Aaa, näiteks kui me vaatasime „Jäaaega“, siis me noh, me koos ju arutamegi, et näed, et see orav oleks nagu mitukümmend korda surma saanud, kui ta oleks päris orav olnud.

Enamik intervjuueeritud emadest nentis, et tegelevad laste ekraaniajal muude toimetustega (söögi valmistamine, majapidamistööd, teise lapsega tegelemine jmt), mistõttu kasutab laps ekraanimeediat reeglina kas üksinda või õe-vennaga. Intervjuudest nähtub seega, et need lapsevanemad, kes kasutavad ekraanimeedia seadet lapsehoidjana, ei kasuta ka aktiivset juhendamist, sest ei pööra ise tähelepanu sisule, mida laps jälgib.

Vanemaga ekraanimeedia koos kasutamine toimub üldjuhul filmiõhtute ajal või videokõnesid tehes. Samas väitsid mõned uuringus osalenud emad, et laps tahab jagada enda ekraanimeedia kasutamise kogemust ka muudel hetkedel. Kohati jääb emade räägitust mulje, et 2-4-aastased lapsed tegelikult ei taha ekraanimeediat kasutada üksinda, vaid näeksid seda parema meelega pere ühise tegevusena. Siinkohal aga tekib teatud konflikt juhul, kui lapsevanema jaoks täidab ekraanimeedia lapsehoidja rolli: lapsevanem tahab, et laps kasutaks ekraanimeediat üksinda, kuid laps jällegi soovib, et see oleks ühine tegevus.

I4: *filmiõhtuid oleme ikka teinud, aga siis see tähendab lihtsalt seda, et on snäkk ka sealjuures ja mina pean ka seda vaatama. Ma võin ka magada õnneks samal ajal.*

Mitmed intervjueeritavad märkisid, et nad otseselt ei sea ekraani- või sisupiiranguid, kuid üritavad siiski **jälgida**, mida laps seadmes teeb, ja vajadusel suunavad teda ebasobivast sisust eemale. Seega viibivad paljud emad lapse vahetus läheduses ning näevad ja kuulevad, mille jaoks too ekraanimeediat kasutab. See aga võimaldab emadel jooksvalt sekkuda, kui leiavad, et laps vaatab midagi ebasobivat, või näevad, et ekraanimeedia hakkab last kuidagi negatiivselt mõjutama.

I13: *ta teeb seda tavaliselt minu läheduses, siis ma kuulen nagu alati. Aga kui ma midagi näen, siis ma mõnikord lükkan üles ja ütlen, et kuule vaata midagi muud.*

Üldjuhul kasutavad uuringus osalenud emad vahendamise strateegiaid kombineerituna. Näiteks lapse ekraaniaeg või -sisu on piiratud ning lapse ekraaniajal viibib lapsevanem läheduses ja jälgib lapse ekraanimeedia kasutamist.

Lapsevanema tunded, hoiakud ja suhtumine ekraaniajaga seoses

Laste ekraanimeedia kasutamisega seoses on uuringus osalenud emadel väga erinevad hoiakud ja tunded. Mitme intervjueeritava hinnangul kasutavad nende 2-4-aastased lapsed ekraanimeediat liiga palju ning see tekitab emades **süütunnet**. Ühe ema sõnul võib süütunde põhjuseks olla ühiskonnas levinud arvamus, et lapsed kasutavad liiga palju ekraane, sest vanemad ei tegele nendega. Samas ei nähtunud ühestki intervjuust, mida tähendab üldse määratlus „liiga palju ekraane“ ja kus kohast on selline arusaam on pärit. Kohati jääb mulje, et emad peavad end halvemaks või laisemaks lapsevanemaks, kui võimaldavad lapsele ekraanimeediat – selles nähakse väga palju negatiivset, kuid ometi on see paljude jaoks oluline abimees.

I2: *See ekraanimeedia, ongi see süü käib sinna kaasa, et ei tohiks nii palju või äkki ei peaks üldse.*

Ekraaniajast rääkides leidsid mõned emad, et 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise puhul võiks kehtida põhimõte, et **vähem on parem** ning lapsevanem ei peaks ise ekraanide kasutamist soodustama. Samas on siinkohal teatud vastuolu vanemate sõnade ja tegude vahel. Esiteks, võib eeldada, et paljud vanemad on ise lapsele ekraanimeediat tutvustanud, seda eriti

juhul, kui peres ei kasva vanemaid lapsi. Teiseks, kui ekraanimeediat kasutatakse lapsehoidjana või distsipliini hoidmiseks, on just lapsevanemad need, kes tegelikult aitavad kaasa väikelaste ekraanimeedia harjumuste tekkimisele. Sellegipoolest leiavad paljud uuringus osalenud emad, et mingil määral **on vaja ekraaniaega piirata**, sest on täheldanud, et ekraani (liigne) kasutamine võib tekitada lastes hirme, närvilisust, väsimust, äkilisust või tujukust ning häirida ka keskendumisvõimet.

I10: Ta võib nagu vaadata kakskümmend minutit seda ekraani ja peale seda ma näen. Laps on nagu siuke pilk nagu kuidas öelda, klaasistunud pilk ja ta nagu oleks väsinud ja ta hakkab lollitama. Ta hakkab mingeid lollusi tegema. Ta võib hakkama järsku niimoodi karjuma või veel midagi.

Lisaks märkis paar uuringus osalenud ema, et ekraanide kasutamise tõttu tekib lastel kergemini igavustunne. Ühest küljest võib selle põhjuseks olla, et ekraanimeedia on juba eos laste jaoks põnev: värvilised ekraanid, kiiresti vahetuv sisu ning justkui lõputult võimalusi erinevateks tegevusteks. Teisalt ei pea laps ekraanimeediat kasutades palju vaeva nägema, kui üks või teine tegevus (nt mängude mängimine) ära tüütab – vaid üks sõrmeviibutus ja juba on tähelepanu millelgi muul. Samas aga väljaspool ekraanimeediat ei ole igavuse peletamine nii lihtne. Laps peab ise olema loov ja endale tegevuse leidma ning vajadusel paluma selleks ka vanema abi.

I1: väiksemale nüüd viimasel ajal on millegipärast peal lause, et tal on igav. /.../ ma kujutan juba ette, kuidas see nutimaailm ja need multikad siis ju seda aju seal nii-öelda stimuleerivad, et siis tundubki see tavamaailm igav ja aeglane ja üksluine.

Samas ei pea kõik uuringus osalenud emad ekraanimeedia kasutamise piiramist vajalikuks, kuna **ei näe ekraanides n-ö kolli**. Paar intervjuueeritavat, kes otseselt oma lapse ekraaniaega, sisu ega konkreetseid seadmeid (nt tahvelarvutit) ei piira, leidsid, et kui anda lapsele vabamad käed, ei teki tal ka nii tungiv vajadus ekraani kasutamiseks. Kusjuures needsamad emad märkisid, et lapsed kasvavad ekraanide keskel ning hakkavad ekraanimeediat varem või hiljem nii ehk naa kasutama, mistõttu ei peaks otseselt ekraane keelama.

I7: tänapäeval ei saa sellest ekraanimeediast nagu loobuda, /.../ et kui laps kasvab suureks viis kuus, läheb juba seal kooli varsti, siis seal ikka tuleb seda nii palju, et noh sa ei saa nagu, sa pead metsa elama minema ja koduõppele jääma, kui sa tahad seda nullini viia.

Intervjuudest nähtub, et uuringus osalenud emade **hoiakuid ekraaniaja suhtes kujundab suure osas internet**, sest mitmed intervjuueeritavad märkisid, et nemad on lapse ekraaniaja piiramisel lähtunud infost, mida on lugenud internetist. Näiteks üks intervjuueeritud ema märkis, et on näinud teadusuuringuid, kus on välja toodud soovituslik ekraaniaeg, ent mitmed teised tunnistasid, et paljuski on nende ekraaniaja piiramine tunnetuslik. Lisaks ilmnes intervjuudest, et emad tajuvad väga hästi ka enda eeskju olulisust. Näiteks, paar uuringus osalenud ema leidsid, et nad ei saa lapsele ekraaniaega täiesti ära keelata või väga rangelt piirata, olles samal ajal igapäevased ekraanimeedia kasutajad.

I2: Et noh, vähemalt kui, okei, kui ma ise ei oleks üldse nagu, siis nagu jaa võib-olla oleks võimalik eemal hoida, aga kuna ma ise oleme ka ja mu töö kõik on arvuti taga ja, ja telefoni taga, et siis nagu ma nagu ei hoia nagu selles mõttes nagu nii eemal teda, et, et ka ei püüaks nagu piirata seda.

Lisaks väärrib mainimist, et alati ei pruugi lapse mõlema vanema hoiakud või põhimõtted ekraaniaja võimaldamise kohta ühtida, eriti kui vanemad elavad lahus. Ühest küljest on mõisteta, et eri kodudes kehtivadki erinevad reeglid või kokkulepped, ent teisalt võib see lapses tekitada segadust – miks ühe vanema juures tohib vaadata ühtesid multikaid, aga teise juures ei tohi.

I8: mul on muidugi see, et vahepeal käib oma isa juures, et seal ta saab, ma arvan, teistsuguseid multikaid ja siis tal on noh, pikalt on seal olnud ja siis ta tuleb nagu jälle minu juurde, siis tal on mingid omad asjad, mis ta jälle minu juurest tahaks, aga no mulle nagu kindel, et emme juures saad neid ERR-i multikaid.

Õdede ja vendade roll väikelapse ekraanimeediakasutuse suunajatena

Uuringu valimisse sattus vähe peresid, kus 2-4-aastasel lapsel oli vanem vend või õde. Samas aga ilmnes nende perede puhul, et suuremal lapsel on väiksema ekraanimeedia kasutamiskogemuse kujundajana väga oluline roll. Nii näiteks ilmnes mitme intervjuueeritava kogemusest, et vanem laps **soovib väiksema ekraanimeedia kasutamist mõjutada just endale sobivas suunas**. Tihtipeale peavad lapsed seadmeid jagama, mistõttu ei saa ainult üks laps otsustada, mida ta soovib vaadata, vaid peab arvestama ka teise lapse sooviga. Seadmete jagamise puhul võivad suurema lapse huvid mõjutada ka väiksemat. Ühest küljest võib suurem laps suunata väiksemat seeläbi, et tal on olemas teatud oskused, mis väiksemal puuduvad (nt

puldi kasutamine). Teisalt aga võib suurem laps olla väiksema silmis eeskuju ning väiksem lähtub sisu valimisel sellest, mis oleks ka õele või vennale meelepärane.

I1: Ja ta saab aru, et ta saab mõjutada, ta saab aru, et ta saab juhtida. Ta saab aru, et tema, tema oskab pulti kasutada ka. Väiksem ei oska ja siis suurema käes on pult.

Mitmed intervjuueeritavad märkisid, et laste koos kasutamise või vaatamise puhul tuleb seada väga kindlad ja konkreetsed piirid, et lapsed omavahel tülli ei pööraks. Näiteks üldjuhul valivad lapsed emade sõnul multikaid või videoid kordamööda. Samas aga nõuab see lapsevanemalt väga täpset kasutamiskorra jälgimist ja vajadusel ka sekkumist.

I4: Eks vahepeal suurem üritab suunata väiksemat, et oh vali, vali see. Aga eks ma siis kõrvalt olen ka öelnud, et see on tema valik, et ma tean, mis juhtub, kui ta ei saa enda valikut. Siis see lõpeb sellega, et et kui tema, tema nagu valik saab läbi, siis tema, aga ka, et aga kus see minu nagu oli. Et ta nagu on väga oma tahtes väga kindel. Nii et ma olen kõrvalt ka selle selgeks teinud, et ei, ei tohi nagu väga suunata suurem.

Lisaks tunnevad väiksemad lapsed huvi suuremate laste tegevuste vastu ja jälgivad – kui nad ise seadet kasutada ei saa või ei oska –, mida suuremad lapsed ekraanimeediat kasutades teevad (nt xBoxi või arvutimängude mängimine). Muuhulgas võivad väiksemad lapsed suuremate eeskujul kasutada teatud rakendusi, mida muidu ei kasutaks (nt *TikTok*).

Ühtlasi võib 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist mõjutada see, kui **peres kasvab teine väiksem laps**. Mitmed uuringus osalenud emad tunnistasid, et on kasutanud või kasutavad ekraanimeediat, et suurem laps oleks sel ajal rahulik, kui on vaja väiksemat magama panna või kui väiksem magab.

I2: Aga vabal päeval ta vaatab rohkem. Et tema vaatab siis, kui noorem magab lõunaund. No tegelikult, see on päris pikk aeg, umbes poolteist tundi või. Et siis näeb nagu rohkem.

Intervjuudest selgus, et üldjuhul ei kasuta alla kahe aastased lapsed oma 2-4-aastase õe või vennaga koos ekraanimeediat, sest väiksematel puudub püsivus või huvi ekraanimeedia vastu, ning teatud juhul võib väiksem õde või vend hoopis ekraani kasutamist segada.

3.2. 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine COVID-19 eriolukorra tingimustes

Käesolev peatükk annab ülevaate, kuivõrd muutus ja millised tegurid mõjutasid väikelaste laste ekraanimeedia kasutamist eriolukorra ajal.

3.2.1. Väikelaste ekraaniaeg eriolukorra tingimustes

Intervjueeritud emade kirjeldustele toetuvalt võib väita, et COVID-19 eriolukord mõjutas pea kõikide uuringus osalenud laste ekraanimeedia kasutamisharjumusi. Uuringust nähtub, et sotsiaalse isolatsiooni tingimustes sõltus 2-4 aastaste laste ekraanimeedia kasutamine paljudest eri aspektidest: **laste vanemate tööstaatusel ja töö iseloomust** (kas sai töötada kodus või mitte; kuivõrd sai tööülesandeid hajutada või jaotada), **lapse vanusest, teistest lastest** (nende distantstõppest, ekraanimeedia kasutamisest, vanusest, uneajast) või **hoopis nende puudumisest; lõunaune magamisest** (või selle ära jätmisest); **eluasemest** (korter, majaosa või maja); **tugivõrgustikust; laiematest piirangutest** (näiteks mängutubade ja -väljakute kinni panemine) ja ka **ilmastikutingimustest**.

Valdav enamus uuringus osalenud emadest leidsid, et eriolukord tõi nende 2-4-aastaste laste jaoks kaasa **suurema ekraanimeedia kasutamise**. Uuringust ilmneb, et lastele võimaldati ekraaniaega **väga erinevatel põhjustel**: kui lapsevanemal oli vaja tööasju teha (sh koosolekutel osalemine) või tegeleda teise lapsega, lapsevanema või lapse enda väsimuse korral, suuremate laste koolipäevadel, autosõitudel loodusesse, halva ilma puhul, perega kvaliteetaja veetmiseks, lähedastega suhtlemiseks või liikumise võimaldamiseks. Mõnes mõttes võib ekraanide kasutamist pidada asendustegevuseks, mis võimaldas lastel püsida rahulikult paigal, kui lapsevanemad ei saanud erinevatel põhjustel neile tähelepanu pöörata. Samas aga pakkus ekraaniaeg ka mitmeid võimalusi perega ühise aja veetmiseks ja uute elamuste kogemiseks.

I6: Ja mida me nagu muutisime, noh, et me vaatasime ka näiteks telekast kontserte onju ja, ja siukseid asju. Et, et mis oli nagu lastele selles mõttes või just suuremale oli tore, et muidu ta niimoodi ei ole noh, näinudki mingit kontserte ja ja sellest sai siis omaette elamuse on ju.

Mitmed uuringus osalenud emad leidsid, et nende lapsed kasutasid eriolukorra ajal ekraanimeediat kõige rohkem **argipäevadel**, kui vanemad olid hõivatud enda tööülesannetega või abistasid distantsõppet viibivaid lapsi koolitöödega. See on üsna ootuspärane, sest tavaolukorras on paljud 2-4-aastased lapsed argipäeviti lasteaias, kus nende päev on sisustatud erinevate (juhendatud) tegevustega ning ka eakaaslastega mängimisega. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes aga pidid vanemad ise leidma lapsele sobivaid tegevusi, mis hoiaksid last hõivatuna ema ja isa tööpäeva või suuremate laste koolipäeva jooksul. Üks intervjuueritud ema leidis, et nii väikesed lapsed ei suuda ühele tegevusele väga pikalt keskenduda. See tähendab, et vanemad oleksid pidanud last pidevalt suunama uue mängu või mõne muu tegevuse juurde. Samas ei saanud lapsevanemad tööülesandeid täites lapsega mängida või teda mingite toimingute puhul juhendada, nagu muidu lasteaias rühmaõpetajad teevad.

I2: Ma arvan, need olid tööpäevad valdavalt. Ongi sihuke sel hetkel, kui kas noh, ongi, kui mõlemal oli mingi kiire asi pooleli, kus kumbki vanematest ei saanud nagu pöörata talle nagu seda sada protsenti tähelepanu. Ja noh, ongi mingit koosoleku ajad, püüdsin nagu siis nagu noh, ongi siis nagu ei keelanud tal seal ekraani juures olla.

Enamik uuringus osalenud emadest ei osanud tuua välja täpset ajalist määratlust, kui palju laste ekraaniaeg eriolukorra tingimustes tõusis, sest tihtipeale võimaldati ekraanimeediat vastavalt vajadusele või tööülesannetele ning kella sealjuures ei vaadatud. Seejuures on märgiline täheldada, et paari ema sõnul ei pruukinud lapsed alati ise soovida ekraanimeediat kasutada. Näiteks üks ema märkis, et telerist multikate vaatamine ei köitnud lapsi piisavalt, mistõttu ei olnud lapsevanemal võimalik oma tööülesannete täitmist jätkata.

I2: siis nagu pigem tihedamini andsid selle telefoni kätte, kui oli vaja midagi nüüd tegema hakata siis nagu, et et kas sa tahaksid vaadata hoopis multikat praegu, et noh, vahel tahtis, vahel ei tahtnud.

Mitu intervjueeritavat tundsid, et eriolukorra ajal tõusis laste **ekraaniaeg „kolossaalselt“** (I9), samas kui oli ka neid, kelle hinnangul 2-4-aastaste laste ekraaniaeg **tõusis vähesel määral**. Ühel juhul märkis intervjueeritav, et lapse ekraaniaeg hoopis **vähenes**.

Intervjuudest nähtus, et laste ekraanimeedia kasutamine **tõusis märkimisväärselt** just neis peredes, kus lapse eest hoolitsev vanem või mõlemad vanemad pidid jääma kodukontoris. Näiteks mõned uuringus osalenud emad märkisid, nende 2-4-aastased lapsed said argipäevadel

ekraanimeediat kasutada **pea terve tööpäeva jooksul**, kuna mõlemad olid sel ajal hõivatud enda tööülesannetega.

I9: Vahepeal tundus, et issand, nad vaatavad nagu terve päeva multikat.

Samas ilmsel analüüsist, et mitu uuringus osalenud ema üritas kodus töötades enda tööülesandeid hajutada, just selleks, et laps ei peaks nii palju ekraanimeediat kasutama. Näiteks paar intervjueritud ema sättis oma olulisemad tööülesanded lapse lõunaunele või tegi võimalusel partneriga vahetusi (nt tund aega töötab üks lapsevanem ja siis sel ajal tegeleb teine lapsega). Sellegipoolest tekkis ka nendes peredes olukordi, kus lapsed kasutasid tavapäraselt rohkem ekraanimeediat. Intervjuude analüüsi põhjal võib väita, et eriolukorra ajal oli vanemate töö iseloomul ja eripäradel lapse ekraanimeedia kasutamise puhul väga oluline roll. Kui tööülesanded võimaldasid paindlikkust, siis lapsevanem saigi pöörata lapsele rohkem tähelepanu ning seeläbi oli ilmselt vähem ka olukordi, kus last suunati pikemaks ajaks ekraani ette. Samas võib eeldada, et selline hajutamine nõudis emadelt väga oskuslikku ajaplaneerimist ja erinevate tegurite, sh teise vanema tööülesannete ja lapse uneajaga, arvestamist. Intervjuudest ilmneb, et eriti olulist rolli hakkas mängima laste lõunauni, mis võis nii mõnegi intervjueritava jaoks olla päevas ainus aeg, mil lapsevanem sai segamatult keskenduda tööülesannetele, osaleda koosolekul jmt. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes ei saanud vanemad viia last lasteaeda ega ka kellelegi hoidmiseks, mistõttu ei olnudki vanematel n-ö lapsevaba aega muul hetkel kui laste uneajal.

I2: lõunauni oli see kõige väärtuslikum aeg, kus pidi hästi kiiresti mingid asjad ära tegema ja hästi tähtsad koosolekud sellel ajal, ehk siis sai nagu rohkem teha. Ja vahel ka nagu olin, kui ta ei jäänud magama, siis läksime autosse ja siis ma võtsin oma arvuti kaasa, siis ma sõidutasin ta magama ja siis tegin autos tööd.

Lisaks märkis üks ema, et n-ö tavapärase (ehk lasteaia rutiinist lähtuv) lõunaune periood ja sellele järgnev aeg oli laste jaoks kõige raskem, sest nad ei maganud kodus lõunaund, ning sel hetkel oli ekraanimeedia lapse jaoks kergemini kättesaadav.

Intervjuudest nähtub, et lisaks lapsevanemate endi töökohustustele, kasvas nii mõneski peres 2-4-aastaste laste **ekraaniaeg vanemate õdede-vendade distantssõppe tõttu**. Analüüsist ilmneb, et peredes, kus kasvasid koolilapsed, oli emade fookus suurematel lastel, sest emad tunnetasid, et suuremad lapsed vajasisid uues olukorras juhendamist, abi ja õpetamist. Kuigi

ükski ema seda otseselt ei sõnastanud, jäi intervjuudest mulje, et väiksemale lapsele võimaldati ekraanimeediat, et nad ei segaks teiste laste õppetööd.

I11: Vist oligi kõige rohkem äkki telefonis päeval, sest et minu tähelepanu läks siis esimesse klassi, kolmandasse, viiendasse klassi, et et siis me õppisime ja mängisime seda kooli.

Mitmed uuringus osalenud emad täheldasid eriolukorra ajal, et ekraanimeedia liigne kasutamine mõjutas last negatiivselt. Mõnel juhul lapsed **ärritusid kergemini**, olid **närvilisemad, agressiivsemad, uimasemad** või **loiud ja karjusid rohkem**. Näiteks üks ema märkis, et laste **sõnakuulmatus süvenes**, teise hinnangul muutusid lapsed ekraanimeedia kasutamise tõttu rohkem **kannatamatuks** ning nende **kujutlusvõime ja oskus üksinda mängida vähenes**. Seega, ühest küljest oli ekraanimeedia küll abimees, tänu millele sai vanem keskenduda enda tööülesannetele või distantsõppel viibivate õdede-vendade abistamisele. Teisalt pidi lapsevanem tegelema ka ekraanimeedia kasutamisest tingitud tagajärgedega, mis mõjutasid moel või teisel kodust õhkkonda.

I1: ärritumisi oli, kergemini ärrituti. Et ma olen küll näinud üleüldse seda seost, et tegelikult on selline, et ilma on kuidagi... rahumeelsemad on lapsed või leiavad nagu paremini üksmeele

Mõnel juhul leidsid emad, et lapsed sattusid ekraanimeedia kasutamisest sõltuvusse ning nende ära saamine ekraanide juurest oli valulik ja raske.

I9: Aga koroona ajal nad läksid eest ära või, või oligi suur vaidlus, et nad ei tahtnud (nutitelefoni) tagasi anda nagu, et täiesti tunduski nagu nutisõltuvus või.

Uuringus osalenud emad, kes viibisid COVID-19 eriolukorra ajal lapsehoolduspuhkusel, leidsid, et nende laste **ekraaniaeg tõusis eriolukorra ajal pigem vähesel määral**, eelkõige videokõnede arvelt. Lisaks märkis paar eriolukorra ajal lapsehoolduspuhkusel viibinud ema, et laps sai veidi rohkem multikaid vaadata, kuna sotsiaalse isolatsiooni tingimustes oli tarvis rohkem kodus olla, ei saanud sõpradega kokku saada või teha muid käike väljaspool kodu. Seega võib väita, et ekraanimeedia võis aidata täita n-ö meelelahutuslikku tühimikku, mida muidu sisustab näiteks mängutubade või -platside küllastamine.

Lisaks eelnevale võisid ekraanimeedia kasutamist mõjutada ka muud asjaolud, näiteks teise väiksema lapse olemasolu peres või rasedus. Üks ema märkis, et rasedusest tingitud iiveldus ja väsimus oli üks põhjustest, miks tema oma lapsele eriolukorra ajal ekraanimeedia kasutamist võimaldas. Ilmselt n-ö tavajuhul oleks laps viibinud rohkem lasteaias ja ema oleks saanud kasutada ka tugivõrgustiku abi, kuid sotsiaalse isolatsiooni tingimustes ei saanud seda teha, mistõttu võttis appi ekraanimeedia.

I10: Kuidagi tõesti mul oli väga paha olla ja siis ma paningi televiisorit näiteks ja ta seal mängis ja igaks juhuks käisid need multikad taga, et et ma lihtsalt ei peaks väga liigutama ennast.

Ühtlasi selgus uuringust, et 2-4-aastaste eriolukorraaegset ekraanimeedia kasutamist võis mõjutada ka laiem kontekst: **õues viibimine, pere eluase ja mänguplatside sulgemine, ilmastikutingimused.**

Pea kõik uuringus osalenud emad leidsid, et eriolukorra ajal muutus **õues käimine** väga oluliseks. Enamik intervjuueeritavatest väitis, et nad üritasid lastega igapäevaselt õues viibida. Võib eeldada, et perede jaoks oli õues käimine üks väheseid võimalusi kodusest keskkonnast vahelduse saamiseks ja sotsiaalsest isolatsioonist tingitud pingete maandamiseks. Mitme ema hinnangul oli värskes õhus viibimise eesmärk tasakaalustada ekraanide ees veedetud aega. Seega tajusid emad väga selgelt ekraanimeedia suurt osakaalu ja selle negatiivset mõju lastele, samas kui looduses viibimisel nähti positiivset toimet.

I9: Siis ma käisin, ja siis oligi nii, et ma olin lastega hästi palju õues, hästi palju avastasime loodust. Et. Ja siis sellepärast just see, et nad tarbiksid vähem nagu telekat, et nende käitumine paraneks, et nad kuulaksid nagu meid paremini, et see oli nagu päris hull oli ikka vahepeal.

Ühel juhul märkis intervjuueeritav, et nende pere sõitis rahvarohkete kohtade ja kontaktide vältimiseks iga päev autoga linnast välja loodusesse. Samas mõjutas see lapse ekraanitarbimist, sest ta sai pikematel autosõitudel kasutada varasemast rohkem tahvelarvutit. Tundub, et looduses viibimine oli vanemate jaoks niivõrd oluline, et olid nõus sealjuures tegema teatud kompromissi lapsele ekraaniaja võimaldamise suhtes.

Uuringust selgus, et eriolukorra aja võis laste ekraanikasutust mõningal määral mõjutada ka see, kas pere elas **korterelamus või eramajas**. Paar kortermajas elavat intervjuueeritavat märkis, et seoses mänguväljakute sulgemisega oli ka õues käimine mõnevõrra keerulisem. On veidi üllatav, ent kohati ka loogiline, et mänguväljakutel käimine on väikelastega perede jaoks niivõrd oluline. Võib eeldada, et paljudes korterelamutes puudub oma hoov, kus lapsed saaksid mängida. Lisaks ei pruugi kortermajade vahetus läheduses olla ka metsa, parki, matkarada vms, kuhu lihtsalt jalutama minna, mistõttu võibki mänguplats olla üks väheseid turvalisi kohti, kus väikelapsed saavad värsket õhku nautida.

I3: siis noh, vaata mänguväljakud pandi ka kinni, et siis kuidagi olimegi rohkem nagu tubased või siis käisime mingi tänaval või maja ees mängimas.

Seevastu eramajas elavad lapsed said välja minna igal ajal ja see omakorda mõjutas väga ka nende ekraanimeedia kasutamist. Üks intervjuueeritud ema leidis, et kui ilmad läksid ilusaks, siis laps ei kasutanud ekraanimeediat peaaegu üldse, kuna viibis päev otsa õues. Jääb mulje, et kui kortermajades elavad väikelapsed käivad tavaliselt väljas vanematega, nende jaoks on see eraldi ettevõtmine, millel on ilmselt väga kindlad ajalised raamid, siis eramus elavad lapsed saavad õues olla ka ilma vanemateta nii kaua kui soovivad.

I15: siis kui juba ilmad läksid soojemaks noh, nagu mai poole ja niimoodi, et siis üks on kogu aeg lahti, käivad rohkem õues ja vähem neid telekat ka. Ma arvan, et ilm ka mõjutab päris palju.

Ühe intervjuueeritava sõnul vähenes **lapse ekraaniaeg COVID-19 eriolukorra ajal märkimisväärselt**, sest kumbki lapsevanematest ei saanud eriolukorra tõttu tööd teha. Seeläbi oli vanematel rohkem aega lapsega tegelemiseks ning ekraanimeedia jäi täiesti tagaplaanile.

I7: Ja, ja ma arvan tugevalt langes. Sest et meil on rohkem aega tegeleda rohkem lapsega ja peale töö, tööl ei käinud, siis sai puhata ainult, saadki tegeleda lapsega. Peale tööpäeva ma nagu ei jaksa nii palju tegeleda, et lihtsam on, on see tahvel võib-olla? No see tahvel läheb lihtsamini lapse kätte

Ligipääs seadmetele

Suur osa uuringus osalenud emasid väitsid, et üldjuhul kasutasid nende 2-4-aastased lapsed eriolukorra ajal **samasid seadmeid, mida kasutavad n-õ tavaolukorras**. Ometigi selgus

intervjuude käigus, et paljudes peredes võeti kasutusele videokõned ja seega said lapsed ligipääsu ka nutitelefoni. Ühtlasi leidsid mitmed intervjuueeritavad, et nende lapsed said eriolukorra ajal varasemast **rohkem telerit vaadata**. Üks ema märkis näiteks, et tema lapsed vaatasid eriolukorra ajal telerit väga palju ja kohati muutus see lastel justkui põhiõiguseks, mille kasutamist ei või piirata. Tundub, et lastes võis tekkida arusaamatus või segadus, kui nad olid mingi ajaperioodi vältel saanud vaadata multikaid piiramatult, ent ühel hetkel hakkas lapsevanem seadma selgemaid piire.

Lisaks meenutas paar uuringus osalenud ema, et nende 2-4-aastased lapsed said eriolukorra ajal tavapärasest vabama ligipääsu **tahvelarvutile või nutitelefoni**, kuhu lapsevanemad laadisid alla erinevaid arendava sisuga mängu (nt puslemäng, tähtede ja numbrite kirjutamine jmt). Intervjuude analüüsist ilmneb, et emade jaoks oli oluline, et ekraanide ees veedetav aeg aitaks ka lapse arengule kaasa. Näiteks üks intervjuueeritud ema märkis, et tõmbas alla eestikeelsed arendavad rakendused („Alpa“ ja „Harjutaja“), et laps saaks sisust paremini aru. Võib eeldada, et emad tundsid lapsele ekraanimeediat võimaldades vähem süütunnet, kui sisu oli nende poolt kontrollitud, hariv või arendav.

I1: Jah, üritasin pakkuda midagi sellist, et on nagu midagi arendaks ka, et lihtsalt ei oleks laps seal tuimalt.

Samas märkis paar uuringus osalenud ema, et lapsed leidsid mängude juurest väga kiiresti tee *Youtube*’i, kus said endale ise valida meelepärast sisu, mis ei olnud aga emade hinnangul kuigi arendav. Intervjuude pinnalt võib väita, et eriolukorra ajal oli vanematel kohati raske jälgida, mida laps konkreetses seadmes teeb või mis sisu jälgib, mis on ka loogiline, kui samal ajal oli tarvis täita tööülesandeid või juhendada distantsõppel viibivaid suuremaid lapsi. Lisaks leidsid need intervjuueeritavad, kes võimaldasid lapsele eriolukorra ajal ligipääsu tahvelarvutile ja nutitelefoni, et sel perioodil jäi teleri ja multikate vaatamine tagaplaanile, sest lapsele tundusid muud seadmed ja *Youtube* paeluvamad. Võib eeldada, et lapsel oligi põnev avastada seadmeid, millele ligipääs oli varasemalt piiratud. Lisaks on mõnevõrra ootuspärane, et lapsed eelistasid tahvelarvutit või nutitelefoni telerile, sest said kasutada neid seadmeid ka muul eesmärgil kui multikate vaatamine.

Üks intervjuueeritud märkis, et tema laste ekraaniaeg kasvas eriolukorra ajal **xBoxi mängude arvelt**. Siinkohal väärib mainimist, et ema sõnul võimaldasid xBoxi mängud (tantsumäng ja jalgpall) **säilitada laste liikumisharjumusi** olukorras, kus mänguväljakud olid kinni,

huviringid ja trennid jäid ära, ilm oli muutlik ja vanemad pidid tööd tegema. See näitab, et ekraanimeediat on võimalik kasutada väga mitmekülgsest ning mitte ainult meelelahutuslikul eesmärgil. Lapsevanemad peavad aga olema ise leidlikud ja mõtestama, kuidas ekraanimeedia kasutamine saaks toetada lapse vajadusi.

I4: Ma arvan, et see Xboxi tantsumäng oligi kõige rohkem. Sest no no sa nägid, et nad tahavad hullult ennast välja elada ja ja kui siis pidid ikkagi nagu tööle, tööd tegema kodus mõlemad ja ei olnud nagu aega kogu aeg käia kuskil mänguväljakutel ja noh, see ilm oli ju ka, kuidas kunagi. Et siis seda tantsumängu nad ikka vihtusid seal vahepeal ikka mitu tundi ja suhteliselt nagu ikka, ma arvan, et kaks tundi

Lisaks ilmnis intervjuudest, et ühel juhul lisandus eriolukorrast tingitult lapse ekraanimeedia seadmete hulka **nutikell**, mida laps kasutas vaid vanematele helistamiseks, kui viibis ise õues.

Lisandunud veebitegevused

Intervjuude pinnalt võib väita, et paljud uuringus osalenud emade 2-4-aastased lapsed hakkasid eriolukorra ajal kasutama ekraanimeediat tavapärasest erinevalt. Harjumuspärasele tegevustele **lisandus videokõnede tegemine, mõnel juhul mängude mängimine** (tahvelarvutis, nutitelefonis või xBoxis) või **Youtube'i vaatamine, veebikontsertide vaatamine, nutikellaga helistamine, Zoom'i tunnis osalemine** või **nutitelefonist unejuttude kuulamine.**

Valdav enamus uuringus osalenud emasid väitis, et nad kasutasid eriolukorra ajal lähedaste ja sõpradega suhtlemiseks **videokõnesid**, milles võis osaleda ka laps. Paari intervjuueeritava sõnul tegid nad videokõnesid ka eriolukorrale eelnevalt, ent mitmed lapsevanemad võtsid videokõnede tegemise kasutusele just eriolukorra ajal. Mõnes peres suheldi videokõnede kaudu lähedastega igapäevaselt, mõnes aga harvemini. Emade räägitust ilmneb, et lapse roll videokõnes võis olla aktiivne (lapse käes on telefon, laps ise osaleb ja räägib) või passiivne (laps on justkui osaline, aga tegeleb oma asjadega). Üldjuhul suheldi videokõnede kaudu teise täiskasvanud isikuga (vanaemad-vanaisad, sugulased), ent paar intervjuueeritavat märkis, et videokõned toimusid ka laste vahel.

I13: Mõned korrad me proovisime noh, minu enda mingite nagu meie enda sõpradega ja nende lastega proovisime videokõnesid, aga tead see mingi nelja poolene oli ta siis.

Ta vist ikkagi nagu ei oska seda videokõne asja nagu päris hinnata, et ta vahepeal veitsa rääkis, aga pigem oli nagu niisugune suhteliselt nagu awkward vaikus oli lihtsalt vahepeal vaata, ja ta ei küsinud nagu ka väga.

Ühe ema hinnangul ei olnud nende peres videokõnede osakaal väga suur, sest lähedastel puudusid vajalikud oskused ning oma osa mängis ka see, et tööülesandeid täites oli tarvis nagunii videokõnesid teha. Seega videokõnede puhul oli oluline nii sobivate seadmete olemasolu kui ka teiste (eelkõige vanavanemate) ekraanimeedia kasutamisharjumustel ja -oskustel.

Paar intervjuueeritavat märkis, et **lasteaia poolt lisandus samuti erinevaid veebitegevusi**: võimlemistunnid *Youtube*'is, *Zoom*'i tunnid, rühmaõpetaja poolt lindistatud unejutu kuulamine jmt. Lisaks saatsid lasteaia õpetajad erinevaid juhiseid ja ülesandeid (sh piltide või videotena), ent nii laste kui ka lastevanemate huvi nende vastu oli väike. Intervjuudest jäi mulje, et emad nägid lasteaiapoolsetes tegevustes enda jaoks lisakohustusi, mille täitmine ei olnud aga tööülesannete või suuremate laste distantsõppe kõrval niivõrd oluline. Lisaks ei pruukinud kõik veebitegevused olla laste jaoks eakohased. Näiteks üks ema üritas oma lastega osaleda lasteaia **Zoom'i tunnis**, ent leidis, et nad ei olnud veel selleks valmis.

I4: Muutus see lasteaias, jah, õpetajad tegid midagi Zoomis seal lasteaiatundi. Aga ma nägin, et lastel oli tegelikult raske nagu keskenduda ja nad ei viitsinud väga seda. Sest nad oleks tahtnud hullult rääkida, aga kui sul on seal kolmkümmend last, siis nad ei saa ju rääkida. /.../ Nii et võib-olla ma nagu ise ei ei pushinud neid, sest ma nägin, et nad on veel liiga väiksed selle jaoks.

Ühe uuringus osalenud ema sõnul oli aga lasteaiapoolne veebitegevus – rühmaõpetaja lindistatud **unejutu kuulamine nutitelefonist** – n-ö päästikuks, mille tõttu tekkis lapsel soov seadet ka muul otstarbel kasutada. Jääb mulje, et teatud määral emad küll võimaldasid lastele rühmaõpetaja poolt ette valmistatud veebitegevusi, ent teisalt ka nägid, kuidas need tuletasid lapsele meelde ka muid võimalusi, mida ekraanimeedia pakub.

Vanemliku vahendamise strateegiad eriolukorra ajal

Uuringus osalenud emad kasutasid eriolukorra ajal erinevaid vanemliku vahendamisstrateegiaid: **koos kasutamist / vaatamist, jälgivat, piiravat ning tehnilist**

vahendamist. Üldjuhul kasutasid intervjuueeritud emad neid strateegiaid kombineerituna. Samas ilmnes, et teatud olukordades, näiteks vältimatuid tööülesandeid täites, ei kasutanud emad ühtegi vanemliku vahendamise tehnikat.

Mitmed intervjuueeritavad võtsid kasutusele **koos kasutamise / vaatamise** videokõnede tegemisel, filmide või kontsertide vaatamisel. Tundub loogiline, et videokõnesid tehti üheskoos, sest paljud uuringus osalenud emade lastest ilmselt ei osanud enne eriolukorda videosilda kasutada, kuna puutusid sellega kokku alles sotsiaalse isolatsiooni tingimustes. Koos vaatamise mõnevõrra suurenenud osakaalu võib põhjendada sellega, et vanemad hakkasid ka ise rohkem ekraanimeediat kasutama meelelahutuslikul eesmärgil, kuna ei saanud külastada kinosid, teatreid või muid meelelahutusasutusi.

I13: Kõige rohkem tõusis see, et me hakkasime kodus vaatama Elisa filmilaenutusest nagu pikkasid filme. Et me tegime hästi tihti kinoõhtuid. No tegelikult meil oli ka päeval kino ja minu meelest oli kogu aeg mingi kino, ausalt öeldes, seal kodus. Lihtsalt sellepärast, et kuskile nagu väga minna ei saanud ja, ja nii kole oli.

Mõned intervjuueeritavad väitsid, et hoidsid võimalusel lapse ekraanimeedia kasutamisel silma peal, ehk kasutasid **jälgivat vahendamist**. Sellest võib järeldada, et osa väikelapsi kasutas ekraanimeediat ema vahetus läheduses, mistõttu ema sai enda tööülesannete kõrvalt ka vaadelda, mida laps seadmes teeb, mis sisu tarbib ja kuidas see mõjutab tema käitumist. Jälgivat vahendamist soodustas ka lapse vanus ja oskused: mõnel juhul ei osanud laps ise endale meelepärast sisu otsida ja vajab ekraanide kasutamisel vanema juhendamist või abi.

I2: kuna ta oli siis tegelikult nagu tükk maad väiksem, et siis ta ise nii palju ise ei toimetanud seal ja siis ma ikkagi nagu ise nagu valisin ja ja-näitasin otsisin ja selle multika ette või mingi konkreetse, mida ta parasjagu tahtis. Hästi palju pidi ise kõrval ka nagu vaatama.

Paljud uuringus osalenud emad kasutasid teatud olukordades **piiravat vahendamist**. Näiteks mitu ema ei võimaldanud ekraanidele ligipääsu õhtul pärast tööpäeva või piirasid ekraanimeedia kasutamist nädalavahetusel. Kuigi mitmed uuringus osalenud emad ei piiranud eriolukorra ajal oma laste ekraanimeedia kasutamist, jälgisid mõned neist samal ajal ka laste käitumist ning tegid vastavalt sellele ekraaniaja võimaldamisel korrekture (n-ö tunnetuslik piiramine), sealhulgas seadsid nii ajalise piirangu kui ka piirasid ligipääsu teatud sisule. Jääb

mulje, et nii said talitada need emad, kelle töö iseloom võimaldas paindlikkust ja tööülesannete hajutamist.

Intervjuudest nähtus, et paar intervjuueeritavat võtsid eriolukorra ajal lapse ekraani kasutamise piiramiseks kasutusele **tehnilise vahendamise**. Ühel juhul lülitas ema nutitelefonis interneti välja, et laps ei pääseks ligi *Youtube*’ile, kuid muud sisu võis kasutada (nt mängud). Teisel juhul aga tõmbas ema teleka juhtme välja, et laste ekraanikasutust tugevalt piirata. Jääb mulje, et emad võtsid tehnilise vahendamise kasutusele siis, kui muud strateegiad enam ei aidanud.

I1: Ja siis ma leidsin lahenduse, et kui ta ma andsingi talle (nutitelefoni) /.../ siis ma lülitasin interneti välja, et siis ta seda Youtube'i vaadata ei saanud, aga need mängud olid siis ikkagi saadaval.

Paar intervjuueeritavat aga märkis, et üldjuhul jäid eriolukorra ajal ekraanimeedia kasutamise puhul kehtima samad reeglid, mis varem olid kehtinud. Sellisel juhul võib eeldada, et lapsevanem ei pidanud eriolukorra ajal niivõrd palju tähelepanu pöörama tööülesannetele või distantsõppel viibivatele suurematele lastele, mistõttu sai ka ise lapsega tegeleda. Lisaks võib siinkohal olla oluline vanemate üldine suhtumine ekraanimeediasse: kui nad ei pidanud enne eriolukorda vajalikuks piirata lapse ekraanimeedia kasutamist, siis vaevalt piirasid nad seda ka sotsiaalse isolatsiooni tingimustes.

3.2.3. Ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgselt

Pea kõik uuringus osalenud emad leidsid, et eriolukorrajärgselt **nende laste ekraanimeedia kasutamine vähenes**. See on ka ootuspärane, kuna paljude perede elukorraldus muutus nõ tavadaraseks: lapsed naasid lasteaeda või kooli, taas sai kohtuda lähedaste ja sõpradega, vanemad ei pidanud enam kodukontoris viibima, jne. Tavadarase elukorralduse juurde naasmine tingis ka ekraanimeedia rolli vähenemise. Näiteks paari intervjuueeritava hinnangul aitas laste ekraaniaja vähenemisele kaasa **n-ö tavarežiimi tekkimine ja uuesti lasteaeda minek**, kuid positiivselt mõjus ka tõik, et **eriolukorrale järgnes suveaeg**, mil ekraanide osakaal pereelus on nagunii tavadarasest väiksem.

I2: Ma arvan, et see läks, noh, vaata, kui läks lasteaeda tagasi sisse, siis see nagu muutuski, /.../ Et see nagu muutus jälle selliseks, ongi, et see nagu päevas lihtsalt jäi vähem võimalust, et saaks seda nagu haarata, onju.

Üks intervjuueeritav aga leidis, et **eriolukorrajärgselt tõusis lapse ekraaniaeg**, sest mõlemad lapsevanemad läksid taas tööle ja ei saanud enam lapsega nii palju tegeleda kui eriolukorra ajal.

I7: ma saan ju ise ka aru, et eriolukorra ajal oli vähem seda ekraanimeedia tarbimist, et oli rohkem aega lapse jaoks. Kurb tegelt. Me oleme see perekond ilmselt, kes ekraani tarbib rohkem või noh laps vähemalt

Mitmed uuringus osalenud emad leidsid, et COVID-19 eriolukorra ajal **kasutusele võetud veebitegevused** (videokõned) või **seadmed** (tahvelarvuti, sülearvuti) **jäid kasutusele** suuremal või väiksemal määral ka eriolukorrajärgselt. Paljud emad märkisid, et enne eriolukorda ei olnud nende peres videokõned kasutusel või nende osakaal oli väike. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes aga tekkis harjumus lähedastega suhelda videosilla abil, mistõttu tehakse videokõnesid regulaarselt ka eriolukorrajärgselt. Paari ema sõnul on just lapsed need, kes soovivad lähedastele helistades kasutada videosilda. Mõneti tundub see loogiline, sest videokõned võivad lapse jaoks tunduda paeluvad, kuna näevad nii teist inimest kui ka ennast.

I3: Praegu on ka, et siinamaani on niimoodi, et ema, isa helistab või siis mingi või näiteks mina helistan ise, siis on mingi, et miks sa videokõnega ei helista, et ma tahan näha.

Paar intervjuueeritavat märkis, et eriolukorra ajal kasutusele võetud seade on jäänud suuremal või väiksemal määral kasutusele ka eriolukorrajärgselt. Ühe ema sõnul küsib laps endiselt nutitelefoni, kuigi vanem ise üritab sellele ligipääsu piirata. Teine ema aga märkis, et eriolukorra ajal kasutusele võetud tahvelarvuti on kasutusel igapäevaselt ning laps eelistab seda telerist multikate vaatamisele.

I12: Et ta vahepeal ei olnud isegi valmis televiisorist multikaid vaatama, sest ta tahtis ainult seda oma tahvelarvutit, et nüüd ma õnneks olen nagu suutnud seda aega siis jagada, et ta ei ole ainult selles ühes seadmes, et kui ta soovib olla, et siis ta ikkagi vaatab telekast ka mingeid mõistlikumaid, multikaid.

Üks ema leidis, et eriolukord võis olla üks põhjustest, miks lapsel on tekkinud **nutisõltuvus**.

I12: Et, et ma näen, et tal on see sõltuvus /../. Noh, ma ei tea, võib-olla, võib-olla ilma eriolukorrata seda ei oleks, nii et oleks teistmoodi see asi läinud.

Intervjuude analüüsist nähtub, et kuigi COVID-19-st tingitud eriolukord ei avaldanud paljude 2-4-aastaste laste ekraanimeedia uute kasutamisharjumuste tekkimisele suurt mõju, on mõned eriolukorra ajal kasutusse võetud veebitegevused või seadmed jäänud moel või teisel kasutusse. Esiteks, paljud väikelastega pered tegid lähedastega videokõnesid ka eriolukorrajärgselt. Teiseks, mitmed lapsed, kellele võimaldati sotsiaalse isolatsiooni tingimustes vabam ligipääs nutitelefonile või tahvelarvutile, said seda kasutada ka pärast eriolukorda.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Käesolev peatükk annab ülevaate peamistest uuringu käigus selgunud järeldustest, mis on esitatud uurimisküsimuste kaupa. Peatükk lõpeb meetodi kriitika ja soovitustega edasisteks uuringuteks.

4.1. Milline on lastevanemate pilgu läbi 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine tavatingimustes?

Emade ütlustele tuginevalt võimaldavad käesoleva uuringu tulemused avada pisut 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise seonduvat laiemat sotsiaalset ja igapäevaelu konteksti, nagu soovivad mitmed erinevad autorid (Paus-Hasebrink jt, 2019; Wartella, 2016). Tulemused annavad mitmekülgse ülevaate nii laste ekraanimeedia kasutamisest (ekraaniajast; mida, millal, kus ja kuidas kasutatakse; laste oskustest; ekraanimeedia mõjust lastele) kui ka pere (lastevanemate ja nende hoiakute, õde-vendade) rollist.

Seadmed 2-4-aastaste laste kodudes

Minu uuringu tulemused ilmestavad mitmete autorite (Paus-Hasebrink jt, 2019; Livingstone, 2014) varasemaid väiteid, et tänapäeva väikelaste lapsepõlv on tugevalt meediastunud. Sarnaselt rahvusvaheliste uuringute (Hiniker jt, 2016; Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018) tulemustele ilmnes ka minu töö jaoks läbi viidud intervjuudest emadega, et paljud 2-4-aastased lapsed kasvavad kodudes, kus on rohkelt ekraanimeediat, millele on igapäevaselt ligipääs ka lastel. Kohati võib väita, et televiisorist ja nutitelefoniidest on saanud justkui olulised pereliikmed, sest kõikides uuringus osalenud peredes olid need seadmed olemas, samas kui teiste seadmete (tahvelarvuti, iPodi, süle- või lauaarvuti, mängukonsoolide) osakaal oli uuringus osalenute peredes väiksem.

Kui Chaudron jt (2018) leidsid, et 0-8-aastaste Euroopa laste seas on populaarseim ekraanimeedia seade tahvelarvuti, siis antud uuringu tulemustest nähtus, et emade sõnul kasutavad nende 2-4-aastased lapsed ekraanimeediast enim siiski televiisorit. Ka mitmete teiste uuringute (nt Ofcom, 2017; Rideout & Robb, 2020) tulemused sedastavad, et väikelapsed kasutavad enim just telerit. Teleri jätkuv populaarsus selle eagrupi hulgas võib muuhulgas olla tingitud töigast, et paljudes uuringus osalenud peredes ei vaadatud telerit enam lineaarselt, vaid aina rohkem kasutati n-õ nutiteleri ja teleteenuse pakkujate võimalusi (järelvaatamine, Elisa

Huub, Telia Lasteriul, *Youtube*'i ja *Netflix*'i vaatamine), mis võimaldasid lastel oma lemmikmultikaid vaadata kasvõi mitu päeva järjest. Ühtlasi aitavad eelnimetatud võimalused luua ka suurema valikuvabaduse vaadatava sisu ning aja lõikes. Teisalt võib aga teleri populaarsust seletada asjaolu, et paljud uuringus osalenud väikeste laste emad piirasid teadlikult laste ligipääsu tahvelarvutile, kuna on näinud enda või tuttavate laste pealt tahvelarvuti negatiivset, kohati justkui sõltuvust tekitavat mõju.

Samas aga nähtus uuringus osalenud emade kogemustest, et need lapsed, kel oli võimaldatud igapäevane ligipääs tahvelarvutile, eelistasid seda ekraanimeediumi telerile. Ühest küljest võib laste suur huvi tahvelarvutite vastu olla tingitud asjaolust, et tahvelarvuti ei nõua keerulisi motoorseid oskusi ja on väikelaste jaoks üsna kasutajasõbralik, nagu on leidnud Holloway jt (2013). Ka minu uuringus osalenud emad väitsid, et nende 2-4-aastased lapsed oskavad tahvelarvutis ise toimetada – leida meelepäraseid rakendusi, neid avada ja sealset sisu valida –, samas kui teleri kasutamisel vajavad emade sõnul paljud lapsed vanemate või suuremate õdede-vendade abi. Samas võib tahvelarvuti olla laste jaoks telerist paeluvam, kuna seal on võimalik lisaks multikate vaatamisele tegeleda mitmete teiste tegevustega (mängude mängimine, *Youtube*'ist videote vaatamine).

Sarnaselt mitmetele varasematele uuringutele (Radesky jt, 2020; Nevski, 2019, Chaudron jt, 2018) selgus minu töö tulemustest, et 2-4-aastased lapsed kasutavad ekraanimeediat peamiselt meelelahutuslikul eesmärgil. Emade hinnangul vaatavad 2-4-aastased lapsed ekraanimeediast kõige sagedamini multikaid, ent paljudest intervjuudest jäi kõlama, et kõige rohkem paelub lapsi *Youtube*'ist videote vaatamine. Kohati võib emade intervjuudest kuuldu pinnalt väita, et kui nende lastel oleks võimalus (st lapsevanemad ei piiraks sellele ligipääsu), siis nad ainult *Youtube*'i kasutaksidki. Neumann ja Herodotou (2020) leidsid, et laste jaoks võib *Youtube*'i kasutamine pakkuda naudingut erinevatel põhjustel: seda on lihtne kasutada (kasutajaliidese disain on lihtne ja intuiitvne), selle multimodaalsus köidab laste tähelepanu, ning seda saab vaadata erinevatest seadmetest (nt telefonist, tahvelarvutist). Ka uuringus osalenud emad väitsid, et lapsed vaatavad *Youtube*'i poolt pakutavat sisu nii telerist, tahvelarvutist, nutitelefoni kui sülearvutist, ning ei vaja seda tehes nii palju juhendamist või abi kui näiteks telerit vaadates.

Arvestades kui mitmekülgset sisu pakub *Youtube*, on mõnevõrra üllatav, et paljude intervjuueeritute lapsed vaatavad sealt emade sõnul siiski sarnase sisu või lausa sama kanali videoid. Mitmed intervjuueeritud emad tõid esile „*unboxing*“ videod (sh üllatusmunade

avamine), mis on *Youtube*’is üks populaarsemaid žanre ja meeldib lastele võib-olla seetõttu, et tekitab enda kingipakkide avamisega sarnast elevust (Neumann & Herodotou, 2020). Lisaks vaatavad paljud 2-4-aastased *Youtube*’ist sisuloojate („*Like Nastya*“, „*Vlad & Niki*“) videoid. Kanali „*Like Nastya*“ taga olev 6-aastane vene päritolu Anastasia Radzinskaya oli 2020. aastal üks enim teenivaid *Youtube*’i sisuloojaid, keda jälgib üle 190 miljoni *Youtube*’i kasutaja (Berg & Brown, 2020). Ilmselt meeldib lastele neid videod vaadata, sest Nastya on nendega enamvähem sama vana (ennekõike vanemates videotes), videod on värvilised, tempokad ja kergesti mõistetavad. Samas ei jaga uuringus osalenud emad laste vaimustust sellise sisu vastu, sest näevad lõbusate videote taga ka varjatud reklaami ja kardavad, et lapsed hakkavad nende videote tõttu endale rohkem (mängu)asju nõudma. Kuigi nii mõnigi intervjuueeritud ema oli piiranud laste ligipääsu *Youtube*’ile, kasutades sisu haldamiseks *Youtube Kids* rakendust või hoopis *Youtube*’i ära kustutanud, võiks siinkohal olla kasu ka teistsuguse vanemliku vahendamise strateegia rakendamisest, näiteks üritades aktiivse vahendamise abil selgitada lapsele, kes on Nastya, miks ta selliseid videoid teeb ja kuidas need võivad (alateadlikult) mõjutada ka meie enda tarbimissoove.

Ekraaniaeg ja selle võimaldamise põhjused

Käesoleva magistritöö fookuses ei olnud otseselt laste ekraaniaeg, sest ajalisest määratlusest on olulisem mõista, mida lapsed tegelikult ekraanimeediaga teevad: millist sisu nad tarbivad, milline on nende ekraanimeedia kasutamise laiem kontekst ning milliseid ühendusi nad seeläbi loovad või ei loo (Blum-Ross & Livingstone, 2018). Intervjuudest emadega nähtub, et 2-4-aastaste laste ekraaniaeg ongi pereti väga erinev, ulatudes vanemate hinnangul 30 minutist kahe kuni kolme tunnini. Tundus, et uuringus osalenud emadel oli ka üsna keeruline hinnata, kui kaua lapsed tavaliselt ekraanimeediat kasutavad, sest paljudel juhtudel ei piirata otseselt laste ekraaniaega, vaid lähenetakse pigem olukorrapõhiselt, võttes arvesse näiteks lapse käitumist või emotsionaalset seisundit, lapsevanema enda kohustusi või enda emotsionaalset seisundit. Lisaks võib intervjuude põhjal väita, et vanemad ei pruugi alati registreerida ka laste ekraanimeedia kasutuskordi. Näiteks mobiilseadmete kasutamise aeg võib tunduda lapsevanemale väike, sest see ilmneb väikeste osadena ja seetõttu ei pruugi lühikesed kasutuskorrad olla nii hästi meeles kui pikemaajalised kasutuskorrad (Radesky jt, 2020).

On mõnevõrra üllatav, et paljud uuringus osalenud emad kinnitasid, et nad ei olegi oma 2-4-aastaste ekraaniaega otseselt piiranud või jäänud kinni teatud ekraaniaja soovitusesse, nagu leidsid näiteks Blum-Ross & Livingstone (2018). Intervjuudest nähtus, et paljudes peredes

kehtisid küll kokkulepped või reeglid – näiteks enne magamaminekut on ekraanid keelatud või enne õues käimist ekraane ei saa –, ent otsene ekraaniaja piirang (nt iga päev tund aega telerit) kehtis vähestes uuringus osalenud peredes. Ühest küljest võib piirangute vähesus olla tingitud sellest, et paljude intervjueritud emade sõnul puudub nende 2-4-aastastel isiklik seade, mida igal ajahetkel kasutada, mis erineb mitmete rahvusvaheliste uuringute tulemustest (nt Rideout & Robb, 2020; Chaudron jt, 2018), milles on ilmnenu, et paljud väikelapsed neid seadmeid omavad. Teisalt puuduvad nii väikestel lastel ka oskused teatud seadmete (nt teler, lauaarvuti) kasutamiseks ning seeläbi saavad lapsevanemad rohkem kontrollida, suunata ja läheneda laste ekraaniaja kasutamisele ja selle piiramisele olukorrapõhiselt. Huvitav oli ka intervjuudest ilmnenu asjaolu, et kui mõned uuringus osalenud emad leidsid, et kui lapse ekraaniaega ei piirata, siis laps ei tahagi nii palju seadmes olla, samas kui teiste hinnangul tuleb laste ekraaniaega siiski teatud määral piirata, sest liigse ekraani kasutamise tõttu võivad lapsed muutuda agressiivsemaks, närvilisemaks, kannatamatumaks ja loiumaks ning see võib mõjutada ka nende kujutlusvõimet ja oskust üksinda mängida või endale tegevust leida.

On mitmeid erinevaid põhjuseid, miks intervjueritud emad üldse oma 2-4-aastastele ekraaniaega võimaldavad. Töö tulemustest nähtub, et ühest küljest on ekraanimeedia kasutamisest saanud laste igapäevarutiini osa, ent teisalt kasutavad emad ekraanimeediat ka lapsehoidjana. Nevski & Vinter (2015) leidsid, et lapsele võimaldatakse ekraaniseadme kasutamist tema päevarutiini hoidmist toetava tegevusena, sh lasteaiapäeva lõpetamiseks või magamaminekuks. Ka antud töö tulemused annavad alust arvata, et 2-4-aastaste ekraaniaeg on tugevalt seotud lasteaiapäevast tuleneva rütmiga. Ühest küljest võib eeldada, et hommikuste toimetuste ajal multikate vaatamine aitab lastel end kergemini eesolevaks lasteaiapäevaks häälestada, samas kui ekraanimeedia kasutamine peale lasteaeda võimaldab lõõgastuda ja end päevastest emotsioonidest n-ö laadida. On huvitav, et emade sõnul vaatavad lapsed hommikul peaaesjalikult telekast multikaid, samas kui õhtul kasutatakse ekraanimeediat ka muudeks tegevusteks (nt mängude mängimine, *Youtube* ist videote vaatamine). Võib eeldada, et sellise jaotuse põhjuseks on tõik, et teleka ja multikate vaatamine võimaldab tegelda ka muude asjadega (nt riidesse panek, söömine), samas kui muude seadmete kasutamise ajal ei saa kõrvaliste asjadega tegelda.

Kuigi ekraanimeedia kasutamine on osa paljude 2-4-aastaste laste igapäevarutiinist, võib ekraanimeedia kasutuse taga olla puhtalt ka vanemate enda vajadus nn lapsehoidja järele. Nimelt ilmnus läbi viidud intervjuudest, et pea kõik uuringus osalenud emad tegelevad lapse

ekraaniajal muu tegevusega: valmistavad õhtusööki, teevad majapidamistöid, tegelevad teise lapsega või tööülesannetega, kasutavad ise ekraanimeediat või võtavad hetke puhkamiseks. Sarnase tulemuseni on jõudnud ka mitmed teised autorid (Hiniker jt, 2016; Nevski, 2019; Rideout jt, 2003). On raske hinnata, kas see on tingimata halb, et lapsevanemad tegelevad lapse ekraaniajal kõrvaliste tegevustega. Ühest küljest võiks ehk lapsevanem tõesti hoida lapse ekraanimeedia kasutamisel aktiivselt silma peal ning lapsega nähtu üle arutleda, et too meediasisu paremini mõistaks. Samas võib lapse ekraaniaeg olla lapsevanema jaoks ainus aeg päevas, kus ta saab segamatult teha süüa, majapidamistöid või miks mitte, kasutada ka ise ekraanimeediat. Huvitaval kombel tundsid mitmed intervjuueeritavad end justkui süüdi, kui nende ekraaniaeg ühtis lapse omaga – nagu oleks ekraanide kasutamises midagi häbiväärset või halba, isegi siis kui seda tehakse näiteks tööga seonduvalt või lähedastega suhtlemiseks. Ma ei ole lõpuni kindel, miks see häbi- või süütunne on kerge tekkima, aga mulle tundub, et emad tajuvad mingit laiemat ühiskondlikku fooni, mille järgi ei tohiks „hea lapsevanem“ väikeste laste juuresolekul ekraane kasutada, sest ekraanimeediast peaks olulisem olema lastega tegelemine.

4.2. Kuivõrd mõjutas COVID-19 eriolukord laste ekraanimeedia kasutamist?

Minu töö tulemustest nähtub, et pere kontekst oma rohkete nüanssidega mõjutas laste ekraanimeedia kasutamist nii sotsiaalse isolatsiooni tingimustes kui ka selle järgselt. Sarnaselt Nathanson (2015) leitunga, ilmnes ka minu intervjuude analüüsis, et lapse ekraanimeedia tarbimist mõjutas näiteks pere sotsiaal-majanduslik taust, lapsevanema tööstaatus, pere suurus, laste sünni järjekord, lapsehoiuteenuste kättesaadavus, sugulased kui ka lapsevanemate enda ekraanimeedia tarbimine. Järgnevalt analüüsin Pausi-Hasebrinki jt (2019) välja pakutud prakseoloogilise lähenemise abil erinevaid tahke, mis COVID-19 eriolukorra tingimustes võisid mõjutada laste ekraanimeedia kasutamist. Leian, et see lähenemine aitab hästi raamistada üpris laiapõhjalist ja kohati keerukat konteksti, mis laste ekraanimeedia kasutamisega seostub.

Tabel 1. Laste ekraanimeedia kasutamise võimalused, piirjooned ja pädevused eriolukorra tingimustes

Tegevuse võimalused	Tegevuse piirjooned	Tegevuse pädevused
<ul style="list-style-type: none"> Laiemad ühiskondlikud piirangud 	<ul style="list-style-type: none"> Lapsevanema hoiakud 	<ul style="list-style-type: none"> Uute seadmete kasutulevõtt

<ul style="list-style-type: none"> • Pere sotsiaalmajanduslik taust • Pere eluase • Lastevanemate tööstaatus ja töö iseloom • Lasteaiast koju jäämine • Õe või venna olemasolu • Koolide sulgemine ja distantstõpe • Ekraanimeediaseadmed majapidamises • Lastele suunatud meediasisu olemasolu • Mänguplatside ja -tubade sulgemine 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsevanema suhtumine ekraaniaega • Lapsevanema teadmised • Vanemliku vahendamise strateegiad • Suhe lähedastega • Kokkulepped ja reeglid 	<ul style="list-style-type: none"> • Lisandunud veebitegevused • Uute oskuste tekkimine • Lapse piiratud kirjaoskus • Lapse piiratud digipädevused • Lapse piiratud meediakirjaoskus
---	---	---

Kui vaadelda lähemalt **tegevuse võimalusi**, mis on ühest küljest seotud isiku (ehk lapse) sotsiaalkultuuriliste oludega ja teisest küljest ühiskonna kui terviku sotsiaalkultuuriliste oludega ning selle poliitiliste, majanduslike, kultuuriliste ja meedia kontekstiga (Paus-Hasebrinki jt, 2019), ja asetada need uuringu tulemuste valgusesse, siis võib väita, et väikelaste ekraanimeedia kasutamist mõjutavaid tegureid on üsna palju ning need on oma olemuselt mitmetahulised. Analüüsides Bronfenbrenneri (1979) käsitluse järgi COVID-19 eriolukorra mõju pere kontekstile, võib väita, et eriolukord tõi kaasa muutuse kõikides last ümbritsevates süsteemides. Esiteks, **makrosüsteemis**, mis hõlmab laiemaid ühiskondlikke uskumusi, teadmisi, ressursse, väärtusi, jmt (Bronfenbrenner, 1994), olid muutused seotud eelkõige seotud eriolukorra välja kuulutamise ja kuulutamisega. Lisaks sellele, et kõik haridusasutused läksid üle distantstõppele (Rüütel jt, 2020), suleti kaubanduskeskused, kultuuri- ja meelelahutusasutused, spaad ja veekeskused, mänguplatsid jne. Ühtlasi soovitati hoida sotsiaalset distantsi. Ehk kogu ühiskonna tavapärase toimimine korraldati ümber. Muutused makrosüsteemis avaldasid väga selget mõju ka teistele last ümbritsevatele süsteemidele. **Mikrosüsteemis** ehk lapse kõige lähedamas keskkonnas (kodu, lasteaed) (Bronfenbrenner, 1994) muutus paljude laste jaoks see, et nad ei saanud enam käia lasteaias ja suhelda oma eakaaslastega. Ühtlasi suleti ka

mänguplatsid, kus paljud väikelapsed on muidu harjunud käima. Seeläbi võib väita, et eriolukorra ajal oli lapse peamine keskkond kodu, ning muud keskkonnad jäid piirangute tõttu tagaplaanile. Samal ajal mõjutas lapse mikrosüsteemi ka muutused **mesosüsteemis** – näiteks suhtlus lasteaiaõpetajate ja lapsevanemate vahel liikus veebi – ja **eksosüsteemis** – paljud lapsevanemad hakkasid tegema tööd kodunt ja ka vanemate laste õppetöö koolis liikus veebi vahendusel kodu keskkonda. Sellised muutused aga mõjutasid laste ja teiste pereliimete omavahelisi suhteid märkimisväärselt: lapsevanemal ei olnud võimalik olla lapse jaoks kogu aeg olemas ning omavaheline suhtlus oli piiratud lapsevanema tööülesannete või suuremate laste distantsõppe tõttu. Samas ei saanud last viia ka kellelegi teisele hoidmiseks, lasteaeda või isegi mänguplatsile. Seetõttu pidi vanem leidma viise, kuidas lapse jaoks täita eriolukorra tõttu tekkinud n-ö tühimikku, mida muidu täidaksid suhtlused teistes keskkondades ja teiste isikutega. Ühest küljest üritati tühimikku täita ekraanimeedia võimaldamisega, teisalt aga ka õues viibimisega.

Juba enne eriolukorda oli eri meediakanalitel ja digimeedial inimeste elus väga suur roll, mistõttu leidsid Lauristin jt (2017), et nüüdisaja inimeste elavikku (*lifeworld*) võib nimetada meedia kujundatud ehk mediatiseeritud elavikuks (Lauristin jt, 2017). Võib väita, et sotsiaalse isolatsiooni tingimustes süvenes meediastumine – meedia kasvav roll inimeste elus, mille tagajärjel võivad muutuda nii inimeste teadmised ja tähendused maailmast kui ka inimeste identiteedid ja sotsiaalsed suhted kultuuri ja ühiskonna kohta üldisemalt (Krotz, 2007) –, sest paljud hakkasid töötama nn kodukontoris, haridusasutused läksid üle distantsõppele, lähedaste ja sõpradega hakati suhtlema videokõnede kaudu jne. Lisaks nähtus intervjuudest emadega, et moel või teisel mõjutas eriolukord kõikide 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamise harjumusi: nende **ekraaniaeg kasvas** suuremal või väiksemal määral (erandjuhul ka vähenes); **lisandus mitmeid veebitegevusi** (eelkõige videokõned); nad omasid **ligipääsu uutele seadmetele** (ennekõike nutitelefonidele) ja mõnel juhul kasutasid seadet piiramatult. Morimoto & Friendland (2011) leidsid, et meedial on väga oluline – kui mitte keskne roll – laste elavikus, kujundandes laste päevaseid tegevusi ja sotsiaalseid suhteid. Võib väita, et sotsiaalse isolatsiooni tingimustes muutus ekraanimeedia roll paljude väikelaste elus veelgi olulisemaks: mõnel juhul hoidis tahvelarvuti kasutamine või teleri vaatamine last tegevuses kogu (töö)päeva jooksul, samas kui paljude laste jaoks oli videokõnede ainus võimalus oma vanavanemate, sugulaste või teiste lähedaste „nägemiseks“.

Tabelist 1 nähtub, et eriolukorra tingimustes mõjutas laste ekraanimeedia kasutamist ka **laste vanemate tööstaatus ja töö iseloom** (kodukontori võimalus; tööülesannete hajutamise või jaotamise võimalus; lapsehoolduspuhkusel viibimine), **õdede ja vendade olemasolu** (nende vanus, distantsõppele jäämine, nende ekraanimeedia kasutamisharjumused, uneaeg); **eluase** (korter, majaosa või maja); **laiemad piirangud** (lasteaedade osaline sulgemine, mängutubade ja -väljakute kinni panemine) kui ka **erinevate seadmete olemasolu**. Ka teised autorid (nt Eyimaya & Irmak, 2020; Aguilar-Farlas jt, 2021), kes uurisid COVID-19 pandeemia mõju väikelaste harjumustele (sh ekraanimeedia kasutamisele), leidsid, et laste ekraaniaega mõjutas nii lapse sotsiaalmajanduslik staatus, ema hõivatus tööga kui ka eluase. On mõnevõrra ootuspärane, et lapsed, kelle vanemate töö iseloom nõudis kodus töötamist, kuid ei võimaldanud tööülesannete hajutamist, saidki ekraanimeediat kõige rohkem tarbida ning seda just tööpäeviti. Lisaks on loogiline, et lapsehoolduspuhkusel viibivate emade laste ekraanimeediaharjumused niivõrd palju ei muutunud. Samas on aga üllatav, et teatud juhul – lastevanemate töö kui ka tugivõrgustiku eripäradest sõltuvalt – laste ekraanimeedia kasutamine isegi vähenes.

Uuringust nähtub, et enamasti said 2-4-aastased lapsed ekraanimeediat kasutada, kui lapsevanemad olid hõivatud enda tööülesannetega või abistasid suuremaid lapsi distantsõppel. Tulemustele tuginedes võib väita, et paljudes peredes hakkas ekraanimeedia täitma nn lapsehoidja rolli, seda eriti lastevanemate tööpäeva või suuremate laste koolipäeva jooksul. See on ka mõnevõrra ootuspärane, sest lapsevanemad kasutavad ekraanimeediat lapsehoidjana (Rideout jt, 2003; Nevski, 2019) ka n-ö tavaolukorras. Kui eriolukorrale eelnevalt võimaldasid väga paljud uuringus osalenud emad lastele ekraaniaega ka igapäevarutiini toetamiseks, siis sotsiaalse isolatsiooni tingimustes uuringus osalenud emade lapsed sel põhjusel ekraaniaega ei saanud. Ühest küljest nähtub uuringu tulemustest, et eriolukorraga seondult muutus paljude väikelaste igapäevarutiin, kuna nad ei saanud käia lasteaias. Seega jäid mitmete laste jaoks ära n-ö rutiinsed hommikused multikad või ekraanimeedia kasutamine peale lasteaiapäeva. Teisalt võib väita, et mõne lapse igapäevarutiinis hakkas keskset rolli mängima vanemate tööruutiin – laste enda päevased tegevused (nt õues käimine või ekraanimeedia kasutamine) olid selgelt seotud vanema enda tööpäevaga.

Lisaks võib töö tulemustele tuginedes väita, et väikelaste meedia kasutamist mõjutab oluliselt õdede või vendade olemasolu, ning see avaldus selgelt ka sotsiaalse isolatsiooni tingimustes. Kui mitmete varasemate uuringute (Vinter, 2013; Holloway jt, 2013; Nevski & Siibak, 2016)

tulemustest nähtub, et väikelapse ekraanimeedia kasutuse- ja sisueelistuse kujundamisele aitab muuhulgas kaasa vanemate õdede või vendade roll meediasisu tutvustamisel ja juhendamisel, siis käesoleva töö tulemused annavad alust arvata, et 2-4-aastaste laste ekraaniaega mõjutab nii nooremate kui ka vanemate õdede või vendade olemasolu. Esiteks, paljud uuringus osalenud emad tunnistasid, et on seoses noorema lapse sünni või imikueaga võimaldanud oma 2-4-aastastele lapsele rohkem ekraaniaega, et too püsiks vaikselt või rahulikult ajal, kui lapsevanem paneb väiksemat magama või tegeleb temaga muul viisil. Ühest küljest võibki ekraanimeedia olla nn abimees olukorras, kus ema tähelepanu on nooremal lapsel, ent teisalt võib see kujundada vanema lapse pikaajalisemaid ekraanimeedia harjumusi (nt enne magama minekut seadme kasutamine), mille n-ö välja juurimine võib olla suur väljakutse. Teiseks, tulemustest nähtus, et kui peres kasvab lisaks 2-4-aastasele ka vanem laps, siis tema ekraanimeedia kasutamise harjumused mõjutavad ka väiksemat. Kolmandaks, eriolukorra ajal võimaldati lastele ekraanimeediat siis, kui vanemad ise olid hõivatud distantsõppel viibiva lapse abistamisega. Seega võib väita, et kohati sõltub lapse ekraanimeedia kasutamine laste sünni järjekorrast, nagu leidis ka Nathanson (2015).

Ühtlasi väärrib minu arvates märkimist, et eriolukorra aja võis laste ekraanikasutust mõningal määral mõjutada ka see, kas pere elas **korterelamus või eramajas**. Uuringu tulemused annavad alust arvata, et võrreldes eramus elavate väikelastega kasvas korterelamus elavate 2-4-aastaste laste ekraaniaeg mõnevõrra rohkem. Ka Aguilar-Farlas jt (2021) leidsid oma uuringus, et COVID-19 pandeemia ajal kasvas ekraanimeedia kasutamine eriti just nende 1-5-aastaste Tšiili laste seas, kes elasid korterites. Ma ei ole kindel, kas n-ö tavaolukorras on laste ekraaniajal niivõrd selge seos pere eluasemega. Pigem arvan, et see nii ei ole, sest eriolukorra ajal olid kinni ka mänguplatsid ning ühtlasi soovitati vältida populaarsemaid välialasid. Seetõttu oli korteris elavate perede värskes õhus viibimine tavapärasega võrreldes rohkem piiratud, mis aga omakorda võis anda tõuke lapsele ekraanimeedia võimaldamiseks.

Käsitledes **tegevuse piirjoonjooni**, mis osundavad seisukohtadele, mille põhjal isik oma arusaamu ja tõlgendusi maailmast üles ehitab ning millest oma lõplikus tegevuses lähtub (Paus-Hasebrink jt, 2019), pean nentima, et antud uuringu tulemused ei võimalda anda ülevaadet laste endi hoiakutest või arusaamadest. Seetõttu analüüsin siinkohal hoopis uuringus osalenud **emade hoiakuid, teadmisi ja suhtumist ekraaniaega**, sest minu hinnangul mõjutavad need nii laste ekraanimeedia kasutamist kui ka laste isiklike arusaamade välja kujunemist. Töö tulemustest nähtus, et uuringus osalenud emade suhtumine ekraanimeediasse on üsna erinev –

kui mõni näeb lapse ekraanimeedia kasutamise juures peaausjalikult negatiivseid külgi ning üritab viia lapse ekraaniaja võimalikult miinimumini, siis teine leiab, et ekraanimeedia võimaldamine annab lapsele teatud eeldused tulevikuks (nt koolis seadmetega tegelemiseks), mistõttu on otsustanud lapse ekraaniaega mitte piirata. Ka sotsiaalse isolatsiooni tingimustes mõjutas laste ekraanimeedia harjumusi lastevanemate suhtumine ekraaniaega. Kuigi paljud intervjuueeritud emad kasutasid eriolukorra ajal ekraanimeediat peamiselt nn lapsehoidjana, nägid mitmed emad ekraanimeedias ka erinevaid võimalusi, lubades lastele ekraaniaega näiteks liikumisharjumuste säilitamiseks või kontsertelamuse pakkumiseks. Siinkohal võib nõustada Blum-Ross & Livingstone'i (2018) väitega, et mitte kõik seadmed ja nendes veedetav aeg pole võrreldavad, mistõttu tuleks ekraaniajast olulisemaks pidada seda, mida lapsed tegelikult ekraanimeediaga teevad. Kuigi mõne lapse ekraaniaeg võis sotsiaalse isolatsiooni tingimustes tõusta mitme tunnini päevas, ei pruugi ajaline määratlus olla üldse oluline, kui ekraanimeedia kasutamine võimaldas niigi piiratud oludes lapsel liikuda ja end välja elada. Seega, nagu ka teised autorid (nt Blum-Ross & Livingstone, 2018) on leidnud, ei peaks lapsevanemad olema niivõrd keskendunud ekraaniaja mõõtmisele või jälgimisele, vaid võiksid lastele ekraanimeediat pakkudes kasutada erinevaid võimalusi, mis toetavad lapse konkreetseid vajadusi.

Minu hinnangul peegeldab emade hoiakuid, suhtumisi ja teadmisi ka erinevate vanemlike vahendamise strateegiate rakendamine. Uuringus osalenud emad kasutasid eriolukorral ajal erinevaid vanemliku vahendamise strateegiaid: **koos kasutamist / vaatamist, jälgivat, piiravat ning tehnilist vahendamist**. Üldjuhul kasutasid intervjuueeritud emad neid strateegiaid kombineerituna, mis ühtib Nevski (2019) leituga, et pigem kasutavad väikelaste vanemad aktiivse, piirava, koos kasutamise ja jälgiva vahendamise elemente samal ajal ja omavahel seonduvalt. Samas nähtus uuringu tulemustest, et võrreldes n-ö tavaolukorraga jäi aktiivne vahendamine sotsiaalse isolatsiooni tingimustes tagaplaanile, ning mõnel juhul ei rakendatud ühtegi strateegiat, mis on minu hinnangul üsna loogiline. Aktiivne vahendamine toimub ajal, mil laps tarbib meedia sisu, ning hõlmab sisu üle arutlemist, et stimuleerida lapse mõtlemist ja mõistmist (Nevski & Vinter, 2015). Eriolukorra ajal olid aga mitmed vanemad hõivatud tööülesannetega või distantsõppel olevate laste abistamisega, mistõttu nad ei saanud aktiivselt jälgida, mida väiksem laps ekraanimeediaga teeb, ja seeläbi ka arutleda nendega sisu üle. Lisaks on mõnevõrra üllatav, et paar ema rakendas eriolukorra ajal tehnilist vahendamist – tarkvaralahenduste abil teatud veebitegevuste piiramist või blokeerimist (Livingstone & Helsper, 2008) –, samas kui harjumuspäraselt varemalt nad seda ei teinud. Võib eeldada, et n-

õ tavaolukorras saavad emad rohkem vahetult jälgida, mida laps ekraanimeediat kasutades teeb, ja vajadusel last keelata, suunata, juhendada jne. Samas sotsiaalse isolatsiooni tingimustes ei pruukinud emadel selleks alati võimalust olla juba eelnevalt nimetatud põhjustel, kuid nad tundsid siiski vajadust väikelapse ekraanimeedia kasutamist reguleerida. Ilmselt seetõttu otsustaski paar ema kasutada tarkvarapõhiseid lahendusi lapse ekraanimeedia kasutamise reguleerimiseks.

Antud magistritöö tulemustest nähtub, et uuringus osalenud väikelaste emad ei kasutanud eriolukorra ajal monitoorivat vahendamist, mille puhul lapsevanem kontrollib lapse meediatarbimist internetilehtede ajaloo kaudu (Livingstone & Helsper, 2008). Lisaks selgus, et ka tavaolukorras on selle vahendamisstrateegia osakaal teiste – piirava, aktiivse, koos kasutamise ja jälgiva vahendamise – kõrval pigem väike. Ka Nikken & Jansz'i (2014) leidsid, et nooremate laste vanemate puhul ei ole monitooriv vahendamine selgelt eristuv, ilmselt laste vanuse tõttu. Võib väita, et monitooriva vahendamise eeldus on, et lapsed kasutavad üksinda, vanemliku järelvalveta, meediumit, mis võimaldab külastada erinevaid veebilehti. Samas annavad uuringu tulemused alust arvata, et peaaegjalikult vaatavad 2-4-aastased lapsed telerit, ning muude seadmetega – tahvelarvuti ja nutitelefoniga – tegeletakse vanemate läheduses, mistõttu ei pea vanemad kontrollima lapse meediatarbimist veebilehtede ajaloo kaudu.

Keskendudes **tegevuse pädevusele**, mis on muuhulgas seotud inimese käsutuses olevate ressurssidega ning peegeldab tema pädevusi (Paus-Hasebrink jt, 2019), võib väita, et sotsiaalse isolatsiooni tingimustes omandasid mitmed uuringus osalenud emade lapsed uusi oskusi ja pädevusi. Ühest küljest soodustas oskuste ja pädevuste omandamist **uute veebitegevuste ja seadmete kasutusele võtmine**. Mitmed veebitegevused – näiteks *Zoom*’i tunnis osalemine – olid küll seotud lasteaiaga, kuid peamiselt hakati ekraanimeediat kasutama lähedastega suhtlemiseks. Varasemad uuringud sedastavad, et vaid mõned väikelapsed kasutavad ekraanimeediat teiste pereliikmete või lähedastega suhtlemiseks (Nevski, 2019; Chaudron jt, 2018). Ka paljud uuringus osalenud emad väitsid, et eriolukorrale eelnevalt ei kasutanud nende pered lähedastega suhtlemiseks videokõnesid. Võib eeldada, et tavaolukorras saavad paljud pered oma lähedastega tihedamini kokku, mistõttu pole videokõnede tegemiseks vajadust. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes aga ei saanud sõprade ja lähedastega kohtuda, mistõttu hakati nendega suhtlema videosilla teel. Tundub loogiline, et väikelastega pered eelistasid eriolukorra ajal videokõnet tavapärasele telefonikõnele, sest ainult telefonikõne kaudu suhtlemine on väikelastel keeruline, kuna see nõuab ka verbaalseid ja kognitiivseid oskusi,

mida nad ei ole veel omandanud (McClure & Barr, 2016). Samas, erinevalt telefonikõnest on videokõnel lisaks ka visuaalne element, mis võimaldab osapooltel suhelda ka mitteverbaalsel viisil, sealhulgas näoilmete ja žestide abil, ning näha vestluse ümbritsevat füüsilist konteksti (McClure & Barr, 2016). Ilmselt on videokõnede tegemine väikelaste jaoks arusaadavam, ent samas ka mõnevõrra põnevam, kuna näevad nii ennast kui ka teisi.

Samas aga nähtub intervjuudest, et kuigi lapsed omandasid lisandunud veebitegevuste ja seadmete abil uusi oskusi ja pädevusi, olid need siiski piiratud. Näiteks videokõnede puhul soovis laps telefoni ise käes hoida, kuid ei osanud telefoni kaamerat õigesti suunata, mistõttu näitasid enda asemel hoopis lage. Lisaks selgus tulemustest, et piiratud digikirjaoskuse tõttu ei saa lapsed meelepärast sisu ise otsida, vaid peavad paluma lapsevanema abi või tarbima sisu, mis tuleneb automaatesitlusest või algoritmi soovitustest. Viimane aga tähendab, et laps võib varem või hiljem jõuda sisuni, mis ei ole eakohane või sisaldab varjatud reklaami, mille ära tundmiseks tal samuti vajalikud oskused puuduvad. Kuigi mitmed uuringus osalenud emad hindasid oma lapse oskusi ekraanimeedia (eriti nutitelefoni ja tahvelarvuti) kasutamisel pigem heaks ja olid kohati üllatunud, kui kiiresti lapsed õpivad erinevaid seadmeid ja rakendusi kasutama, võib seada küsimärgi alla, kui osavad väikelapsed ekraanimeedia kasutajatena tegelikult on. Lapsevanemale võib ju tunduda, et laps oskab seadet justkui iseenesest kasutada, kuigi tegelikult võivad lapse oskused olla välja kujunenud vaadeldes, kuidas teised pereliikmed või lähedased seadmeid kasutavad; teiste poolsest juhendamisest või teiste käitumise imiteerimisest (Chaudron jt, 2018) Lisaks võib navigeerimisoskus tekkida puhtalt katse- ja eksitusmeetodit kasutades. Sisu valimise puhul võib ju näida, et laps oskab valida, mis talle meeldib, kuid tarbib tegelikult selgelt sihitud sisu.

4.3. Kuivõrd muutus lastevanemate hinnangul 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine COVID-19 eriolukorrajärgselt?

Uuringu tulemustest nähtub, et eriolukorrajärgselt **väheneb enamike 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine**. See on ka mõnevõrra ootuspärane, sest taastus tavapärane rutiin: väiksemad lapsed naasid lasteaedadesse, suuremad lapsed koolidesse ja vanemad ei pidanud enam kodunt töötama. Ühest küljest võib väita, et lasteaialapsed hakkasid taas kasutama ekraanimeediat igapäevarutiini toetamiseks, sest paljude laste ekraaniaeg on selgelt seotud lasteaiapäevaga. Teisalt aga ei pruugi see nii olla, sest eriolukorrale järgnes suveaeg, mil perede rutiin on tavapärasest erinev ning ka ekraanide osakaal on tihtipeale väiksem.

Samas annavad uuringu tulemused alust arvata, et oli ka neid lapsi, kelle ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgselt tõusis. Siinkohal on oluline roll lapsevanema tööstaatusel ja ka pere suurusel. Kui lapsevanem ei saanud eriolukorrast tingituna oma tööülesandeid täita ja peres ei kasvanud ka koolilast, siis vanem sai lapsele rohkem tähelepanu pöörata ja seeläbi vähenes ka lapse ekraaniaeg. Eriolukorra järgselt naasid mõlemad vanemad tööle, ei saanud niivõrd palju lapsega tegeleda ja lapse ekraaniaeg tõusis. Ka see tulemus ühtib Nathanson (2015) leituga, et lapse ekraanimeedia tarbimist võib mõjutada näiteks pere sotsiaalmajanduslik taust, lapsevanema tööstaatus, pere suurus, laste sünni järjekord, lapsehoiuteenuste kättesaadavus, sugulased kui ka lapsevanemate enda ekraanimeedia tarbimine.

On mõnevõrra ootuspärane, et mõned COVID-19 eriolukorra ajal **kasutusele võetud veebitegevused** (videokõned) või **seadmed** (tahvelarvuti, sülearvuti) **jäid kasutusele** suuremal või väiksemal määral ka eriolukorrajärgselt. Ühest küljest võib eeldada, et lastel tekkisid eriolukorra ajal uued harjumused, mille muutmine võibki olla pikem protsess. Teisalt võivad lisandunud veebitegevused (videokõned või *Youtube*'i vaatamine) ja seadmed (tahvelarvuti, nutitelefon) tunduda lapse jaoks paeluvamad interaktiivsuse tõttu. Ühtlasi saavad lapsed nii videokõnedes, *Youtube*'i vaadates, tahvelarvutit või nutitelefoni kasutades olla aktiivsed agendid, kes ei vaja kõrvalist abi. Seega, kui digitaalset lapsepõlve puudutavas diskursuses nähakse väikelapsi kui ekraanimeedia ohvreid või passiivseid kasutajaid (Kumpulainen jt, 2019), siis antud töö tulemused kinnitavad Kumpulainen jt (2019) leitud, et lapsed saavad koduses kontekstis ekraanimeediat kasutades olla aktiivsed, interaktiivsed, loovad agendid ning kaasa rääkida ka ekraaniaja reeglite kehtestamise osas.

4.4. Meetodi ja valimi kriitika

Magistritöö tulemuste kogumiseks valitud meetod – poolstruktureeritud intervjuu – oli sobiv püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks. Intervjuusid läbi viies lähtusin küll intervjuukavast, kuid aktiivse kuulamise tehnikaid kasutades muutsin küsimuste järjekorda või jätsin mõned küsimused küsimata, kui intervjuueeritav juba käsitles teemat mõnele teisele küsimusele vastates. Intervjuude kaudu kogusin ohtralt materjali, mille abil sain võimalikult mitmekülgset avada 2-4-aastaste ekraanimeedia kasutamise seonduvat konteksti ja analüüsida COVID-19-st tingitud eriolukorra mõju laste ekraanimeedia harjumustele.

Samas võib uurimistulemustele avaldada mõningat mõju, et intervjuusid läbi viies oli eriolukorrast möödas üsna palju aega: eriolukord kestis 12. märts – 18. mai 2020, intervjuud viisin läbi vahemikus veebruar – aprill 2021 ehk pea aasta hiljem. Sellest tulenevalt oli intervjuueeritavate mälu teataval määral piiratud. Näiteks paar intervjuueeritavat täpselt ei mäletanud, millal nende lapsed kõige rohkem ekraanimeediat tarbisid või mida *Youtube*’ist vaatasid. Ühtlasi võivad töö tulemused olla mõnevõrra kallutatud, kuna uurisin teemat emade kogemustele toetades. Esiteks, vanemad ei pruugi alati registreerida laste ekraanimeedia kasutamist, seda eriti siis, kui lapsel on isiklik seade, (Radesky jt, 2020). Teiseks, emad ei pruugi täpselt teada, mida laps seadmega teeb, mida eelistab kasutada, vaadata jne. Ühtlasi viitavad uuringud (Radesky jt 2020), et paljud vanemad ei pruugi hinnata lapse ekraanide ees veedetud aega õigesti. Lisaks, ei saa olla täiesti kindel, et emad jäävad lapse ekraaniajast rääkides lõpuni ausaks, kuna soovivad end näidata „parema lapsevanemana“.

Valimi puhul on üheks nõrkuseks selle teatud homogeensus. Esiteks, kõik intervjuueeritavad olid emad. Oleks olnud huvitav kuulda ka isade kogemusi ja nende nägemust laste ekraanimeedia kasutamise kohta. Teiseks, uuringus osalenud emade vanus jäi vahemikku 29-39-eluaastat. Võib-olla nooremad emad suhtuvad laste ekraanimeedia kasutusse mõnevõrra teisiti, kuna on ise ekraanide keskel üles kasvanud. Lisaks, enamik emadest omasid kõrgharidust, mistõttu ei saa antud töö põhjal teha üldistusi, kas lapsevanema haridustasemel on laste ekraanimeedia kasutamisele mõju või mitte. Kindlasti ei ole valim piisav, et teha väikelaste ekraanimeedia kasutusharjumuste kohta laiemaid ja põhjapanevaid järeldusi.

4.5. Suundi edasiseks uuringuteks

Kahtlemata on väikelaste ekraanimeedia kasutamine teema, mis vajaks uurimist laste endi kaudu. Vanemate vaade ei pruugi kajastada kogu kompleksust, kuidas väikelapsed seadmeid kasutavad (Radesky jt, 2020). Sestap tasub tulevastes uuringutes kasutada meetodeid, mis võimaldaksid osaleda ka lastel endil. Ühest küljest võib kasutada n-ö traditsioonilisi meetodeid, nagu vaatlus. Teisalt aga võib kaaluda meetodit, mille puhul uuringus kasutatakse teavet, mida koguvad ekraanimeediumid, millele lapsel on ligipääs. Näiteks Radesky jt (2020) viisid USA-s läbi uuringu, milles kasutasid lastevanemate nõusolekul just seadmest tulenevaid andmeid, saamaks ülevaadet 3-5-aastaste laste nutiseadmete tarbimise aja ning sisu kohta. Samas on sellel meetodil ka oma piirangud. Näiteks kui lapsel puudub isiklik ekraanimeedia vahend, siis

ei ole võimalik eristada, kes parasjagu jagatud seadet kasutab (*ibid.*). Igatahes tasub väikelaste ekraanimeedia kasutamist uurides mõelda meetoditele, mille keskmes oleks laps ise.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, kas ja kuidas mõjutas emade hinnangul COVID-19 pandeemiast tingitud eriolukord Eestis 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamist ning kuivõrd muutus 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine eriolukorrajärgselt. Selle tarvis oli vaja esmalt kaardistada, milline on 2-4-aastaste ekraanimeedia kasutamine n-ö tavatingimustes ning seejärel uurida COVID-19 eriolukorra mõju pere kontekstis laiemalt.

Püsitatud uurimisküsimustele vastuste leidmiseks viisin läbi 15 poolstruktureeritud intervjuud 2-4-aastaste laste emadega, kelle lastel oli COVID-19 eriolukorra ajal ligipääs ekraanimeediale (tahvelarvutile, televiisorile, nutitelefonile, mängukonsoolile, sülearvutile, iPodi või muule MP3-mängijale, nutikellale). COVID-19 viiruse leviku tõkestamise meetmeid silmas pidades viisin 11 intervjuud läbi veebi vahendusel, ühel juhul toimus intervjuu telefoni teel ja kolm intervjuud toimusid silmast silma.

Töö tulemustest nähtub, et uuringus osalenud emade 2-4-aastased lapsed on aktiivsed ekraanimeedia kasutajad. Intervjueeritud emade sõnul kasutavad nende 2-4-aastased lapsed ekraanimeediat peaaesjalikult kodustes tingimustes ning meelelahutuslikul eesmärgil, vaadates telerist peamiselt multikaid või *Youtube*'i videosid. Samas on paljudel lastel ligipääs ka teistele seadmetele, millest enim kasutavad 2-4-aastased tahvelarvutit. Emad peavad oma lapsi üsna osavateks ekraanimeedia kasutajateks, kuid sealjuures tõdevad, et laste oskused on piiratud puuduliku kirjaoskuse tõttu. Uuringus osalenud emade 2-4-aastased lapsed kasutavad ekraanimeediat iga päev ning laste ekraaniaeg jääb vanemate hinnangul keskmiselt 30 minuti kuni tunni aja piiresse, kuid mõne intervjueeritava laps saab ekraanimeediat kasutada ka piiramatult. Üldjuhul on laste ekraaniaeg seotud lasteaiapäevaga ja lastevanemate enda vajadustega nn lapsehoidja järele, kui on ise hõivatud söögi tegemise või majapidamistöödega. Lisaks selgus, et 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisel on väga oluline roll perel, eelkõige lapsevanematel, aga ka õdedel ja vendadel.

Magistritöö tulemused annavad alust arvata, et COVID-19 eriolukord mõjutas pea kõikide uuringus osalenud emade 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisharjumusi. Valdav enamus intervjueeritud emadest leidsid, et eriolukord tõi nende 2-4-aastaste laste jaoks kaasa suurema ekraanimeedia kasutamise. Eriti tõusis laste ekraaniaeg nendes peredes, kus mõlemad vanemad jäid kodukontorisse või suurem laps distantsõppele; vähem aga peredes, kus vanem viibis eriolukorrale eelnevalt lapsehoolduspuhkusel. Sotsiaalse isolatsiooni tingimustes

puutusid mitmed 2-4-aastased lapsed emade sõnul kokku paljude uute veebitegevustega, mis olid seotud nii lasteaiaga (nt *Zoom* i tunnis osalemine), lähedastega suhtlemisega (videokõnede tegemine) kui ka meelelahutusega (*Youtube* ist videote vaatamine). Ühtlasi nähtub uuringust, et eriolukorra ajal sõltus 2-4 aastaste laste ekraanimeedia kasutamine väga erinevatest teguritest, eelkõige pere kontekstist: lastevanemate tööstaatusesest ja töö iseloomust (kas vanem sai töötada kodus või mitte; kuivõrd võimaldas töö iseloom ülesandeid hajutada, jne), lapse vanusest, teistest lastest (nende distantsõppesest, ekraanimeedia kasutamisest, vanusest, uneajast) või hoopis nende puudumisest; lõunaune magamisest (või selle ära jätmisest); eluasemest (korter, majaosa või maja); tugivõrgustikust; laiematest piirangutest (näiteks mängutubade ja -väljakute kinni panemine) ja ka ilmastikutingimustest.

Eriolukorrajärgselt vähenes enamike intervjuueeritud emade 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamine, millele aitas kaasa n-õ tavarežiimi tekkimine ja uuesti lasteaeda minek, kuid positiivselt mõjus ka tõik, et eriolukorrale järgnes suveaeg. Mitmed uuringus osalenud emad leidsid, et COVID-19 eriolukorra ajal kasutusele võetud veebitegevused (videokõned) või seadmed (tahvelarvuti, sülearvuti) jäid suuremal või väiksemal määral kasutusele ka eriolukorrajärgselt.

Seega, töö tulemustele tuginedes võib väita, et uuringus osalenud emade 2-4-aastaste laste ekraanimeedia kasutamisharjumused muutusid suuremal või väiksemal määral nii sotsiaalse isolatsiooni tingimustes kui ka selle järgselt. Ühtlasi viitavad uuringu tulemused, et laste ekraanimeedia tarbimine ei ole midagi eraldiseisvalt, vaid see on tugevalt seotud laiemaga, eelkõige pere kontekstiga.

SUMMARY

Parents' view on the changes in the screen media use amongst 2-4-year-olds during the COVID-19 state emergency and afterward

The aim of this Master's thesis was to explore through parents' view whether and how the COVID-19 state emergency in Estonia affected the screen media usage amongst 2-4-year-olds. In addition, it explores how the screen media usage has changed amongst 2-4-year-olds after the state emergency. In order to do that, it was necessary to map 2-4-year-olds' common practices related to screen media and then study the impact of the COVID-19 state emergency in a broader family context.

In order to achieve those goals, I conducted 15 semi-structured interviews with mothers of 2-4-year-olds, whose children had access to screen media (tablet, TV, smartphone, game consoles, laptop, iPod or other MP3 players, smartwatch) during the COVID-19 state emergency. I conducted 11 online interviews, one telephone interview and three face-to-face interviews.

The results show that according to the mothers, 2-4-year-olds are active screen media users who mainly use screen media at home and for entertainment purposes, mainly for watching cartoons or Youtube videos on TV. At the same time, many children have access to other devices as well, such as a tablet which is commonly used by 2-4-year-olds. Mothers consider their children to be quite skilled users of screen media, yet recognizing that children's digital skills are limited due to low literacy. According to mothers, 2-4-year-olds use screen media every day. Mothers estimate that children's screen time is on average between 30 minutes and an hour, but some children also have unlimited access to screen media. In general, children's screen time is clearly related to everyday routines such as coming home from kindergarten or night procedures. In addition, the results show that most of the parents use screen media as a babysitter while they are busy cooking or doing household chores. It appears that family, especially parents, but also sisters and brothers hold a very important role that affects the screen media usage of 2-4-years-old.

The results of the Master's thesis suggest that COVID 19 state emergency affected the screen media practices of 2-4-years-olds. The vast majority of mothers who participated in the study felt that the state emergency led to increased use of screen media amongst their 2-4-years-old. Children's screen time increased remarkably in those families where both parents started to

work from home or helped older siblings with distance learning. However, children's screen time increased less in families where the mother was on parental leave before the state emergency.

During the state emergency, many of the 2-4-year-olds were exposed to new online activities, such as attending a Zoom class, making video calls or watching videos on Youtube. The study reveals that in social isolation, the broader context and especially family context had a huge impact on the screen media usage of 2-4-year-olds. Different aspects such as parent's employment status or the nature of their job (whether they could work from home etc.), children age, other siblings (distance schooling, their screen media practices), housing (apartment or house), wider restrictions as well as weather conditions had an impact on children's screen media usage.

After the state emergency, the screen media usage amongst 2-4-year-olds decreased, with few exceptions. According to the mothers who participated in the study, children went to kindergarten again and so, the normal daily routines and regime returned. Several mothers in the study found that new online activities (video calls) or devices (tablets or smartphones) remained more or less in use after the state emergency.

Thus, based on the results of the work, it can be stated that the screen media usage of 2-4-year-olds of the mothers who participated in the study changed during the state emergency and afterwards.

Kasutatud allikad

Aguilar-Farias, N.; Toledo-Vargas, M.; MirandaMarquez, S.; Cortinez-O’Ryan, A.; Cristi-Montero, C.; RodriguezRodriguez, F.; Martino- Fuentealba, P.; Okely, A.D.; del Pozo Cruz, B. (2021) Sociodemographic Predictors of Changes in Physical Activity, Screen Time, and Sleep among Toddlers and Preschoolers in Chile during the COVID-19 Pandemic. *International Journal Environmental Research and Public Health*, 18(1) 176. <https://doi.org/10.3390/ijerph18010176>

Agur, I. (2017). *Nutiseadmete kasutamise võimalused ja riskid väikelaste arengus: Tartu linna sõimerühmade õpetajate hinnangud*. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 12.10.2020 https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56695/agur_inger_ba_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Aliagas, C. and Margallo, A. M. (2015). iPads, emergent readers and families. M. Manresa & N. Reads (toim.), *Digital Fiction For Children: Texts, Readers and Education (155-172)*. Bruxelles: Peter Lang.

Aliagas, C., and Margallo, A. M. (2016). Children’s responses to the interactivity of storybook apps in family shared reading events involving the iPad. Kasutatud 12.10.2020 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/lit.12089>

Anderson, D. R. & Hanson, K. G. (2017). *Screen Media and Parent-Child Interactions*. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development (33-52)*. Switzerland: Springer International Publishing

Anderson, C. A., Berkowitz, L, Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., Malamuth, N. M., & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychol Sci Public Int.*, 4(3), 81–110, https://doi.org/10.1111/j.1529-1006.2003.pspi_1433.x

Anderson, C. A. & Pempek, T. (2005). Television and Very Young Children. *American Behavioral Scientist*, 48(5), 505-522, <https://doi.org/10.1177/0002764204271506>

Arufe-Giráldez, V., Sanmiguel-Rodríguez, A., Zagalaz-Sánchez, M.L., Cachón-Zagalaz, J., & González-Valero, G. (2020). Sleep, physical activity and screens in 0-4 years Spanish children during the COVID-19 pandemic: Were the WHO recommendations met?. *Journal of Human Sport and Exercise*, in press. <https://doi.org/10.14198/jhse.2022.173.02>

Barr, R. & Linebarger, D. N. (2017). Preface. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development*. Switzerland: Springer International Publishing

Berg, M. & Brown, A. (2020). The Highest-Paid Youtube Stars of 2020. *Forbes*, 18. Desember. Kasutatud 27.04.2020 <https://www.forbes.com/sites/maddieberg/2020/12/18/the-highest-paid-youtube-stars-of-2020/?sh=62a6de976e50>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Kasutatud 21.05.2021 <https://khoerulanwarbk.files.wordpress.com/2015/08/urie-bronfenbrenner-the-ecology-of-human-development-bokos-z1.pdf>

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International Encyclopedia of Education*, 3 (2). Oxford: Elsevier Kasutatud 21.05.2021 <https://impactofspecialneeds.weebly.com/uploads/3/4/1/9/3419723/ecological-models-of-human-development.pdf>

Council on Communications and Media. (2016). Media and Young Minds. *Pediatrics*, 138 (5), <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2591>

Chaudron S., Di Gioia, R., Gemo, M. (2018) *Young children (0-8) and digital technology, a qualitative study across Europe*. JRC 110359, EUR 29070 EN, Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/294383>

European Centre for Disease Prevention and Control. (2021). Kasutatud 12.04.2021. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19>

Eyimaya, A. O. & Irmak, A. Y. (2020). Relationship between parenting practices and children's screen time during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Pediatric Nursing* Kasutatud 17.10.2020 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0882596320306138>

Flewitt, R.S., Kucirkova, N. & Messer, D. (2014) Touching the virtual, touching the real: iPads and enabling literacy for students with learning disabilities. *The Australian Journal of Language and Literacy Special Issue*, 37(2), 107-116

Harrington, A. (2006). Lifeworld. *Theory, Culture & Society*, 23(2-3), 341-343
<https://doi.org/10.1177/026327640602300259>

Hiniker, A., Suh, H., Cao, S. & Kientz, J. (2016). Screen Time Tantrums: How Families Manage Screen Media Experiences for Toddlers and Preschoolers. *CHI '16: Proceedings of the 2016 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, May 2016, 648-660.
<https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1145/2858036.2858278>

Hipp, D., Gerhardstein, P., Barr, R., Moser, A., Zimmermann, L. & Taylor, G. (2017). The Dimensional Divide: Learning from TV and Touchscreens During Early Childhood. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development (33-52)*. Switzerland: Springer International Publishing

Holloway, D., Green, L. and Livingstone, S. (2013). Zero to eight. Young children and their internet use. LSE, London: EU Kids Online. Kasutatud 21.03.2021
http://eprints.lse.ac.uk/52630/1/Zero_to_eight.pdf

Jennings, N., & Wartella, E. (2013). Technology and the family. A. Vangelisti (toim.), *The handbook of family communication (448–462)*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kirkorian, H., Pempek, T. & Choi, K. (2017) The Role of Online Processing in Young. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development (65-89)*. Switzerland: Springer International Publishing

Krotz, F. (2007). The Metaprocess “Mediatization” as a conceptual Frame. *Global Media and Communication*, 3(3):256-260 <https://doi.org/10.1177/17427665070030030103>

Kucirkova, N., Littleton, K. & Cremin, T. (2016) Young children's reading for pleasure with digital books: six key facets of engagement. *Cambridge Journal of Education*, 47 (1), 67-84. Kasutatud. 12.10.2020

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0305764X.2015.1118441?journalCode=ccje20>

Kumpulainen, K., Sairanen, H., & Nordström, A. (2019). Young children's agency in their digital media use in the sociocultural contexts of their homes: A case study from Finland. In R. Brito, & P. Dias (Eds.), *Crianças, famílias e tecnologias. Que desa os? Que caminhos?: Children, families and technology in today's society. What challenges? Which paths?* (pp. 150-170). Escola Superior de Educação do Instituto Politécnico de Lisboa, Portugal. <https://www.eselx.ipl.pt/sites/default/files/media/2019/e-bookalteracaofinal.pdf>

Kuuskler, G. (2020). *Hariduslike äppide analüüs ning juhendmaterjal lastevanemate ja õpetajate nõustamiseks koolieelses eas*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, haridusteaduste instituut. Kasutatud 14.10.2020

<https://www.etera.ee/zoom/84447/view?page=1&p=separate&search=&view=0,0,2550,3301>

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: M.-L. Laherand.

Lauricella, A. R., Blackwell, C.K. & Wartella, E. (2017) The "New" Technology Environment: The Role of Content and Context on Learning and Development from Mobile Media. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development (1-23)*. Switzerland: Springer International Publishing

Lauristin, M., Vihalemm, P., Kalmus, V., Keller, M., Kiisel, M., Masson, A., Opermann, S., Seppel, K. & Vihalemm, T. (2017). Teoreetiline hoovõtt: ühiskond ja elavik. Vihalemm, P.; Lauristin, M.; Kalmus, V.; Vihalemm, T. (toim). *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest* (1-23). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Kasutatud 05.04.2021

https://www.researchgate.net/publication/329072366_Teoreetiline_hoovott_uhiskond_ja_elavik

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. & Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Livingstone, S. (2009) On the mediation of everything. ICA Presidential address 2008. *Journal of Communication*, 59(1), 1-18. Kasutatud 05.04.2021 <http://eprints.lse.ac.uk/21420/>

Livingstone, S. & Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's Internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52, 581-599. <http://doi.org/10.1080/08838150802437396>

Livingstone, S., Mascheroni, G., Dreier, M., Chaudron, S. & Lagae, K. (2015) *How parents of young children manage digital devices at home: The role of income, education and parental style*. LSE, London: EU Kids Online. Kasutatud 14.10.2020 http://eprints.lse.ac.uk/63378/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_EU%20Kids%20Online_EU_Kids_Online_How%20parents%20manage%20digital%20devices_2016.pdf

Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A. & Folkvord, F. (2017). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of Communication*, 67, 82-105. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>

Lobe, B., Livingstone, S. & Haddon, L. (2007). Researching children's experiences online across countries: Issues and problems in methodology. London: LSE, EU Kids Online. Kasutatud 23.05.2021 https://www.researchgate.net/publication/30522917_Researching_Children's_Experiences_Online_Across_Countries_Issues_and_Problems_in_Methodology

McClure, E. & Barr, R. (2016). Building Family Relationships from a Distance: Supporting Connections with Babies and Toddlers Using Video and Video Chat. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development (1-23)*. Switzerland: Springer International Publishing

- Morimoto, S. & Friedland, L. (2011). The Lifeworld of Youth in the Information Society. *Youth & Society*, 43 (2), 549-567, <https://doi.org/10.1177/0044118X10383655>
- Murumaa-Mengel, M. (2020). Veebiintervjuud, projektiivtehnikad ja loovuurimismeetod. A. Masso, K. Tiidenberg ja A. Siibak. *Kuidas mõista andmestunud maailma? : metodoloogiline teejuht*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus. Kasutatud 29.04.2021 <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/155919>
- Nathanson, A. (1999). Identifying and Explaining the Relationship Between Parental Mediation and Children's Aggression. *Communication Research*, 26(2), 124-143, <https://doi.org/10.1177/009365099026002002>
- Nathanson, A. (2015). Media and the Family: Reflections and Future Directions. *Journal of Children and Media*, 9(1), 1-7, <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.997145>
- Neal, J. W. & Neal, Z. P. (2013). Nested or Networked? Future Directions for Ecological Systems Theory. *Social Development*, 22(4), 722-737, <https://doi.org/10.1111/sode.12018>
- Neumann, M. M. & Herodotou (2020). Young Children and Youtube: A global phenomenon. *Childhood Education*, 99(4), 72-77, <https://doi.org/10.1080/00094056.2020.1796459>
- Nevski, E. (2019). *0-3-aastaste laste digimäng ning selle sotsiaalne vahendamine*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool, haridusteaduste instituut. Kasutatud 12.10.2020 <https://www.etera.ee/zoom/57708/view?page=1&p=separate>
- Nevski, E. & Siibak, A. (2016). Mediation Practices of Parents and Older Siblings in Guiding Toddlers Touchscreen Technology Use: an Ethnographic Case Study. *Media Education: studi, ricerche, buone pratiche*, 7(2), 320–340 Kasutatud 29.05.2021 https://www.researchgate.net/publication/310319329_MEDIATION_PRACTICES_OF_PARENTS_AND_OLDER_SIBLINGS_IN_GUIDING_TODDLERS'_TOUCHSCREEN_TECHNOLOGY_USE_AN_ETHNOGRAPHIC_CASE_STUDY
- Nevski, E. & Vinter, K. (2015) Lapsevanemate hinnangud juhendamisstrateegiatele puutetundliku ekraani kasutamisel väikelapseas. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3(2), 54–78, <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2015.3.2.03>

Nikken, P. & Jansz, J. (2007). Parental mediation of children's videogame playing: a comparison of the reports by parents and children. *Learning, Media & Technology*, 31(2), 181-202, <https://doi-org10.1080/17439880600756803>

Nikken, P. & Jansz, J. (2014). Developing scales to measure parental mediation of young children's internet use. *Learning, Media and Technology*, 39(2), 250-266, <https://doi.org/10.1080/17439884.2013.782038>

Ofcom (2017). *Children and Parents: Media Use and Attitudes Report*. Kasutatud 31.05.2021 https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0020/108182/children-parents-media-use-attitudes-2017.pdf

Olive, L., Sciberras, E., Berkowitz, T., Hoare, E., Telford, R., Mikočka-Walus, A. Evans, S., Hutchinson, D., McGillivray, J. Teague, S., Wood, A., Olsson, C., Westrupp, E. (2020). Child and parent physical activity, sleep and screen time during COVID-19 compared to pre-pandemic nationally representative data and associations with mental health. Kasutatud 18.10.2020 <https://psyarxiv.com/anqct/>

O'Neill, B. (2015). Ökoloogilised vaatenurgad ja laste internetikasutus: sissevaade mikro- ja makrotasandi analüüsi. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3(2), 10-31, <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2015.3.2.02>

Paus-Hasebrink, I., Kulterer, J. & Sinner, P. (2019). *Social Inequality, Childhood and the Media. A Longitudinal Study of the Mediatization of Socialisation*. Cham: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-02653-0>

Petersen, P. (2015). „That's how much I can do!“ – Children's Agency in Digital Tablet activities in a Swedish Preschool Environment. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 10 (3), 145-169 Kasutatud 22.05.2021 https://www.idunn.no/dk/2015/03/thats_how_much_i_can_do_-_childrens_agency_in_digita

Piotrowski, J. T. (2017). The Parental Media Mediation Context of Young Children's Media Use. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood*.

The Effects of Content and Context on Learning and Development (205-219). Switzerland: Springer International Publishing

Pitsi, *et al.* (2017) Eesti toitumis- ja liikumissoovitused 2015. Tervise Arengu Instituut. Tallinn, 2017. Kasutatud 10.04.2021

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/149019033869_eeesti%20toitumis-%20ja%20liikumissoovitused.pdf

Prout, A. (2005) *The future of childhood : towards the interdisciplinary study of children*. London: RoutledgeFalmer

Radesky, J. S., Weeks, H. M., Barr, R., *et al.* (2020) Young Children's Use of Smartphones and Tablets. *Pediatrics*. 2020; 146(1), <https://doi.org/10.1542/peds.2019-3518>

Rannu, K. (2019). *Digitaalse ekraanimeedia vahendite kasutatavus kodudes 3-5.a laste seas läbi lastevanemate pilgu*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, haridusteaduste instituut. Kasutatud 12.03.2021

<https://www.etera.ee/zoom/45165/view?page=1&p=separate&search=digitaalsete&tool=search&view=0,0,2262,3508>

Rideout, V. (2017). *The Common Sense census: Media use by kids age zero to eight*. San Francisco, CA: Common Sense Media. Kasutatud 22.05.2021

https://www.common sense media.org/sites/default/files/uploads/research/csm_zero_to_eight_full_report_release_2.pdf

Rideout, V., & Robb, M. B. (2020). *The Common Sense census: Media use by kids age zero to eight, 2020*. San Francisco, CA: Common Sense Media. Kasutatud 21.05.2021

https://www.common sense media.org/sites/default/files/uploads/research/2020_zero_to_eight_census_final_web.pdf

Rideout, V., Vandewater, A. & Wartella, E. (2003). *Zero to Six: Electronic Media in the Lives of Infants, Toddlers and Preschoolers*. Kaiser Family Foundation. Kasutatud 06.04.2021

https://www.researchgate.net/publication/234610301_Zero_to_Six_Electronic_Media_in_the_Lives_of_Infants_Toddlers_and_Preschoolers

Rüütel, K., Panov, L., Sadikova, O., Epštein, J., Sepp, H. & Härma M-A. (2010) COVID-19 epidemioloogiline ülevaade. 2020. aasta I poolaasta. Tallinn: Terviseamet, Tervise Arengu Instituut. Kasutatud 10.04.2021

https://www.terviseamet.ee/sites/default/files/Nakkushaigused/COVID-19/COVID-19_2020a_1_poolaasta_ulevaade.pdf

Schofield Clark, L. 2011. Parental Mediation Theory for the Digital Age. *Communication Theory* 21 (4): 323–343. <http://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2011.01391.x>

Tarkvanem.ee kodulehekülg. (2020). Kasutatud 12.10.2020. <https://tarkvanem.ee/digimaailm>

Thompson, D. A., Polk, S., Cheah, C. S. L., *et al.* (2015). Maternal Beliefs and Parenting Practices Regarding Their Preschool Child's Television Viewing: An Exploration in a Sample of Low-Income Mexican-Origin Mothers. *Clinical pediatrics*, 54(9), 862–70., <http://doi.org/10.1177/0009922815574074>

Valkenburg, P. M., Krcmar, M., Peeters, A. L., & Marseille, N. M. (1999). Developing a scale to assess three different styles of television mediation: "instructive mediation," "restrictive mediation," and "social coviewing." *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43, 52-66. <https://doi.org/10.1080/08838159909364474>

Vandewater, E. A. (2005). No--You Can't Watch That: Parental Rules and Young Children's Media Use. *American Behavioral Scientist*, 48(5); 608–623. <http://doi.org/10.1177/0002764204271497>

Vapper, T. (2020). Lasteaiad eriolukorras veel töötavad. *Õpetajate Leht*, 20. märts 2020. Kasutatud 10.04.2021 <https://opleht.ee/2020/03/lasteaiad-eriolukorras-veel-tootavad/>

Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupp. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Vinter, K. (2013). *Digitaalse ekraanimeedia tarbimine 5–7-aastaste laste seas ja selle sotsiaalne vahendamine eestis. Pedagoogiline vaatekoht*. Doktoritöö. Tallinna ülikool, kasvatusteaduste instituut. Kasutatud 05.04.2021 <https://www.etera.ee/zoom/1976/view?page=3&p=separate>

Zosh, J. M., Lytle, S. R., Golinkoff, R. M. & Hirsh-Pasek, K. (2020) Putting the Education Back in Educational Apps: How Content and Context Interact to Promote Learning. R. Barr & D. N. Linebarger (toim), *Media Exposure During Infancy and Early Childhood. The Effects of Content and Context on Learning and Development* (259-283). Switzerland: Springer International Publishing

Warren, R. (2005). Parental mediation of children's television viewing in low-income families. *Journal of Communication*, 55, 847–863. <http://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2005.tb03026.x>

Warren, R. & Aloia, L. (2019). Parenting Style, Parental Stress, and Mediation of Children's Media Use. *Western Journal of Communication*, 83(4), 483-500, <https://doi.org/10.1080/10570314.2019.1582087>

Wartella, E., Beaudoin-Ryan, L., Blackwell, C. K., Cingel, D., Hurwitz, L. B., & Lauricella, A. R. (2016). What kind of adults will our children become? The impact of growing up in a media-saturated world. *Journal of Children and Media—JOCAM*, 10(1), 13–20, <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.1124796>

LISA 1. Üleskutse uuringus osalemiseks

Tere! Mina olen Pihel Sahk, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni magistrant (ja kahe lapse ema) ning kutsun 2-4-aastaste laste vanemaid osalema uuringus, mille eesmärk on kaardistada, kas ja kuidas mõjutas kevadine COVID-19 eriolukord 2-4-aastaste laste tehnoloogia- ja nutivahendite kasutamist.

Kevadine eriolukord keeras paljude perede igapäevaelu pea peale: vanemad lapsed asusid distantsõppele, paljud lapsevanemad töötasid kodukontoris, paljud lasteaialapsed jäid koju, mitmed huviringid kolisid veebi ja lähedaste ning sõpradega suheldi videokõnede kaudu. Tehnoloogia- ja nutiseadmete roll muutus veelgi olulisemaks. Oma uuringus soovin teada, kuidas COVID-19 eriolukord mõjutas 2-4-aastaste tehnoloogia- ja nutiseadmete kasutamist: millisel juhul said 2-4-aastased lapsed ligipääsu tehnoloogia- ja nutiseadmetele, mida nad seadmetes tegid ning kas see tingis muutuse laste tehnoloogia- ja nutiseadmete kasutamises ka eriolukorrajärgselt.

Uuringus ootan osalema lapsevanemaid, kelle 2-4-aastastel lastel oli COVID-19 eriolukorra ajal ligipääs tehnoloogia- ja nutiseadmetele. Uuringu käigus viin läbi *online*-intervjuud, mille kestvus on orienteeruvalt 60 minutit.

Intervjuud lindistatakse ning transkribeeritakse. Intervjuus räägitu jääb konfidentsiaalseks ning seda ei ole võimalik konkreetse isikuga seostada. Uuringu tulemusi kasutan oma magistritöös.

Kui olete nõus uuringus osalema või kui soovite saada uuringu kohta lisainfot, siis palun võtke minuga ühendust e-kirja teel: pihel.sahk@gmail.com

LISA 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava

Palun räägi mulle natukene endast ja oma perest

1. *Sugu*
2. *Vanus*
3. *Haridustase*
4. *Perekonnaseis*
5. *Elukoht (linn)*
6. *(Töö)hõiveseisund*
7. *Laste arv peres*
8. *Laste vanus*
9. *Kas lapsed käivad lasteaias?*

Tehnoloogilised vahendid kodus

Alustuseks soovin keskenduda ekraanimeediale teie kodus. Ekraanimeedia all pean silmas telerit, sülearvutit, lauaarvutit, nutitelefonit, tahvelarvutit, mängukonsoole, nutikellasid, e-lugereid ning iPodi või muud mp3 mängijat.

- 1) Palun rääkige mulle esmalt, milliseid ekraanimeedia vahendid on teie kodus ning milliseid neist vahenditest võib kasutada teie laps(ed)?
- 2) Liigume edasi teie lapse/laste ekraaniaja juurde ehk rääkige mulle palun, kuidas teile tundub, kui palju aega teie laps(ed) tavalisel päeval erinevate ekraanide ees veedavad.
 - a. *Millistele vahenditele on igapäevaselt ligipääs? Kas on ka isiklik vahend? Kui kaua tavaliselt neid vahendeid kasutab? Mida teie laps eelistab?*
- 3) Millal teie laps(ed) tavaliselt ekraanimeediat kasutavad? Millistel puhkudel on neil võimalik ekraanimeediat vaadata?
 - a. *Millistel juhtudel teete erandeid? (näiteks haigus, tööülesanded, perekondlikud üritused, filmiõhtud jne)*
- 4) Ütlesite, et lapse ekraani aeg on X minutit. Millest ajendatult just selline limiit?
 - a. *Kuidas olete lapsega sellise kokkuleppe teinud? Milliseid kokkuleppeid on teil veel? Kuidas laps suhtub sellesse, kui seade ära võtta / aeg saab täis?*
- 5) Palun rääkige, mida teeb tavaliselt ülejäänud pere samal ajal, kui lapsel on ekraaniaeg?
 - a. *Kui kasutate ekraanimeediat koos lapsega, siis kuidas see täpsemalt välja näeb?*

COVID-19 eriolukord ja ekraaniaeg

- 6) Nüüd aga räägime lähemalt kevadisest eriolukorrast. Milliseid elukorralduslikke muutusi tõi kevadine eriolukord teie pere jaoks kaasa?
 - a. *Kas laps(ed) pidid jääma lasteaiast / koolist koju? Kas ema / isa töötas kodukontoris? Kuidas muutus tugivõrgustiku olukord?*
- 7) Palun kirjeldage, millised nägid teie argipäevad välja eriolukorra ajal?
- 8) Millist rolli täitis eriolukorra ajal ekraanimeedia teie peres?
- 9) (Kuidas te hindate), kuivõrd muutusid varasemaga võrreldes eriolukorra ajal teie lapse ekraanimeedia tarbimisharjumused (sh tehnoloogiliste seadmete kasutamine)?
 - a. *Kuivõrd esines muutusi ekraanide ees veedetavas ajas? Kuivõrd esines muutuseid digivahendites, mis olid lastele kättesaadavad?*
- 10) Palun mõelge kevadisele eriolukorrale tagasi ning kirjeldage, millal eelkõige teie lapsed ekraanimeediat kasutasid?
- 11) Milliseid veebitegevusi lapsed ekraanimeediat kasutades harrastasid?
 - a. *Kuivõrd lisandus eriolukorra ajal selliseid veebitegevusi, mida lapsed varemalt ei olnud teinud (nt sõprade/lasteaiakaaslaste/teiste pereliikmetega suhtlus; tähtede- numbrite õppimine vms)?*
- 12) Mida tegi ülejäänud pere samal ajal?
 - a. *Millist rolli mängisid ekraanimeedia kasutamise juures vanemad või vennad-õed? Kas laps tegeles seadmega üksi? Kas küsisite lapselt küsimusi või juhendasite teda muul viisi?*
- 13) Oli teil ekraaniaja suhtes mingid piirangud ja kokkulepped? Palun rääkige neist lähemalt.
- 14) Kuivõrd täheldasite, te eriolukorra ajal muutusi lapse käitumises/päevakavas/magamises.....
- 15) Kuivõrd võiks neid muutusi seostada vähenenud/suurenenud ekraaniajaga?"Kuidas hindate, kuivõrd eriolukorra aegne ekraanimeedia kasutamine tõi kaasa muutuseid ka lapse ekraanimeedia kasutamises eriolukorra järgselt?
 - a. *Palun rääkige lähemalt, mis on teie hinnangul muutunud.*

LISA 3. Näide kodeerimisprotsessist

	Ekraanimeedia kodus	Laste isiklik seade	Lastele kättesaadav seadmed	Teleri vaatamine	Mida lapsed vaatavad:	Youtube
11	Teler, kaks arvutit, kaks tahvelarvutit, kaks nutitelefoni	Puudub	Telekas (igapäevaselt); tahvelarvuti (suuremal); ema telefon (<i>Kui ta minu telefoni näiteks paneb pihta, siis ta siis ta saab</i>)	Järelvaatamisvõimalus puudub; vabalevi kanalid (ETV & ETV2); teleril võimalus ühendada internetiga. Multikad ETV2-st	ETV ja ETV2 multikad, üldjuhul otse, ent interneti kaudu ka ERR-i kodulehelt	Muusikavideod, ise ei saa "näppida"; saavad vaadata, siis kui on tantsutuju; ei vaata multikaid. Muusikavideod, mis pole konkreetselt lastele suunatud. <i>No neil on mingi kindlad lood, jah, mida siis nagu soovitakse, et iga kard võiks lasta, üks on see Gangnam stail? /.../ Vahest ma noh, üritan pakkuda midagi uut ka, aga pigem on olnud jah sellised et ei ole väga lapselikud. Et nad on ikka sellised täiskasvanute laulud, pigem on neile jah, ja isegi vahest siis mingeid roki laule nõutakse, et mingi aeg sai küll DVD pealt näidatud neile neid Laulupesa laule, aga nüüd see on kuidagi tahaplaanile jäänud, praegu.</i>
12	Teler, kaks sülearvutit, kolm nutitelefoni (millest üks töötelefon), nutikell	Puudub	Televisoor (peamiselt), sülearvuti (harva), nutitelefoni (igapäevaselt)	Telerist Netflix; Youtube; ETV2 (järelvaatamine)	Multikad Netflixi kaudu (Booba, Sunny Bunnies; Barbie multikad, Lammas Shaun; Odbods; videod (Youtube Kids); ETV2)	Videod, kus laps teeb mingeid asju; "värvilised voolavad kujundid" (ilmselt Super Kids TV, Popobear TV); labürinte läbib hamster; Goldbergi masina videod;
13	Teler, kaks nutitelefoni	Puudub	Telekas (igapäevaselt); väga harva nutitelefoni	Järelvaatamisvõimaluse kasutamine	Multikad ("Käpapatrull" ja "Tipptiivad"); nädalavahetusel pikemad filmid telekast	

Ekraanimeedia seadmed	Ekraanimeedia kasutamine	Televisoor	Tahvelarvuti	Nutitelefoni	Nutikell	Xbox	Sülearvuti
Ekraanimeedia kodus	kasutamise tihedus	teleka vaatamine	Tegevused tahvelarvutis	tegevused nutitelefonis	Tegevused nutikellaga	Mängud xboxis	Tegevused sülearvutis
Teler	Iga päev	Järelvaatamine	Youtube	Youtube	Helistamine	Tantsumäng	Enda või pere piltide vaatamine
Nutitelefoni	2-3 korda nädalas	Reaalaja programm	Youtube Kids	Netflix		Jalgpallimäng	Enda või pere videote vaatamine
Tahvelarvuti			Mängud	Videokõned			Youtube'i vaatamine
Sülearvuti	Ekraaniaeg	Teenuse pakkuja	Multikate vaatamine	Mängude mängimine			Multikate vaatamine
Lauaarvuti	ca 30 min	teleteenuse pakkuja	Mängud	Videote vaatamine			
Nutikell	ca 45 min	vabalevikanalid (Netflix)	Joonistamine	Piltide vaatamine			
iPod	ca 1h	Voogedastuskanalid (Netflix)	Värvimine	Pildistamine			
xBox	ca 1,5h ca 2h	Nutiteler	Arvutusmängud	Videote tegemine			
		Mida vaadatakse	Hello Kitty Nail Salon	Emotikonide saatmine			
Seadmed, millele lapsel ligipääs	ca 3h	Multikad	Sorteerimine: numbrid, tähed kujundid	Kalkulaatori kasutamine			
Teler	Piiramatu	Filmid	Arendavad mängud	Taskulambi kasutamine			
Tahvelarvuti		Videod	Seoste loomine	Äratuskella funktsioon			
Nutitelefoni	Millal on tavaliselt erkaaniaeg?		Angry birds	Muusika kuulamine			
iPod	Enne lasteaeda	Mis kanal	Baby coloring	Multifilmide vaatamine			
xBox	Peale lasteaeda	ETV2	Toddler games	TikTok			
Sülearvuti	Nädalavahetusel päevasel ajal	TV3	Preschool games				
Nutikell	Siis kui laps avaldab ise soovi	ETV	Bimi Boo	Mängud			
	Enne magamaminekut	Lastekraan.ee	Osavusmängud	Värvimine			
Lapse isiklik seade	Peale lõunaund	Youtube	Puslemängud	Pusled			
Tahvelarvuti	Nädalavahetuse õhtuti	Netflix	Memory	Kujundite sorteerimine			
Nutikell	Õhtusöögi ajal	Youtube kids	Hello Kitty künte värvimine				
	Õhtul peale lapsevanema tööd	Elisa Huub	KidloLand				
Igapäevane ligipääs	Nädalavahetusel	Telia Lasteriul	Netflix				
Teler	Õhtul peale vannitamist	ERR	Baby Shark				

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Pihel Sakh

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Vanemate vaade 2-4 aastaste laste ekraanimeedia kasutamisharjumuste muutustele COVID-19 eriolukorra ajal ja selle järgselt“, mille juhendaja on Andra Siibak, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Pihel Sakh
31.05.2021